

**LİBERALİZM VE POSTMODERNİZMİN
BÜROKRASİ ALGISI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

**2021
YÜKSEK LİSANS
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

Ayşe Nur KAYIŞOĞLU

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Metin ÖZKARAL**

**LİBERALİZM VE POSTMODERNİZMİN BÜROKRASİ ALGISI ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

Ayşe Nur KAYIŞOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Metin ÖZKARAL

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Ekim, 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI.....	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	8
ARCHIVE REGISTRATION INFORMATION.....	9
ARAŞTIRMANIN KONUSU	10
ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ.....	10
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	11
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ\ PROBLEM	11
KAPSAM ve SINIRLILIKLAR\ KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER.....	11
GİRİŞ	13
1. LİBERALİZM.....	14
1.1. Liberalizm Nedir?	14
1.2.Liberalizmin Temel Unsurları	22
1.2.1Birey	22
1.2.2.Özgürlük	27
1.2.3.Piyasa Ekonomisi	29
1.2.4. Minimal Devlet	32
1.3.Liberalizmin Türleri	35
1.3.1.Klasik Liberalizm.....	35
1.3.1.1.John Locke Doğal Haklar Teorisi.....	36
1.3.2.Sosyal Liberalizm	37
1.3.3.Neoliberalizm.....	39
1.3.4.Liberteryenizm	40
2.POSTMODERNİZİM	43
2.1. Postmodernite-Postmodernlik	43
2.2. Postmodernizm.....	44
2.3. Modern Dünyaya İtirazlar	46
2.4. Postmodern Göstergeler	47

2.4.1. Tüketim ve Eğlence	48
2.4.2. Yeni Mekân: Siber-Sanal Mekân	51
2.4.3. Reklâm: İhtiyaç Değil Etiket.....	51
2.4.4. Görünür Olmak: Göz ve Beden	53
2.5. Postmodern Düşüncenin Öne Çıkanları	54
2.5.1. Bir Öncü: Nietzsche	55
2.5.2. Frankfurt Okulu (Adorno-Horkheimer)	56
2.5.3. Yapısalcılık ve Post-Yapısalcılık.....	58
2.5.4. Lyotard.....	59
2.5.5. Foucault.....	60
2.5.6. Baudrillard	62
2.5.7. Marksizm'den Post-Marksizm'e	63
2.6. Postmodern Dönemin Diğer Adlandırmaları.....	65
2.6.1. Sanayi Sonrası Toplum.....	66
2.6.2. Geç Kapitalizm	67
2.6.3. Risk Toplumu	68
3. LİBERALİZM VE POSTMODERNİZMİN BÜROKRASİ ALGISI	71
3.1. Bürokrasi Kavramı	71
3.2. Postmodernizm ve Post-Bürokrasi Algısı	74
3.3. Postmodernizmin Kamu Yönetimine Yansımaları.....	76
3.4. Liberal Düşünce Sisteminde Bürokrasi	83
3.5. Liberalizmde Bürokrasi Algısı.....	85
SONUÇ	89
KAYNAKÇA	92
ÖZGEÇMİŞ	100

TEZ ONAY SAYFASI

Ayşe Nur KAYIŞOĞLU tarafından hazırlanan “LİBERALİZM VE POSTMODERNİZMİN BÜROKRASİ ALGISI ÜZERİNE BİR İNCELEME” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Metin ÖZKARAL

.....

Tez Danışmanı, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 08.10.2021

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Utku AYBUDAK (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Metin ÖZKARAL (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Vahap GÖKSU (SELCUK ÜNİ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yaptığımı beyan ederim.

Enstitü tarafından belirli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı : Ayşe Nur KAYIŞOĞLU

İmza :

ÖNSÖZ

Bu çalışmada liberalizm ve postmodernizmin bürokrasi algısı ve karşılaştırması yapılarak incelenmektedir bu iki ideolojinin kökenleri, tarihi geçmişi ve özellikleri hakkında kapsamlı bir araştırma yapılmıştır. Bürokrasinin gelişim süreci ve ideolojilerin üzerine etkisi anlatılmaktadır.

Öncelikle tez konusu seçerken isteklerimi dikkate alarak bana yardımcı olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Metin ÖZKARAL' a, çalışmalarım sırasında ümit verdikleri ve ihtiyaç anında desteklerini esirgemedikleri için aileme, bu çalışmada kaynak olarak çalışmalarından faydalandığım tüm bilim insanlarına ve kuruluşlara ve çalışmam sırasında küçük veya büyük yardımını esirgemeyen herkese teşekkürlerimi sunarım.

ÖZ

Bürokrasi, Kamu Yönetimi yazınında çoğu zaman teknik ve örgüt içi bir olgu olarak ele alınmaktadır. Oysa gündelik hayatta bürokrasi toplumsal ve siyasal ilişkiler içinde yer tutmakta, siyasal iktidarlara veya toplumsal kesimlerle ilişkiye girmektedir. Kamu Yönetimi yazınının teknik ağırlıklı çözümlemesini geliştirmek üzere bürokrasiyi toplumsal ilişkiler içindeki yerini de hesaba katarak inceleyen kuramsal yaklaşımlar, bu olguyu konu edinen yazına derinlik katacaktır.

Bu çalışma kapsamında liberalizm ve postmodernizmin kavramları ele alınarak incelenmiş bu iki kavramın özellikle bürokrasiye olan etkisi ve bakış açıları ele alınarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Liberalizm, Postmodernizm Bürokrasi Algısı

ABSTRACT

Bureaucracy is considered as a technical and organizational phenomenon in public administration literature. However, in daily life, bureaucracy has a place in social and political relations and interacts with political forces or social segments. The theoretical approach to studying bureaucracy will have a profound effect on the literature dealing with this phenomenon, taking into account its position in social relations for the purpose of technical analysis of public administration literature.

This study analyzes the concepts of liberalism and postmodernism and examines the bureaucratic implications and perspectives of these two concepts.

Keywords: Liberalism, Postmodernism, Concept of Bureaucracy

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Liberalizm ve Postmodernizmin Bürokrasi Algısı Üzerine Bir İnceleme
Tezin Yazarı	Ayşe Nur Kayıçoğlu
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Metin Özkaral
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans Tezi
Tezin Tarihi	07.10.2021
Tezin Alanı	Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Tezin Yeri	Karabük Üniversitesi
Tezin Sayfa Sayısı	100
Anahtar Kelimeler	Liberalizm, Postmodernizm, Bürokrasi Algısı

ARCHIVE REGISTRATION INFORMATION

Title of the thesis	A Study on Liberalism and Postmodernism's Perception of Bureaucracy
Author of the Thesis	Ayşe Nur Kayıçoğlu
Thesis Advisor	Dr. Öğr. Üyesi Metin Özkarał
Thesis Degree	Yüksek Lisans Tezi
History of the Thesis	07.10.2021
Field of Thesis	Department of Public Administration
Location of the Thesis	Karabük University
Number of Pages of the Thesis	100
Keywords	Liberalism, Postmodernism, Perception of Bureaucracy

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Liberalizm ve postmodernizmin hangi koşullarda ortaya çıktığı, geliştiği ve kendi içindeki alt kategorileri incelenerek açıklanmış olup, bürokrasinin gelişim süreci ve bu ideolojilerin algılayış biçimleri ve eleştirileri hakkında ortaya koydukları verilerin tezini konusunu oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ

Bürokrasinin ilk tanımları 18. Yüzyılda yapılmış olup, yapılan tanımlamalar arasında birçok farklı görüş bulunmaktadır. Siyasi açıdan bakıldığında açıklık şeffaflık ve sorumlulukları açıklamaktadır. Bir başka açıdan ise devletin yürütme organının yönetsel bir açıdan ele alınmasıdır. Bürokrasi daha sonraki dönemlerde ise hantallık kurumlar içindeki yavaş işleyiş olarak olumsuz bir algı şeklinde literatürde yerini negatif bir söylemle almış bulunmaktadır. Nitekim yapılan çalışmalara baktığımızda bürokrasi çeşitli varyasyonlarda görülmektedir.

Liberalizm bir ideoloji olarak kendini göstermektedir. 14. Yüzyıldan bu yana liberal kelimesi var olmuştur. Birçok farklı anlam içererek zaman içerisinde bugünkü anlamıyla yerini almıştır. Liberalizm modern siyasi ideolojilerden ilk ortaya çıkan teorilerden biridir. Liberal filozofların ekonomik, siyasal, sosyal vb. bağlamlarda yaptıkları çalışmalarla belli bir birikimle ideoloji olarak karşımıza çıkmaktadır. 17. Yüzyılda John Locke ile birlikte siyasal bir ideoloji olarak anılmaya başlamaktadır. Fikir özgürlüğü, basın özgürlüğü, serbest piyasa, özel mülkiyet kavramlarını içeren bir ideoloji olarak karşımıza çıkmaktadır. Liberal sistemde bürokrasiye birtakım eleştiriler söz konusudur. Bu bağlamda liberalizm devletin büyümesine, açıklık ve şeffaflık açısından temel olarak eleştirel bağlamda bir inceleme yapılmaktadır.

Postmodernizm 20. Yüzyılın son dönemlerinde meydana gelen çağın sonucu oluşmuştur. İlk etapta modernizme bir tepki eleştiri niteliğinde algılanmaktadır. Sunduğu tezlerde bu yöndedir. Modernizmin dünyadaki herşeyi akla ve bilime dayalı olarak açıklaması, sistematik olarak ele alması bakımından çıkan sorunlar nedeniyle postmodernizmin yerelleşme, ademi merkezîyetçilik, çok kültürlülük, tüketime dayalı toplum merkezli olarak incelemeler sunmaktadır. Bu sebeplerden dolayı bürokrasiyi algılayış şekli, eleştirileri mevcuttur.

Bürokrasiye farklı şekillerde bakan liberalizm ve postmodernizmin görüşü eleştirileri belirli bir kapsamda ele alınarak akademik alandaki boşluğu doldurmaya yardımcı olmak amaçlanmaktadır.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Çalışma literatür taraması şeklinde incelenerek geliştirilmiş olup, bu bağlamda liberalizm, postmodernizm ve bürokrasi alanında yayınlar (kitap, makale, çeviri ve tezlerden) yararlanılmıştır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ\ PROBLEM

Araştırmanın problemi; liberalizm ve postmodernizmin bürokrasiyi algılayış biçimleri ve eleştirilerinin araştırılmasıdır. Araştırma hipotezi ise bu ideolojiler kapsamında bürokrasinin incelenmesidir.

Liberalizm ne zaman ortaya çıkmıştır?

Liberal ideolojinin kapsamı ve önemi nedir?

Liberal ideolojinin çeşitleri nelerdir?

Postmodernizm nedir?

Modernizme karşı itirazlar neleri kapsamaktadır?

Tüketime dayalı toplumun gelişim süreci nasıldır?

Post bürokrasi algısı nedir?

Postmodernizmin bürokrasiye yönelik eleştirilerin kapsamı nedir?

Liberal sistemde bürokrasi algısı kapsamı nasıldır?

Liberalizmin bürokrasiye yönelttiği eleştiriler nelerdir?

KAPSAM ve SINIRLILIKLAR\ KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bu çalışma esas olarak liberalizm ve postmodernizmin bürokrasiyi algısı ve eleştirisi üzerine olduğu için ideolojiler ayrıntılı bir biçimde ele alınmamıştır. Bürokrasinin tarihsel gelişimi ve olgusuna kısaca değinilerek, bu iki ideoloji kapsamında

incelenmiş literatür taraması açısından postmodernizm yeni bir ideoloji olması sebebiyle daha az kaynaktan yararlanılmıştır.

GİRİŞ

Günümüzdeki anlamıyla bürokrasi, modern devletin doğuşuyla birlikte ortaya çıkmıştır. Modern devletin ekonomik, sosyal, siyasal, idari ve daha birçok alandaki düzenleme ve faaliyetleri, bürokrasi denilen çok değişik tür ve yapıdaki kamu örgütleri aracılığıyla sunulmaktadır.

Sosyal yaşamın karmaşıklığı ve insan ihtiyaçlarının da bu paraleldeki çeşitliliği, sürekli artan nüfus, teknolojik ve ekonomik alandaki değişimler ve gelişmeler gibi etkenler, bu kamu örgütlerinin sayılarının artmasına ve büyümelerine neden olmuştur. Ortaya çıkan yeni durum, kamu örgütlerinde çalışanların profiline değişmesi sonucunu doğurmuş ve örgütler, uzman ve çok daha nitelikli bireylerin yer aldığı örgütler haline gelmişlerdir. Ulaştığı bu noktadan sonra bürokrasi, toplumun değişik unsurları tarafından tartışılan bir konu haline gelmiştir. Aslında kamu hizmetlerinin geçmişi, insanlığın topluca yaşamaya başladıkları dönemlere kadar dayanmaktadır. Ancak, bürokrasi konusundaki ilk tanımlamaların 18. yüzyılda yapıldığı görülmektedir. Yapılan tanımlar ve bürokrasi konusundaki değerlendirmelerde, ilgilenenlerin bakış açılarına ve dünya görüşlerine göre farklılıklar bulunmaktadır.

Siyasal yelpazenin sağında yer alanlar, bürokrasiyi piyasa ekonomisi adına sınırlandırmak; merkezindekiler, açıklık-şeffaflık ve sorumluluk adına onda reform yapmak ve solundakiler ise yönetime katılma ve kendi kendine yönetim adına onu değiştirmek için çalışırlar. Bu çerçevede, kimilerince bürokrasiye biçilen rol, bürokrasinin yürütme organının uygulamadaki bir yönetsel aracı olduğu yönündedir. Bir başka ifade ile bürokrasi, devletin yürütmeye ilişkin kolunun yapı ve faaliyetlerinden meydana gelir. Bu anlayışa göre bürokrasi, tarafsız ve teknik bir araç olarak kurgulanırken, bürokratlar da edilgen bir konumda görülmüştür. Bazı yaklaşımlar ise, bürokrasinin işlevsel uzmanlığa sahip olması nedeniyle kural oluşturma yetkisine sahip olması gerektiğini öne sürmektedirler. Bu noktada iktidarın siyasi karar alıcılar ile bürokratlarca ortak kullanıldığı bir durum söz konusudur. Kimi görüşler ise, yönetilenlerin keyfilikten korunması için bürokrasinin siyasiler karşısında özerk yetkilerle donatılması gerektiğini söylemektedirler (Eryılmaz, 2008: s. 110).

Özellikle bürokrasiye farklı şekillerde bakan ve buna göre algı ortaya koyan liberalizm ve postmodernizm bürokrasi algıları bu çalışma kapsamında incelenecektir.

1. LİBERALİZM

1.1. Liberalizm Nedir?

“Liberal” terimi 14. yüzyıldan beri kullanılmaktadır ama birden farklı anlama gelmektedir. Latince liber, özgür insanlar sınıfı, yani ne serf ne de köle olan insanlar anlamındadır. Dahası “liberal” yiyecek ve içecek yardımlarında olduğu gibi cömert anlamında da kullanılmıştır veya sosyal tutumları ifade etmek için, açıklık ya da açık görüşlülüğü ima etmek için de kullanılır. Çoğu zaman, üstelemeye, özgürlük ve seçimle ilgili düşüncelerle ilişkilendirildi. “Liberalizm” terminoloji siyasal bir bağlılığı andırması çok daha sonraları oldu: 19. yüzyılın ilk yarısına kadar kullanılmadı. İlk kez 1812 yılında İspanya’da kullanıldı. 1840’lar itibariyle bu deyim, Avrupa’da ayrı bir siyasal fikir şeması olarak geniş ölçüde tanındı; ancak, Birleşik Krallıkta çok daha yavaş yavaş kendini gösterdi:1830’lar boyunca Whigler kendilerini liberaller olarak adlandırsalar da Gladstone’nun 1868’de görev almasına kadar liberal bir hükümet oluşturulmadı (Heywood, 2015: s. 40). Çağdaş siyasal kuramların en önemlileri liberalizm, sosyalizm, muhafazakarlık ve faşizm-nasyonal sosyalizm başlıkları altında toplanabileceğini söyleyebiliriz. Hemen hemen hepsinin fikir ve uygulama olarak çok eskilerden beslenen bir geçmişi vardır (Yayla, 2002: s. 2). Liberalizm, politik teoride kullandığımız diğer birçok terime kıyasla nispeten yenidir. İspanyolcadan türetilmiş Avrupa kökenli bir kelime olmasına rağmen, kökeni Latince’dir. İspanyolcadan İngilizceye geçti ve ilk olarak 19. yüzyılın başlarında siyasi terimleri tanıttı. Bu kelime daha önce, İngiliz kökenli ulusal olmayan bir politikayı tanımlamak için aşağılayıcı-suçlayıcı bir anlamda kullanılmıştır. Tuhaf bir şekilde, ilerleyen yıllarda İspanyollar “liberal” sıfatını İngiltere kökenli politikaları tanımlamak amacıyla kullanmaya başlamışlar ve Locke’cu anayasal monarşi ve parlamenter yönetim ilkelerini savunan milletvekillerini “liberales” olarak adlandırmışlardır. Bir başka ifadeye göre Adam Smith, Ulusların Zenginliği’ndeki “liberal ithalat ve ihracat sistemi” ifadesiyle liberal kavramı ilk kullanan yazar olmuştur (Yayla, 2002: s. 15). Liberalizm, siyasetin temeli olarak 19. yüzyıldan önce var olmamış olabilir, ancak liberalizm, önceki üç yüzyılda ortaya çıkan fikir ve teorilere dayanıyordu. Liberal ideoloji, Avrupa’da feodalizmin çöküşünün ve onun yerine gelişen piyasa toplumunun veya kapitalist toplumun bir sonucu olarak ortaya çıktı.

Liberaller, “kralların ilahi hak” öğretisine dayandığı varsayılan monarşinin saf iktidarına meydan okumuşlardır. Liberaller, toprak sahibi aristokrasinin iktisadi ve siyasi ayrıcalıklarıyla beraber, sosyal konumun “kazara doğum” ile belirlendiği feodal sistemin adaletsizliğini eleştirmişlerdir (Heywood, 2015: s. 41). Zamanla kullanımı yayılan kavram, 20. yüzyılın ortalarına ve sonlarına doğru siyaset darağacına iyice konumlanarak “laissez faire laissez passer” (bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler) ifadesinin yerini almış ve düşünce özgürlüğünü, üretim yöntemlerinin özel mülkiyet konusu oluşunu ve serbest ticareti savunanların ifade edilmesinde kullanılan etiket haline gelmiştir. Ancak daha sonra liberalizmin giderek belirsizleşen ve son derece esnek hale gelen bir kavram haline geldiği gözlemlendi. Günlük dilde liberalizm, sıkça bahsedilen bir olgunun özelliklerini kazanmıştır, ancak anlamı ve önemi dikkate alınmadan açık bir tanım olmadan kullanılmaktadır. Bunun ne anlama geldiği henüz bilinmemektedir ve 1980'lerden bu yana ivme kazanmasına rağmen zaman zaman iftira niteliğinde bir kelime olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, liberalizm genellikle iktisat doktrini olarak düşünülür çünkü çoğu liberal düşünür iktisatçıdır veya iktisatçı olmayan filozoflara aşina değildir (Yayla, 2002: s. 16). Aydınlanma geleneğine kadar uzanan ve siyasal iktidarı sınırlandırarak bireysel hak ve özgürlükleri tanımlayıp savunmaya yönelik felsefedir (Örs, 2016: s. 50).

Liberalizm modern siyasi/ iktisadi teorilerin ilki ve en eskisidir. Bazı bakımlardan kökleri ilk insanlara kadar uzanmakla birlikte, liberalizm özellikle son üç yüzyılda yoğun bir entelektüel birikime sahip olmuştur. Liberal filozoflar, ilgi alanlarına bağlı olarak, bazen siyasi, bazen ekonomik, yerine göre de etik argümanlarla liberalizm anlayışlarını şekillendirmiştir. John Locke, siyasi yazılarıyla liberalizmin önde gelen yazılarından biri olurken, Adam Smith, ekonomik yaklaşımıyla tanınmıştır. Bu sebeple, liberalizmin ağırlıklı olarak siyasi bir öğretiyi mi yoksa ekonomik bir öğretiyi mi olduğu hala tartışma konusudur (Yayla, 2002: s. 19). Bir fiyat mekanizmasına, serbest piyasa ekonomisine dayalı özel mülkiyete ve bir rekabet sistemine dayanan bir liberalizmdir ve ekonomide asgari hükümet müdahalesini teşvik eder. Ancak sorun o kadar basit değil. Tek bir sosyalizm yok, tek bir liberalizm doktrini yok. Liberalizm terimi, piyasada tam özgürlük fikrinden devletin kısmi katılımına kadar geniş bir yelpazedeki zihinsel sistemleri tanımlamak için kullanılır. Böylece, devlet-ekonomik ilişkiler açısından, zaman içinde liberal ekonomik düşünce geleneğinde farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu farklılığın nedeni; Liberalizmin tarihsel gelişim sürecinde değişmemiş, hareketsiz

kalması ya da dogmatik olması, önemli ekonomik, politik ve sosyal olaylarla değişip yenilenmesi ve bunun sonucunda çok daha fazla hayatta kalmasıyla ifade edilebilir (Tayyar ve Çetin, 2013: s. 108).

Tayyar ve Çetin’inde ifade ettiği gibi Aktan, Liberalizm, bireylerin ekonomik, medeni ve siyasal hak ve özgürlüklerini garanti altına alma, bir piyasa ekonomisini geliştirme ve ekonomiye devlet katılımını en aza indirme doktrini olarak tanımlanmaktadır (Tayyar ve Çetin, 2013: s. 109). Siyasi bir teori olarak liberalizm, 17. yüzyılda John Locke' un eserleriyle doğdu ve 18. ve 19. yüzyıllarda gelişti. 19. yüzyılın ortalarında ve sonlarında, liberalizm kavramı "laissez faire laissez passer" teriminin yerini aldı ve fikir özgürlüğü, basın özgürlüğü, üretim araçlarının özel mülkiyeti ve serbest ticaret savunucularını tanımlamak için kullanıldı. Ancak liberalizm kavramı tekdüze bir fikir olarak kalmadı, doğuştan zaman zaman derinlemesine gelişti ve kendi içinde büyük bir enerji ve çeşitlilik göstermiştir (Yayla, 2002: s. 13-16). Yani tek bir liberalizm yerine; bu birbirinin devamıdır, birbirinden tamamen farklı değildir ama tam olarak aynı değildir (Tayyar ve Çetin, 2013: s. 109). Liberalizmin ne olduğunu anlamak için ne olmadığını bilmek gerekir. Liberalizmin merkezinde, insan doğasının birincil değer olduğu teoridir. Bunun için insan varoluşuna ve amacına yönelik yönelim, herhangi bir sosyo-politik yapının çıkış noktası olmalıdır. Akıllı yaratım durumunda, insan hedeflerine ulaşmak ve kendisine yararlı olanı elde etmek için çabalamalı ve herhangi bir dış engel veya müdahaleden rahatsız olmamalıdır. Bireysel özgürlük ve haklar gerektirir. İnsan varsayımı ve onun için iyi olanı özgürce kucaklayabilme yeteneği, değeri veya amacı ne olursa olsun "sosyal (ortak refah)" tek başına var olmadığına dair temel varsayımdır. Bu nedenle, devletin refahına ilişkin böylesine ortak bir anlayış bireylere empoze edilmemelidir. "Toplum", "ulus", "topluluk" veya "devlet" gibi kuruluşlar, temsil ettikleri bireylere göre ikincildir; En azından bir amaca yönelik bir araçtır. Temelde toplum, onu örgütleyen bireylerden ayrı olarak var olmaz; "Toplum" un bu konuda net bir amacı olmayabilir (Erdoğan, 1998: s. 2).

Tek bir liberalizm yerine; Birbirinin devamlılığından, birbirinden tamamen farklı olmayan ama aynı olmayan liberalizm türlerinden söz etmek mümkündür (Tayyar ve Çetin, 2013: s. 109). Kelime tarihçesi bakımından "liberalizm" ve "liberty" (özgürlük) kelimelerinin arasında bir bağlantı, bir birleşme vardır. Bazı yazarlarda da liberalizmi siyasal bir teori veya öğretisi olarak tanıtmaktadır. Örneğin Yayla'nın ifade ettiği gibi Sabine' ye göre liberalizm, dar anlamda muhafazakarlıkla sosyalizm arasında yer bulan,

geniş anlamda ise komünizme ve faşizme karşı olan bir siyasal teoridir. Mises'e göre ise "liberalizm bir politik öğretilerdir". Yayla liberalizmin bir "kuram" olmadığını, insan davranışlarını inceleyen disiplin ve özellikle ekonomi ilmi tarafından insanın davranış problemlerine yönelik olarak geliştirilmiş kuramların uygulanması olduğunu söylemektedir. Diğer bir ifadeyle, yazara göre liberalizm edimsel bir ekonomiden ibarettir (Yayla, 2002: s. 17). Liberalizmi felsefi anlamda Kantçı bir yaklaşımla nitelendirmek mümkündür. Kant'ın ahlak felsefesinin özünü oluşturan kategorik olarak bireylere "sırf bir araç olarak değil, aynı zamanda bir amaç olarak" bakılması gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü bir birey olarak insan, kendi ahlaki yasalarını koymakta özgür olan bir varlıktır. Bir kişinin ahlaki yeteneği, özgürlüğünün bir göstergesidir ve özgürlüğü, bir insan olarak değerinin temelidir. Diğer yandan Kant'ın siyasal yazılarındaki özgürlük tanımı, liberal siyasal teorinin bir başka noktasını yapılandırmaktadır. Buna göre, özgürlük, herkesin özgürlüğünün diğerleriyle mümkün kılındığı, onlarla uyumlu olduğu durumlarda söz konusudur. Bu tanım özgürlüğü toplum içinde, toplumla birlikte öngörmekle birlikte, bunu "toplumsal özgürlük" biçiminde anlamak yanlış olur. Çünkü, söz konusu olan, bireylerin birbirleriyle bağlantı içindeki uyumlu bir özgürlüktür. Toplumsallık, bireysel özgürlüğün içinde gerçekleştiği alanla ilgili bir kategorize edilmiş bir deyimdir ve bireysellikten üstün bir niteliği söz konusudur (Erdoğan, 1998: s. 3).

Liberalizm, tarihsel birikim ve çatışmaların içinden geçerek kendini göstermiş, günümüzde bütün bir siyasal rejim olarak varlığını korumakta aynı zamanda güçlendirmektedir. Ahlak, ideoloji, toplum modeli ve aynı zamanda devlet modeli olarak liberalizm kendisini her alanda göstermektedir. "Tarihin Sonu" iddiasını demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi sosyal, siyasal kuralların içine alarak daha güçlü ve geniş alanlara boy göstermeye çalışmaktadır. Liberalizmin varlığı ve devamlılığı onun tarihi kökenleri daha iyi anlaşıldığında anlamlandırılabilir (Çetin, 2002: s. 80). Liberalizmin ekonomi veya politikanın egemen olduğu bir teori olarak değerlendirilmesi, bizi manyetik olmayan, tamamen tutarlı, "monolitik" bir düşünce sistemiyle karşı karşıya olduğumuz sonucuna götürmemelidir. Liberalizm kavramının doğumundan günümüze kadar yoğun bir evrim geçirdiğini, geliştiğini ve bir ölçüde evrildiği varsayılmaktadır. Gerçekten bir örnekle, liberalizmin 19. Yüzyıl İngiltere'sindeki anlamı arasında büyük değişim söz konusudur. İlki olarak klasik liberalizmi anlatırken ikincisi devletçilik ve sol fikirlerle birleştirilerek "sosyalizm"

kelimesi yerine kullanılmaktadır. Yayla'nın aktardığı üzere Bernstein'in sosyalizmle liberalizm arasında yakın bir bağıllık kurarak, sosyal demokrasinin liberalizmin devamı niteliğinde olduğunu, sosyalizme "örgütlenmeli liberalizm" olarak adlandırılabileceğini söylemiş olması, insana kısmen geleceğin öngörülebileceği gibi bir anlam yüklemektedir (Yayla, 2002: s. 18).

Siyasi olarak liberalizm, 19. yüzyıldan önce varmış gibi görünmüyordu, ancak liberalizm, önceki üç yüzyılda ortaya çıkan fikir ve teorilerin bir sonucu olarak ortaya çıktı. Liberal ideoloji, Avrupa'da feodalizmin çöküşünün ve onun yerine gelişen piyasa toplumunun veya kapitalist toplumun bir sonucu olarak ortaya çıktı.

19. yüzyıl liberalleri monarşi, aristokrasi, kilise vb. büyük kurumlardan değil, bireysel insanları temel alarak kendini var ediyordu. "Birey" kavramının buradaki kilit noktası önemliydi. Liberalizmin önemli ismi John Stuart Mill, "devletin uzun dönemde değeri, onu oluşturan bireylerin değerine gösterir" diyordu. Mill' e göre, "iyi amaçlar için bile olsa, uysal araçlar haline getirmek sebebiyle bireyi küçülten her toplumsal düzen, küçük bireylerle büyük bir başarı elde edemeyeceğini öğrenmek" zorunda kalırdı. Aydınlanma'nın etkisi altındaki liberal teori, insan doğasının iyiliğine ve rasyonelliğine dayanıyordu ve insan doğasının anlamsız ve kötü olduğu şeklindeki geleneksel muhafazakâr görüşü kabul etmemiştir (Örs, 2016: s. 51). Liberaller, "Kralların "ilahi hak" dayandığı varsayılan monarşinin özel gücüne karşı çıktılar. Liberaller, sosyal statüyü "rastgele doğum" ile tanımlayan feodal sistemin eşitsizliğini ve aristokrasinin ekonomik ve politik ayrıcalıklarını eleştirdiler (Heywood, 2015: s. 41). Batı Avrupa'da Orta çağ düzeninin çözülmesiyle doğar. Orta Çağ'ın düzeni, Roma İmparatorluğu'nun düşüşünün hükümdarlarının kendi alanlarında, kilisede, ruhani ve neredeyse dünyevi, bilgili ve rakipsiz nüfuzda nüfuzlarını icra etmeleri ve kilisenin kutsanmış imparatorunun tanınmasıydı. Bu düzen, papa, imparator ve yerel güçlerin karşılıklı bağımlılığına yansımıştır. Kilise, dini ilkeleri başkaları için meşru bir yetki ve güç kaynağı olarak temsil eden yüce güçtür. Dinin meşruiyeti, bu dönemde otorite varsayımının temelidir. Liberalizm, kökenlerini bu orta çağ yapısının ayırt edici bir unsuru olarak arar. Liberalizm, orta çağ düzeninin çöküşünden ortaya çıkan ulusların sosyal, politik ve ekonomik örgütlenmelerinin arayışında, eski düzen yerine yeni düzen arayışının bir sonucu olarak ortaya çıktı. Hemen hemen her alanda yasal dayanakları aramanın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Liberalizmin tarihi nihayetinde bireyin sosyal, siyasal ve ekonomik hayatını kısıtlayan, sınırlandıran ve bu alanlardaki

özgürlüğünü yok eden her türlü düşünceye karşı savaşın tarihidir (Çetin, 2002: s. 80). Tarihsel olarak, liberal bireyciliğin oluşmasında en önemli toplumsal tesirlerin, Avrupa'da din savaşları, 16. ve 17. Yüzyıl oldu. Din savaşları, liberalizmin rasyonalizme ve bireylerin eşitliğine duyduğu inancın ardında yer alan dinsel hoşgörü talebini kışkırttı (Örs, 2016: s. 54).

Orta çağda ki yapının özgürlüğe doğru evrilmesiyle başlamaktadır. Orta Çağ'da Avrupa'ya meşhur iki temel yapı vardır ve bunu belirleyen feodalitedir. Diğeri ise, Avrupa toplumunu dini ve örgütsel faaliyetlere giderek daha fazla bağımlı hale getiren kilisedir. Orta Çağ sırasına göre, güç birdi, ancak bu tek güç tamdı ve mutlak değildi. Yetkililerin meşruiyeti, Hıristiyan toplumunun temelini oluşturan ilahi irade veya Kilise doktrini ile açıklanmaktadır. Feodal yapı üç sınıfa ayrıldı: soylular(senyörler), ruhban sınıfı ve köylüler (serfler). Doğrudan üretici çiftçinin üretim araçları, toprakla belirli ilişkileri birleştirir. Bu ilişkinin tezahürü, diktatörlüğün toprağa bağlı olduğu söylenebilecek yasal statüsüdür. Her türlü iletişim yetkililer tarafından düzenlenir. Bu çerçevede ekonomik bağımsızlığı sürdürebilen bir bireyden bahsetmek çok zordur (Çetin, 2002: s. 81). Orta çağ düzeninde iktidar tektir, ancak tek güç değildir. Yetkililerin meşruiyeti, Hıristiyan toplumunun temelini oluşturan ilahi irade veya Kilise doktrini ile açıklanmaktadır. Feodal yapı üç sınıfa ayrıldı soylular, ruhban sınıfı ve köylüler. Doğrudan üreticiler ve çiftçiler, üretim araçlarını toprakla ilişkili olarak birleştirir. Bu ilişkinin getirilen biçimi, toprağa bağlı olduğu söylenebilecek serfliğin yasal statüsüydü. Tüm iletişim türleri Lortlar tarafından düzenlenir. Bu çerçevede ekonomik bağımsızlığı sürdürebilen bir bireyden bahsetmek çok zordur (Çetin, 2002: s. 81). Rönesans insan anlayışının en önemli noktası; bu, insanoğlunun eylemleriyle kendisinin farkında olduğu ve kendi eylemleriyle kendi tarihini yarattığı bir topluluktur. Eski bir sosyal ve kişisel durumda sıkışmış bir kişi yerine, kişiye ilişkin dinamik bir anlayış ortaya çıktı. Artık birey, medeniyet tarihini yönetecek. Bu, tüm felsefi liberalizm teorisinin başlangıcı olan bireyin tarihsel bir aşamaya girdiği anlamına gelir. Liberal bir zihniyetin yaratılması, Avrupa'da ticaret ve kentleşmenin aşamalı gelişimi ve yeni bir orta sınıfın ortaya çıkışı (aslında Venedik ve Hollanda cumhuriyetlerinin hoşgörülü, ticari rejimleri modern liberalizmin ilk tiranları olarak kabul edilir ve birbirleriyle ilişkilidir.). Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, orta çağ rejimi ulusal liderlerin özlemleri, genişleyen sanayi ve ticaret talepleri ve merkantilist politika ve düzenlemelerin ortaya çıkışı doğrultusunda değişmeye başlamıştır (Örs, 2016: s. 56).

Rönesans ile birlikte insan birey olarak toplumdan ayrı bir varlık halinde kendini göstermeye başlanmıştır. İnsanları, toplum, aile ve sosyal grupların olağan hiyerarşik, değişmeyen kalıplarının ötesinde ayrı bir organizasyon olarak anlamının bir temeli vardır. İnsan sosyal ilişkilerinden izole edilmiş bir kişi kavramı ortaya çıktı. İnsan zihninin tek rehber olduğunu kabul eden ve insan zihninin sürekli olarak ilerlediğini fark eden, uzaklaştırarak doğru bir "optimal" düzen kurmanın gerekli olduğu anlamında projeler ve keşifler başladı. Liberal siyaset sloganları, devrimci Fransız özgürlüğü, eşitliği ve kardeşliği bu arayışların tarihsel sonuçlarıydı. Rönesans'ın kalbinde hümanizm vardı. Hümanizm, insanın her şeyin ölçüsü olarak kabul edilmesidir. Orta çağ skolastik düşünce fikrini reddeder ve bilim, felsefe, sanat ve edebiyatta özgür insan fikrini savunur. "Akıllı birey" bir bireyci, rasyonalist ve hayata her şeyden çok değer veren bir kişi haline geldi. Her şeyin ölçüsü olan beşerî bilimler felsefesi doğaya, teknolojiye, bilime ve sanata yön vermiş ve bu alanlar hızla ve yaygın bir şekilde gelişmiştir. Amerikan ve Fransız devrimleri liberalizm tarihinde önemlidir. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi, Locke 'un doğal hukuk teorisini yasal bir temsili örneği niteliğindedir. ABD anayasası, Montesquieu' nun güçler ayrılığı ilkelerini içeriyor ve halkın etkili bir yönetim oluşturabileceğine işaret ediyordu. İngiltere'deki Haklar Bildirgesi ise, bireyin kişiliğini ve haklarını güvence altına alıyordu. Aristokrasinin özel ayrıcalıklarını ortadan kaldıran ve yönetim konumlarını liyakate dayandıran 1789 Fransız Milli Meclisi, yasa karşısında eşitliği savunan liberal ideali gerçekleştiriyordu. Her iki devrimde diğer temel liberal ilke olan, mülkiyet haklarına saygı gösterilmesini isteniyordu (Örs, 2016: s. 56). Liberalizm öğretisinin düşünürleri de bu çağlarda kendini gösterdi. Çalışmalarındaki temel zorluk, hümanizme, rasyonalizme ve bireyciliğe uygun bir siyasi yapı arayışıydı (Ateş, 1994: s. 63) Locke, Hume, Smith, Kant gibi liberaller düşüncelerini Rönesans'ın doğurduğu bu özgürlük ortamında dile getirdiler (Çetin, 2002: s. 87). Devletin amacının özgürlüğü garanti altına almak, sosyal sözleşmelerde devletin kaynağını ve meşruiyetini aramak ve bireyin gücünü tanımak olması gerektiğini savunarak liberal zihniyetin gelişmesine yalnızca John Locke katkıda bulunmuştur (Çetin, 2002: s. 88). Tarihi gelişim şemasına bakıldığında, genellikle sanıldığı gibi tersine, liberalizmin, siyasi bir öğreti olarak, bireyi komünterlere karşı güçlendirmek ve egemen bireyler ve birey grupları üzerindeki iktidarı sınırlamak iddiasıyla ortaya çıktığı görülmektedir. Sınırlı veya küçük ve sorumlu devlet, o günlerden bu yana, liberalizmin en başta gele amaçlarından biri olmuştur. Bu anlamda, liberalizmin saf siyasi bir öğreti

olduğunu söylemek yanlış değildir. En nihayetinde sınırlı devlet idealinin doğal bir şekilde ekonomide sınırlı devlete, başka bir ifadeyle, piyasa ekonomisine doğru uzandığını söylemek daha doğru olur.

Liberalizmi ekonomik yönelim açısından anlamaya çalışırsak, liberalizm, özgür bireylerin kendi arzularına dayalı ekonomik faaliyetlerinden kaynaklanan bir serbest piyasa ekonomisinin korunması teorisi. Liberalizm herhangi bir piyasayı desteklemez, ancak özgür bireylerin iradesine dayalı ekonomik işlemlerin bir sonucu olarak piyasayı destekler. Böyle bir pazar, sınırlı siyasi yönetim gerektirir. Liberalizmin hem siyasi hem iktisadi cepheleri bulunan bir teori olduğunun söylenmesi gerekir (Yayla, 2002: s. 20). 20. yüzyıldan itibaren, Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki gelişmekte olan ülkeler, özellikle sosyal ve politik gelişme büyük ölçüde Batı sistemleri tarafından belirlendiğinde güçlü bir şekilde çekilmeye başladı. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerdeki liberal kapitalizmin acısı bir miktar muhalefetle karşılandı. Bunun en önemli nedeni, bu ülkelerin siyasi kültürünün bireyden çok halkı (halkı) vurgulamasıdır. Bu durumda, bu kültürlerin sosyalizme veya milliyetçiliğe Batı liberalizminden daha elverişli olduğu düşünülmektedir. Japonya gibi başarılı ülkelerde kapitalizm, bireycilikten daha kolektif bir karakter kazanma eğilimindedir. Örneğin, Japon endüstrisini yönlendiren, bireysel çıkarların peşinde koşmak değil, grup sadakati ve sorumluluğu gibi geleneksel fikirlerdir.

Batı siyasi sistemindeki liberal fikirlerden ve değerlerden oluşur. Bu nedenle, bu sistemler genellikle liberal demokrasiler olarak sınıflandırılır. Bu sistemler anayasal sistemlerdir. Başka bir deyişle, hükümetin gücünü sınırlandırmaya, vatandaşların haklarını korumaya ve rekabetçi seçimler yoluyla siyasi gücü temsil etmeye çalışırlar.

Aslında liberalizm, sanayileşmiş Batı'daki hâkim ideoloji konumundadır. Daha fazlası bazı siyaset düşünürleri, liberalizm ile kapitalizm arasında zorunlu ve kaçınılmaz bir ilişki bulunduğunu da iddia ederler. Marksistler, liberalizmi "burjuva ideolojisinin" klasik örneği olarak görürler. Diğer yandan Heywood' un aktardığı üzere Friedrich Hayek gibi düşünürler, iktisadi özgürlüğün özel mülkiyete sahip olma, kullanma ve elden çıkarma hakkı siyasi özgürlüğün zorunlu güvencesi olduğu kanısındadır. Bundan yola çıkarak Hayek, liberal demokratik bir sistemin ve sivil özgürlüklere saygının ancak kapitalist bir ekonomik düzen çerçevesinde gelişebileceğini savunur. 19. yüzyıldan bu yana bazı tarihsel gelişmelerin liberal ideolojinin tabiiyetini ve doğasını etkilediği açıktır. Liberalizmin doğası, ekonomik ve politik egemenlik kuran "büyüyen bir orta

sınıf" biçiminde değişti. Liberalizmin radikal ve hatta devrimci amaçları, liberal başarılar açısından yavaş yavaş ortadan kayboldu. Sonuç olarak liberalizm, reformdan daha liberal olan mevcut kurumları korumaya yönelik muhafazakâr bir hedef olarak takip edildi. Liberal fikirler diğerleriyle aynı kalamaz. 19. yüzyıldan bu yana sanayileşmenin ilerlemesi, liberallerin bazı erken liberal fikirleri sorgulamasına ve liberalleştirmesine yol açmıştır (Heywood, 2015: s. 42). 1750-1850 Sanayi Devrimi liberalizme ve yerleşime izin veren yapısal ve entelektüel değişikliklere dayanıyordu. Liberal gelişimin aşamalarından biri olan bu devrim, insanın doğası gereği egemenliğini, burjuvazinin iktidara gelişini ve ekonomide liberalizmin sloganı olan laissez faire' yi getirecektir. Düşünce ve davranış yapısındaki aşağıdaki değişiklikler, sanayi devriminin entelektüel boyutunu oluşturmuştur; zaman ve mekân anlayışında devrim, doğa ve insanlıkta devrim, maddi ve paranın yönü, akılcılık, bireycilik. Ekonomik ve sosyal yapıdaki řu değişiklikler sanayi devrimine katkıda bulundu: teknik üretimdeki hızlı artış, nüfus patlaması, tarım sektöründe aşırı üretim, mal fazlası, kentsel göç, ucuz emek, büyük keşifler, uluslararası ticaret, Avrupalı altın ve gümüş gibi değerli metaller, servetin büyümesi, faiz oranları, düşük fiyatlar, hızlanan yatırım, pazarlama altyapısının, pazarların ve ekonomilerin kapsamlı bir ağa entegrasyonu. Sanayi Devrimi, girişimciliği aileden ayırdı ve iş bölümüne dayalı üretim, artan sermaye birikimi, rasyonel hesaplama, faizler ve sanayi işletmelerinin neden olduğu sınıf farklılıkları yoluyla yeni bir sosyal yapı oluşturmuştur. Bu toplumsal yapının bireyi de liberalizmin öngördüğu "Homo Economicus" olarak ortaya çıktı (Çetin, 2002: s. 88). Liberalizmin otoriterliğe karşı yarattığı rüzgâr bütün Avrupa'da ve hatta sömürgelerde bile kendini hissettirir. Macaristan'da, Kossuth, İtalya'da Mazzini, Hollanda'da Thorbecke, Güney Amerika'da Simon Bolivar, hep bu rüzgarların temsilcileridir (Örs, 2016: s. 57).

1.2.Liberalizmin Temel Unsurları

1.2.1Birey

Liberalizmin nitelikli bir tanımlamasını yapmak gerekse, "liberalizm bireyci bir toplum sistemidir". Tüm klasik liberal yazarların eserlerinin sığ bir okumasında bile bu noktayı bulmak kolaydır. Smith, Spencer ve Bastiat için "birey", yirminci yüzyılın liberal yazarlarının nihayetinde miras aldıkları sosyal teörinin odak noktasıdır (Yayla, 2002: s. 140).

Modern dünyada birey kavramı öylesine tanıdık bir ifadedir ki, bu kavramın siyasi önemi fazlasıyla gözden kaçırılır. Feodal zamanlarda, insanlar artık kendi çıkarlarını ya da kişisel ya da olağan nitelikteki çıkarları anlamadılar. Bunun yerine, ait oldukları sosyal grupların üyeleri olarak kabul edildiler. Ancak gün geçtikçe hacim kazanan piyasa yönelimli toplumlar feodalizmin yerini alternatif oluşturdukça, bireyler çok daha geniş tercih ve sosyal olanak dizisiyle karşı karşıya kaldılar. Belki de ilk kez kendileri adına, kişisel terminoloji üzerinde düşünme cesaretinde bulundular (Heywood, 2015: s. 44). Ferdiyetçiliğin tarihiyle liberalizmin tarihi aynı doğrultuda gelişmiştir bir anlamda aynı şeylerdir. Liberalizme göre birey temel ögedir (Çetin, 2002: s. 221). Her bireyin özel bir değeri vardır. Bu durum 17. ve 18. yüzyıllarda ortaya çıkan doğal haklar kavramına açıkça yansımaktadır. Bu kavrama göre, bireylere Tanrı'nın verdiği doğal bir hak bahşedilmiştir. Bu haklar John Locke tarafından "yaşam, özgürlük ve mülkiyet" olarak ifade edildi (Heywood, 2015: s. 44). Bireyin varlığı zümre, halk gibi varlıklarından daha gerçektir. Birey, insan toplumlarının çok yönlü kurum ve yapılarının üstünde bir yere sahiptir. Liberalizmde birey herhangi bir toplumsal bütünden daha çok ahlaki değere sahiptir (Çetin, 2002: s. 221).

Liberalizmin temel değeri özerk ve özgür birey ifade eder. İnsan, ancak eylemleri kendi özgür seçiminin sonucu ise, başka bir ifadeyle kendi kaderini kendisi seçebiliyorsa ve Kant'ın ifade ettiği gibi, kendi ahlak yasasını özgürce ortaya koyup ona göre eylemlerini düzenleyebiliyorsa ise özerk bir varlıktır. İnsanın bu değeri, onun hiçbir şekilde başka bir şeyin aracı olarak ifade edilmemesini gerektirir. Ayrıca insan, hedefi bulunan bir varlık olarak, çevresini kendi amaçları yönünde düzenlemek veya farklılaştırmak ister; bu ise, ancak imkânların geliştirebilmesinin yolunu açan bireysel özgürlüklerle olabilir. Bu sebepten ötürü başka bir ifadeyle insan haklarının anayasallaştırılmasına ihtiyaç duyulur (Erdoğan, 1998: s. 45).

Bireyin ussal bir varlık olduğu söylemi ise, liberalizmin farklı türden fikirlerinin kamusal alanda müzakere edilmesine ve sınanmasına verdiği değer temel otoritesidir ve inanç, ifade ve örgütlenme özgürlüğüne yaptığı söyleyiş ile tutarlılık içindedir (Örs, 2016: s. 52).

Bireyin haklarını toplumun haklarından üstün gören ve her türlü değerini bireylerden geldiğine düşünen, toplumsal hayatta bireyi her şeyden önemli yere koyan siyaset ve toplum görüşünü tasvir etmektedir (Çetin, 2002: s. 221).

Sözcüğün kaynağı nazarında incelendiğinde, bireyciliğin, aynen “sosyalizm” terminoloji gibi, Saint Simon’cular ve modern sosyalizm ekolünün temsilcileri tarafından oluşturulduğu görülmektedir. Onlar bu terimi, karşı oldukları rekabetçi toplumu anlatmak için kullanmışlar, kendilerinin tarafı oldukları merkezden planlamalı toplumu anlatmak için ise sosyalizm kelimesini bulmuşlardır. Bu açıdan düşünüldüğünde sosyalizm ile bireyciliğin kontrastlı tezler olduğu görüşünün teamül halini aldığı ve bugüne değin süregeldiği anlaşılmaktadır. Ancak, bireyciliğin entelektüel gelişimi, ilk önce Locke ile ortaya çıkmış, izleyen yüzyıllarda Mandeville, Hume, Tucker, Ferguson, Smith ile tekerrür etmiştir. 19.yy’da S. Mill, Spencer, Bastiat; 20. yüzyılda ise Mises, Hayek, Rand, Friedman, Nozick, David Friedman, Murray Rothbaird bireyciliği destekleyen isimler olarak düşünce tarihinde kendilerini göstermişlerdir. Bu bakımdan, bireyciliğin tarihiyle liberalizmin tarihi bir anlamda birbiriyle neredeyse aynıdır (Yayla, 2002: s. 141).

Orta çağ toplumunda, bireyi merkeze alan liberalizmin kolay bir şekilde yer alabilecek bir toplum değil, bireyin hak ve ödevlerinin, içinde yaşadığı sıkı hiyerarşik düzen tarafından belirlendiği soya, göre oluşturulmuş statü toplumuydu. Böylesine kapalı ve otoriter bir düzen, sonuç olarak, itaate ve düzene göre şekil alır, bireysel özgürlüğe değil esasen tarihin çok uzun bir dönemi süresince insan bireyi, grubun içinde asimile olmuş gibidir. Bireyin değerini ve özerkliğini belirten liberalizm, işte tamda bu iki olguya karşı bir direniş anlamına gelir. Çünkü genel anlamıyla liberalizm, bireyi, kendi potansiyelini tam olarak uygulamasını engelleyen keyfi dışsal baskılardan korumayı ister (Örs, 2016: s. 55).

Liberalizm bireyci bir doktrindir ve bireyi sosyal, iktisadi ve siyasal düzenin temel birimi olarak kabul etmektedir. Bireycilik; Rasyonel olarak kabul edilen ve herhangi bir otoritenin kısıtlamalarına veya sınırlamalarına tabi olmayan, bir bireyin kendi yaşam tarzını, amaçlarını ve hedeflerini belirleme özgürlüğünü tanımlar. Liberalizm metodolojik ve ontolojik olarak bireyci bir yaklaşıma dayanır. Metodolojik bireycilik, toplum bireylerden oluştuğu için toplumun yapısının ancak davranışlarıyla açıklanabileceğini öğretir. Ontolojik bireycilik, bireyin varlığıdır; Bu, sınıflar, toplumlar ve insanlar gibi çeşitli bireylerden daha gerçekçi olduğu ve çeşitli kitle kullanımları için bireysel hak ve özgürlüklerden fedakarlık etmenin imkansız olduğu anlamına gelir (Tayyar, Çetin, 2013: s. 113). Liberalizmin temel ontolojik varsayımlarından biri, bireysel insanın çeşitli toplumsal düzenlemeden ve toplumdan ayrı olarak var olduğu ve

bu sebeple toplumdan bağımsız olarak kavranabildiği varsayımdır. Buna göre, bütün sosyal olgular en nihayetinde bireylerle ilgilidir ve toplumlarda onları oluşturan bireylerin toplamından başka bir şey değildirler. “Devlet” veya “toplum” gibi kelimeler gerçek varlıklara işaret etmeyen, saf soyutlamalardır (Erdoğan, 1992: s. 27).

Liberalizme göre birey temel bir popülasyondur. Bireyin varlığı sınıf, halk gibi “bütünlerin” varlıklarından daha sahicidir. Nitekim, birey diğer tüm kurum ve toplum yapılarından üstündür. Liberalizmde ahlaki değerler, birey için toplumdan veya diğer gruplardan daha önemlidir. Teorik olarak, birey toplumdan önce var olduğu için, bireysel haklar da toplumdan önce de vardı. Tabii haklar anlayışının temelinde bu fikir yatar (Yayla, 2002: s. 141). Buna göre, başkalarına karşı güç kullanmadığı ve istediği gibi yaşaması engellendiği sürece herkes istediği gibi yaşamakta özgürdür ve bu, halkın vazgeçilemez bir hakkıdır (Erdoğan, 1998: s. 46). Bireyin ontolojisinin temel gerçekliği olarak hem Kant'a hem de klasik liberalizme vurgu, sosyal varoluşu bireye ikincil olarak düşünmek için doğal bir nedendir (Yayla, 2002: s. 143). Kant, bireyin liberalizm anlayışına ilişkin en etkili yorumcu; Birey, doğal ilişkileri tanımlamada üstün olan ampirik, rasyonel, ahlaki ve politik bir varlıktır. İnsan bir hediftir, bir amaçtır ve asla bir araç değildir. İnsanın bütünlüğü zihninden gelir. İnsan, diğer şeyler gibi bir nesne değildir, bu yüzden bir araç olarak kabul edilemez. Tüm düşünceler ve eylemler, bireyin araçları değil hedefleri olmalıdır (Çetin, 2002: s. 222).

Liberal bireyciliğin ne olduğunu anlamanın daha iyi bir yolu, belki de ona yöneltilen eleştirilere ve liberal yazarların verdiği cevaplara bakmaktır.

Bireyciliğe çeşitli düşünce okulları tarafından eleştiriler yöneltilmiştir. Genellikle söylenen şey şudur: liberalizmin ortaya koyduğu birey fikri boş bir soyutlama, bireycilik ise nominalistik (adı var kendisi yok) bir hayaldir. Bireyi toplumdan ayrı düşünmek mümkün değildir. Bireyi birey yapan da zaten toplumdaki yeri ve diğer insanlarla olan ilişkileridir. Toplum olmadığı vakit bireyin varlığından da söz edilemez. Bireyi anlamak için önce toplumu, bireyin içinde yer aldığı ortamı anlamak gerekir.

Liberalilerin bu eleştiriye cevapları, Mises'in satırlarından özetlenebilir: bütün sosyal eylem ve davranışlar, bireyler tarafından yapılır. Kolektif bütünlük tüm ekip değil, bir veya daha fazla kişi aracılığıyla çalışır. Her sosyal eylemin doğası bireyler tarafından belirlenir. Genel olarak, bireysel üyeler dışında herhangi bir organizasyon veya faaliyet yoktur. Bir kolektif bütünün hayatı onu oluşturan bireylerin eylemlerinde

yaşanır. Bireylerin eylemleriyle işlemeyen hiçbir kolektif varlık yoktur. Dolayısıyla, bir kolektif bütünü tanımanın yolu da bireylerin eylemlerinin incelenmesinden geçmektedir. Aksini yaparak, yani ne olduğu tam olarak bilinmeyen, sınırları belli olmayan toplum gibi bütünlüğü inceleyerek bireysel insan hakkında bir şey öğrenmek mümkün olamaz (Yayla, 2002: s. 145).

Bireycilik temelde bireylere saygı duymak, onların görüş ve zevklerinin kendi sorunları olduğunu ve insanlar için ne kadar dar olursa olsun kişisel yetenek ve tutum geliştirmenin önemli olduğunu kabul etmek anlamına gelir. Dolayısıyla en temel ve gerçek varlık olan birey asla kendi amaçları için bir araç olarak kullanılmamalıdır. Bireycilik için gerekli olan, onu korumak için insan haklarının temel, doğal, eksiksiz ve mükemmel bir şekilde gerçekleştirilmesidir. Tüm bu haklar bireysel görüşlere dayanmaktadır. Bireycilik, bir bireyin hedeflerini seçtiği ve takip ettiği süreçtir. Bunu yapabilmek onun zekâsı, bilgisi ve gücü olduğuna inanmaktır (Çetin, 2002: s. 222).

Bireyciliği gerçek ve taklit bireycilik olarak ikiye ayıran; Locke, Hume ve Smith'in bireyciliğini gerçek, Ansiklopedistlerin, Rousseau'nun ve fizyokratların Kartezyen rasyonalizme dayanan bireyciliğini taklit bireycilik diye tanımlayan Hayek, bireyciliği, liberalizmle bağdaştırarak ele almaktadır. Hayek'e göre gerçek bireyciliğin iki temel niteliği vardır:

a) Bireycilik temel olarak bir toplum teorisidir; insanın sosyal hayatını anlamlandıran güçleri anlama girişimidir.

b) Bu toplum görüşünden kaynaklanan bir siyasal kaideler bütünüdür (Yayla, 2002: s. 146).

Yani toparlamak gerekirse, birey insan toplumlarının en yakın, en küçük, daha küçük parçalara ayrıştırılamayacak, temel öğeleridir (Yayla, 2002: s. 165). Birey önceliğine inanma, liberal ideolojinin karakteristik görüşüdür. Fakat bu görüşün liberal düşünceye tesiri farklı yönlerden olmuştur (Heywood, 2015: s. 44). Çağdaş demokrasilerde bu gerçek insan haklarının baz alınması birey hakları olarak düşünülmesi ve siyasi eşitlik ilkesinin pratiğe bütün bireyin oylarının eşit biçimde aksetmesiyle kendini görünür kılar (Yayla, 2002: s. 165). Liberaller, insan doğası hakkında iyimser olmak, birbirleri hakkında, aynı zamanda kendileri hakkında daha iyimser olmak ve bireylerin birbirlerine, özellikle de bağımsız olamayanlara karşı sosyal sorumlulukları olduğunu düşünmek için daha donanımlıdır. Liberaller, her bir kişinin kendi potansiyelini tam olarak ortaya koyma kapasitesine sahip olduğu bir toplum

oluşturma isteği etrafında birleşirler (Heywood, 2015: s. 45). Bireyciliğin amacı bireyleri sosyal platformlarından koparmak, tarih ve toplum dışı varlıklar olarak takdim etmek değildir. Daha çok siyasi yönetim sahasının bireylerin özgür ve özerk alanlarının kısıtlanmasına neden olacak biçimde genişletilmesinin önüne set çekmektedir (Yayla, 2002: s. 166).

1.2.2.Özgürlük

Liberalizmde en çok değer verilen öge özgürlüktür. Özgürlük aynı zamanda hoşgörü, tolerans ve özel hayat gibi daha başka değerlerin ve anayasacılık, kanun hakimiyeti gibi kurumsal yapılaşmanın da referansıdır (Yayla, 2002: s. 151). Bu ilke bireyin üstün konumuna olan inancı, doğal olarak bireysel özgürlüğe tahsis etmeyi gündeme getirir. Liberaller için bireysel özgürlük, üstün siyasi unsurdur ve liberal ideolojide birçok açıdan bütünleştirici bir unsurdur (Heywood, 2015: s. 45). Friedman'dan aktaran Çetin'e göre liberalizm için önemli olanın istekli iş birliği ve özgür tartışma olduğunu söyler. Ona göre sorumlu bireylerin özgürlüğü olmazsa olmaz koşuldur (Çetin, 2002: s. 223). Özgürlük sadece liberalizmin bir unsuru değildir. Görünüşe göre, siyasal düşünce tarihindeki sosyalizmden faşizme kadar hemen hemen tüm sosyal teoriler "özgürlüğü" sahiplendikleri görülmektedir (Yayla, 2002: s. 151). İlk dönem liberallere göre özgürlük, tabii bir haktır; hakiki bir insani var oluşu devam ettirmek için mecburi bir ihtiyaçtır. Ayrıca özgürlük bireylere, seçim hüneriyle kendi menfaatlerini gözetme imkânı da tanır. Liberaller daha sonra özgürlüğü, insanların beceri ve yeteneklerini geliştirip, potansiyellerini gerçekleştirebilecekleri biricik koşulu olarak görmüşlerdir (Heywood, 2015: s. 45). Özgürlük kavramının içeriği, felsefi düzeyde özgürlük, eşitlik, bireysellik ve rasyonalite ilkelerini savunan temel bir özellik olan özgürlük kavramının içeriği, tarihin farklı dönemlerinde değiştiğinden, bazı doğal liberalizm programları çeşitli tarihsel zamanlarda farklılık gösterir. Ancak özgürlüğün nihai amacı, yani insan doğasının refahına, insanın rasyonalitesine ve dolayısıyla "insanların ahlaki eşitliğine" olan inanç değişmeden kalır (Örs, 2016: s. 50).

Klasik liberal doktrinin temelinde yer alan özgürlük negatif karakterlidir; yani başkalarına “kaçınma”, “müdahale etmeme” mecburiyetini yükler. Bu negatif yükümlülüğün muhatabı ise, her şeyden önce devlettir. Çünkü Klasik liberallere göre, hakların en büyük potansiyel ihlal edicisi devlettir. Bu sebeple, bireyin özgürlüğünün anayasa ve yasalarla güvence altına alınması gerekir. Başka bir deyimle, devletin siyasal

teorisi “özgürlüğün anayasası” nı kurmaya yöneliktir (Erdoğan, 1998: s. 47). liberaller, özgürlüğün değerleri hususunda hemfikir olsalar da, birey için “özgür” olmanın ne demek olduğu konusunda her zaman aynı düşünceyi paylaşmazlar.

İngiliz düşünce tarihçisi, İsaiah Berlin, İki Özgürlük Kavramı adlı eserinde, “negatif” özgürlük teorisiyle, “pozitif” özgürlük teorisini birbirinden ayırtmıştır (Heywood, 2015: s. 46). Liberalizmin özgürlük mantalitesi oldukça tartışmalı bir konudur. Liberal iktisadi düşüncede yaygın olarak negatif özgürlük anlayışı kabul edilmiştir (Tayyar ve Çetin, 2013: s. 141). Negatif özgürlük bireyin dışardan gelen bir zorlama altında kalmaksızın davranabilmesidir (Çetin, 2012: s. 223). Bireyin temel hak ve özgürlüklerini daha iyi korumak ve garanti altına almak için devletin kısmen müdahale etmesini gerekli gören liberal ekonomik düşüncede pozitif özgürlükler kavramı ortaya çıkmıştır.

Sosyal liberalizm, pozitif özgürlük anlayışını, klasik ve neoliberalizm ise, negatif özgürlük anlayışını kabul görür (Tayyar ve Çetin, 2013: s. 223). Modern liberaller, daha "olumlu" bir özgürlük görüşü getiriyorlar. Bu Berlin'in öz-ustalığı, kişinin becerilerini ve yeteneklerini geliştirmesini, ufkunu genişletmesini ve fırsatlardan yararlanmasını gerektirir (Heywood, 2015: s. 46). Negatif özgürlük anlayışının bir neticesi olarak, devletin objektif olması gerektiği ileri sürülür (Tayyar ve Çetin, 2013: s. 114).

Çetin'in aktardığı gibi Hayek'e göre “özgürlük kavramı barış, güvenlik, huzur gibi insanın önünde bir engelin olmaması gibi negatif anlam barındırır (Çetin, 2012: s. 223). Bu özgürlük anlayışının çeşitli spesiyaliteleri mevcuttur. Her şeyden önce, özgürlük, sosyal bir spekülasyondur, yani insanın diğer insanlarla olan ilişkilerinde meydana gelen bir durumdur (Yayla, 2002: s. 152).

Hayek özgürlüğün dört temel özelliğini olduğunu söyler bunlar; bireyin herkes tarafından kabul görülen kanunlara tabi olması, bireyin zaruri olmayan uygulamalardan korunması, bireyin çalışmakta ve çalışmak isteyeceği yeri kendi özgür iradesi ile seçmesi ve bireyin mal ve eşya kazanmaya, mülkiyet sahibi olmaya hakkının olması (Çetin, 2012: s. 224). Mises'ten aktaran Yayla'ya göre, insan açısından asıl “olumlu” özgürlüğün negatif özgürlük olduğunun altını çizer ve negatif-pozitif özgürlük ayırımından ve sahip oldukları nitelikleri abartan Amerikan liberallerinin özgürlüğün anlamını çarpıtmasından şikâyet eder (Yayla, 2002: s. 156). Görüldüğü gibi liberal öğretilerde yer alan önemli düşünürlerin özgürlük konusunda farklı düşüncelere sahiptir. Çünkü liberal ideoloji içinde farklı türleri barındıran geniş dar ağaca sahip bir akımdır.

Geçmişten günümüze kendini güncelleyerek daha doğrusu geliştirerek çağa uyum sağlayan bir akımdır. Liberalizmin önemli temsilcilerinin yaptığı negatif ve pozitif özgürlük ayrımı aslında devletin rolünün bir versiyonudur. Devletin müdahalesini günlük hayata yarar sağlayacağını düşünen temsilciler pozitif özgürlüğü, devletin arka planda kalmasını isteyenler ise, negatif özgürlüğü kabul eder. Liberallerin en yüksek bireysel özgürlük değerleri olarak gördükleri şey budur. Klasik liberaller negatif özgürlükleri savunurlar ve zorlama ve seçim özgürlüğü olmadığını anlarken, modern liberaller kişisel gelişim ve kişisel ilerleme anlamında pozitif özgürlükleri desteklerler (Heywood, 2015: s. 47).

1.2.3.Piyasa Ekonomisi

Piyasa ekonomisi nosyonu gerek liberal gelenek içinde yer alan, gerekse liberalizme muhalif olan yazarlarca çok sık kullanılan bir kavramdır (Yayla, 2002: s. 171). Liberalizmin kurucusu varsayılan Locke'un doğal haklar teorisi edimsel alana taşındığında kendiliğinden düzen ve piyasa ekonomisinin esaslarını oluşturur (Çetin, 2012: s. 226). Smith "Ulusların Zenginliği" adlı eseriyle insan doğasına ilişkin rasyonalist ve liberal hipotezlerinden oldukça yararlanmış ve sivil toplum içinde devletin istenilen rolü etrafındaki tartışmalara büyük faydası olmuştur (Heywood, 2015: s. 66). Smith bu eserinde kendiliğinden doğan düzeni daha çok işleyişi ve sonuçları bakımından, kitapta ifade edilen görüşlerin bazılarının bugün demode olmasına rağmen, örnek olacak bir yetkinlikle ortaya koymuştur (Yayla, 2002: s. 172). 16. ve 17. Yüzyıllarda hâkim iktisadi görüş olan merkantilizm, mal ihracatını özendirip ithalatı kısıtlama girişimiyle, iktisadi hayata devletin müdahalesini teşvik ediyordu (Heywood, 2015: s. 66). Bu yüzyıllarda doğal işleyişi bozacak unsurlar; baskı ile herkesin kendi başına bir iktidarın getirilmesi diğeri de insanları aldatarak meydana gelen birtakım müeyyidelere itaate ikna edilmesidir (Çetin, 2012: s. 226). Smith iktisadi, bir piyasa, daha doğrusu birbirleriyle bağlantı halindeki piyasa dizileri olarak ifade ediyordu. Smith piyasanın, özgür bireylerin kararı ve arzularına göre işlediğine inanıyordu (Heywood, 2015: s. 66). Smith ekonomik rekabet üzerindeki kısıtlamaların kamu faydasına hizmet etmek bir tarafa, yalnızca onlardan faydalanabilecek durumda olan küçük bir grup kişiye hizmet ettiğini savundu. Ona göre rekabetin olmaması, halkın büyük bir kısmını için daha yüksek fiyatlar ve daha kıt mal anlamına geliyordu (Örs, 2016: s. 60). Smith'in liberaller tarafından imrenerek, antagonistlerce alayla zikredilen "görünmez el" i aslında

kendiliğinden oluşan düzeni ve sonuçlarını ifade etmektedir (Yayla, 2002: s. 172). Doğal düzen sürekli bir ilerlemedir. Doğanın düzeni, özgürlük düzenidir. Bireyler özgürlüklerini uyum içinde kullanırlar. Devlet doğaya karışmamalıdır. İnsanlar arasında yapay sorumlulukların ve ilişkilerin yaratılması toplumu yok eder. Devlet, halkın doğal uyumunu korumak için var. Kimse başkalarını bir şey yapmaya zorlayamaz (Çetin, 2012: s. 226). Her ekonomik sistem, en azından iki ana konuyla ilgilenmek mecburiyetindedir: Birincisi “neyin üretileceği” konusunda bir organizasyon yapılmadığı, ikincisi de üretilmiş olanın “nasıl paylaşılacağıdır”. Denetimli bir ekonomide bu, hükümet için görev yapan bir planlama ünitesi tarafından yapılabilir. 18. ve 19. Yüzyılın klasik ekonomistleri ve günümüzün neo-klasik olarak adlandırılacak muhafazakâr ekonomistleri, bunun serbest piyasada fiyat mekanizması usulüyle gerçekleştirilebileceğini savunurlar (Örs, 2016: s. 58). Liberalizmin ekonomik modeli piyasa ekonomisidir. Bir piyasa ekonomisi, özel mülkiyet, miras, sözleşme özgürlüğü, istihdam ve seçim özgürlüğü ve hükümet fiyat mekanizmalarının işleyişine asgari müdahale sağlayan rekabetçi, kâr amacı güden ekonomik sistemler okuludur (Tayyar ve Çetin, 2013: s. 114).

Friedman'dan aktaran Çetin'e göre, Bir piyasa ekonomisi kendi başına yeterli değildir, ancak gerekli bir özgürlük koşuludur. Rekabetçi kapitalizm, ekonomik gücü siyasi iktidardan ayırmak ve bu iki gücün merkezileşmesini önlemek için siyasi özgürlük yaratmıştır (Çetin, 2012: s. 227). Arz-talep mekanizması vasıtasıyla, bir malın fiyatının belirlenmesini sağlar. Kuramsal olarak, bir sermaye için talep fazla olursa fiyatı da artacak, böylece bu malı üretmek ve arzı artırmak üretici için karlı olacaktır; arz talebe yaklaştıkça fiyatlar düşecek ve sonuç olarak üreticiler üretken kaynakları başka alanlara yönleltecektir. Serbest piyasa ekonomisinde hiç kimsenin statüye göre şekillenen, statü sebebiyle ekonomik faaliyetten yoksun olmadığı varsayılır ve bu faaliyetten elde ettiği gelir de onun toplum için taşıdığı değeri ifade eder (Örs, 2016: s. 58).

Liberalizm ideolojisinde, kendiliğinden var olan düzenle piyasa sisteminin yaklaşık olarak aynı anlama taşıdığı söylenebilir. Fakat bu durum, kendiliğinden var olan düzenin temelde sadece ekonomik ilişkilerden oluştuğu biçiminde yanlış bir izlenim vermektedir. Kendiliğinden var olan düzen çeşitli diyalektikleri olan bir sosyal ilişkiler bütünüdür. Ekonomik hayat bunlardan sadece biridir ve acizane hepsi değildir. Yalnızca böyle olması piyasa sisteminin savsaklanmasına sebep olamaz (Yayla, 2002: s. 177).

Serbest piyasa ekonomisinin merkezinde, çıkarları koruyan özgür ve rasyonel bir birey kavramı vardır. Bir piyasa ekonomisinde üreticiler, hangi malları hangi miktarlarda üreteceklerine fiyat mekanizmaları aracılığıyla karar vereceklerdir; Öte yandan, tüketiciler hangi ürünlerin hangi miktarlarda kullanılacağına kendileri karar veriyor. Bu şekilde, kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışan üreticiler ve tüketiciler, farkında olmadan sosyal refahın büyümesinden faydalanmaktadır. Ancak bunun olması için hükümetin piyasaya müdahale etmemesi gerekmektedir (Tayyar ve Çetin, 2013: s. 114).

Bir bütün olarak toplumun yararına katkı sağlamanın yolunun bireylerin kendi çıkarları peşinden gitmelerine izin vermekten geçtiği fikri, 18. Yüzyılda liberal düşüncenin temeli oldu. Yüzyılın ortalarında bir grup Fransız bilgini, fizyokratlar, bu düşünceyi bir ekonomik teori haline getirdiler. Fizyokratlar ülke ekonomisiyle insan vücudundaki kan dolaşımı arasında bir benzetme yaparak ekonomik düzeni “dairesel akım” ile anlatmaya çalışır. Ekonomik kalkınmanın altın ya da değerli madenlerle değil, tarımsal üretimle gerçekleşeceğine inanır. Devletin ekonomik kısıtlama ve müdahalelerini kabul etmez serbestliği savunurlar (Örs, 2016: s. 59).

Serbest piyasa ekonomisi teorileri, 19. Yüzyıl boyunca Birleşik Krallık 'ta güçlü pozisyonlarını korumuşlar ve ABD' de 1930'lara kadar ciddi anlamda eleştirilmişlerdir. 20. Yüzyıl'ın sonlarından itibaren neo-liberalizmin ortaya çıkışı ve daha sonra serbest piyasa inancı yeniden ivme kazanmıştır (Heywood, 2015: s. 67). Piyasa ekonomisinde herkes kendisi için bir şeyler yapar; ancak kendi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan bireylerin eylemleri, başkalarının ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olur. Herkes başkalarına hizmet eder ve bu döngü diğer insanların sunduğu hizmetlerden yararlanarak devam eder. Bu anlamda, her bireyin kendi nihai hedefi vardır; diğer insanların hedeflerine ulaşmak için kullanabilecekleri bir araçtır. Bu karşılıklı fayda sağlayan mekanizma piyasa tarafından yönlendirilir. Piyasa, bireysel ihtiyaçların ve insani ihtiyaçların karşılanmasında en başarılı olan alanlarda akmaya devam etmektedir (Yayla, 2002: s. 181).

18. ve 19. Yüzyıl liberalizmi, ekonomik alanda, “piyasanın egemenliğine” ve “çıkarların doğal uyumuna” dayanıyordu. Bu görüşe göre, eğer bireyler iş bölümüne dayanan bir mübadele ekonomisinde kendi çıkarlarının peşinden gitmekte özgür bırakılırlarsa, bir bütün olarak topluluğun refahı da buna mukabil olarak artardı (Örs, 2016: s. 60).

Son olarak Mises'ten aktaran Çetin'e göre piyasa ekonomisinde iki ana faktör vardır; "Görünmez el" teorisi geliştirildi ve "laissez faire", laissez-faire, sistemin kendisinin çalıştığını açıkladı. Sistemin temel itici gücü, alım satım yapmak isteyen kişilerin etkileşimi sonucu oluşan fiyat sistemidir. Piyasa sistemi ortak çıkarlara değil, herkesin karşılıklı çıkarlarına dayanmaktadır (Çetin, 2012: s. 228).

Bu ekonomik doktrinin işaret ettiği idrak, özel mülkiyetin fonksiyonel bir meşrulaştırmasıydı. Bu meşrulaştırmanın önemli dayanağı ise “doğal haklar” teorisiydi. Bireylerin kendi emeklerini istedikleri gibi kullanma ve mülkiyet edinme hakları vardır. Mülkiyet, Locke'a göre bu, insan bedeninin ve zihninin özgürlüğünden ayrılamaz, çünkü kişinin kendi emeğine müdahale eden her şeyi içerir; bu nedenle mülkiyet hakları yaşam ve özgürlük hakkının bir parçasıdır (Örs, 2016: s. 62).

1.2.4. Minimal Devlet

Liberal yazarlar insan ilişkilerinin zorun bir araç olarak kullanılmasına her zaman karşı çıkmışlar ve bu ilişkilerin gönüllü oluşuna büyük önem vermişlerdir. Bu sebeple, genelde otoriteye özeldede devlete karşı içinde şüphe barındırmıştır (Yayla, 2002: s. 187).

Liberaler, dengeli ve hoşgörülü bir toplumun, bireylerin ve gönüllü kuruluşların, özgür fiillerinin bir sonucu olarak tabii halde meydana geleceğine inanmazlar (Heywood, 2015: s. 55). Devletin aktif olarak ekonomik hayatta geniş bir şekilde yer almasının, ekonomik gelişmeyi ve refah seviyesinin artıracığı düşünülür. Bundan dolayı, siyasi kuralların ekonomik kazanç için yok sayılacağı fikri cazip gelir. Bu yüzden ilk olarak siyasi yönetimin sınırlanmasını amaçlayan, kuralların ekonomik ortak iyi için yok sayılmasının ciddi anlamda ekonomik gelişmeye faydalı olup olmayacağını ortaya koyulması gereklidir (Yayla, 2002: s. 138). Liberalizmin siyasi normları ve ekonomik normları, devletin rolü ve gücü üzerinde bir sınırlamayı temsil eden sınırlı bir devlet ilkesine dayanmaktadır. Sınırlı hükümet ilkesi; bu, devletin işlevlerini adalet, savunma, güvenlik, hukuk ve düzen ile sınırlamak ve işlevlerini sınırlamak anlamına gelir (Tayyar ve Çetin, 2013: s. 114). Liberal devletler bireycidir. Devletin çıkış noktası bireydir. Amaç bireyseldir ve Hedefi kişisel mutluluğu ön planda tutmaktır. Liberalizme göre tek değer bireydir. Bireyler yaratıcıdır. Bireyler toplumu ve kendi özgür iradelerinin devletini yarattı. Birey toplumun ve devletin önündedir. Bireyler toplumda özgürlüklerine ve doğuştan gelen haklarına göre var olurlar. Birey ve hakları ayrılmaz

bir bütündür. Özgürlük ve doğal haklar bireyin doğuştan sahip oldukları haklarıdır (Çetin, 2012: s. 228).

Liberaler Locke'den, yönetimin meşruiyetinin kalıtsal ya da tanrıdan gelen hak değil, sadece toplumsal sözleşmede ifade edilen “yönetilenlerin rızası” olduğu görüşünü almışlardı; Montesquieu'den ise, “güçler ayrılığı” ile “denge ve denet” ilkelerini aldılar. Bu ilkelerin amacı, otokritik yönetime karşı güvence oluşturmaktı (Örs, 2016: s. 63).

Güç kullanarak insan haklarını ihlal eden iki aday var. İlki bireyler. Bir kişi veya başka bir kişi başka bir kişiye karşı şiddet unsuru kullanırsa, misilleme suçtur. Liberal düşünce geleneğinde, hemen hemen tüm yazarlar failin kendisiyle tartışma ve saldırganı cezalandırma hakkını tanır. Ancak insan haklarını ihlal edebilecek ikinci ve en tehlikeli örgüt devlettir. Sınırsız ve düzenlenmemiş bir devlet, insan özgürlüğüne yönelik en büyük tehdittir. Hobbes'un devleti “leviathan” a benzetmesi gibi önüne çıkan canlıları yutan mitolojik bir canavara benzetmesi gibi devlet sınırlandırılmamış bir güçtür. Uygun bir dosya bularak ve insanları köleleştirerek kişilere zorbalık yapmak gibi iğrenç bir suç işleyebilir. Bu bakımdan liberal bir devlet, vatandaşların gücünü sonsuza kadar sınırlar (Yayla, 2002: s. 188). Liberaler her zaman, özgür bireylerin menfaatlerine yönelik olduğunda diğerlerinin haklarını istismar etme, mallarını çalma hatta köleleştirme eğilimine girme korkusunu taşırlar. Bireyler aynı zamanda, çıkarlarına uygun olduğunda, sözleşmeleri yok sayabilir veya göz ardı edebilirler (Heywood, 2015: s. 54). Meşru bir yönetimde, süreli olarak halk tarafından seçilen temsilcilerin yasaları yapması ve uygulaması gerektiğini savunuyorlardı. Düzgün bir yönetim aynı zamanda, ihanet suçlamasıyla karşılaşmadan iktidardakileri eleştirmekte serbest olan “sisteme sadık bir muhalefete” de hoşgörü göstermeliydi (Örs, 2016: s. 63). Özgürlük, bireylerin akıl ve iradelerinin kontrolü altında tezahür eder. Bireysel özgürlük ve devlet iktidarı arasındaki kutuplaşma, liberalizmdeki en acil sorunlardan biridir. Liberalizm, hükümete karşı bireysel özgürlükleri korumaya ve bu alana devlet müdahalesini önlemeye çalışır. Bireysel hak ve özgürlükler hükümetin sınırlarıdır (Çetin, 2012: s. 228). Liberal devletin sınırlılık niteliğinin “hukuk devleti” ya da “kanun hakimiyeti” kavramlarıyla da ifade edildiğini söyleyebiliriz. Hukukun üstünlüğü doktrini, hukuk ve hukuku birbirinden ayırır. Devlet gereksinimlerinin bir tüketim aracı olarak kaçınılmaz olarak kabul edilmesi, tüm yasaların devletten çıkarıldığı ve devletin yasayı uygulamada keyfi olarak hareket edeceği anlamına gelmez (Yayla, 2002: s. 190). Liberalizmde devlet, bireysel özgürlükleri tehdit edebilecek en büyük ve en güçlü örgüt olarak kabul edilir. Dev bir

ejderhaya benzeyen bir devletin, bir kişinin ekonomik, medeni ve siyasi özgürlüklerini kısıtlamaması için yetki ve sorumlulukları ile sınırlandırılmaması gerektiğine inanılıyor. Dolayısıyla, sınırlı devlet olma ilkesi, bireycilik ve özgürlük ilkelerinden kaynaklanmaktadır (Tayyar ve Çetin, 2013: s. 115).

Geleneksel olarak liberaller, böylesi bir korumanın ancak toplumdaki tüm birey grupları kısıtlama yeteneği olan egemen bir devlet tarafından sağlanabileceğine inanırlar. Bundan dolayı özgürlük, John Locke'un da belirttiği gibi sadece "hukukun boyunduruğunda" var olabilir. "Hukuk olmayan yerde, özgürlükte olmaz." (Heywood, 2013: s. 54). Kanun hakimiyeti öğretisini liberal teoride en ayrıntılı biçimde işleyen düşünür, Hume geleneğini izleyen Hayek' tir. Hayek liberalizmin iki temel ilkesinin kanun hakimiyeti ve piyasa ekonomisi olduğunu söyler. Hayek' e göre kanun hakimiyeti öğretisinin hedefi, vatandaşların kanunlarının kendilerini nasıl etkileyeceğini bilmemeleridir. Bunun için kanunların şu dört vazgeçilmez özelliğe sahip olması gerekir:

- a) Kanunlar tam anlamıyla genel olmalıdır, hiçbir bireye veya gruba, olumlu veya olumsuz özel işlem uygulamaya yönelmemelidir,
- b) İnsanlara eşit olarak uygulanmalıdır,
- c) Geçmişe yönelik olmamalıdır.
- d) Bütün kanunlar, hükümet dahil herkesi bağlamalıdır (Yayla, 2002: s. 191).

Çeşitli yazarların deyimiyle "kanun hâkimiyeti" "kanun boyunduruğu" toplum sözleşmesi teorilerinin temelini oluşturur. Liberallere göre bireyin devlete karşı siyasal olarak yapmak zorunda olduğu şeyleri açıklayan bu teoriler, Thomas Hobbes, John Locke gibi 17. Yüzyıl düşünürleri tarafından geliştirilmişlerdir. Hobbes ve Locke, devletsiz toplumun sözde "doğal durumunda", yani hükümet kurulmadan önce yaşamın nasıl olduğunu anlatıyor. Bireyler bencil, hırslı ve güç peşinde olduğundan, doğa herkesle bitmeyen bir iç savaşın içindedir. Bu koşullar altında insan hayatı, Hobbes'un dediği gibi, "yalnız, sefil, iğrenç, hayvani ve kısa" olacaktır. Hobbes ve Locke'a göre, sonuç olarak, zeki insanlar bağımsız bir hükümet olmayı kabul ederek bir "sosyal sözleşme" ye ulaşırlar (Heywood, 2015: s. 54).

Klasik liberal yazarlar devlete aynı sınırlı görevleri yüklerler: adalet, iç güvenlik ve ulusal savunma, Klasik liberal yazarlarında siyasete karşı da endişeli ve kuruntucu bir bakışın bulunduğu görülür. Siyasal alanda gelişmiş güzel genişletilmemeli, insan

etkinliklerinin bütün grupları siyasetin konusu haline getirilmemeli ve siyasal düzenlemelere bağlı tutulmamalıdır. Ne insan hayatında yer alan değerler yalnızca siyasal değerlerdir, ne de siyasal değerler bireyin bütün etkinliklerinin düzenlenmesinde ve değerlendirilmesinde baş rolü olabilir. Bunun aksini özümsemek siyasal değerlere her hal ve şart altında öncelik sunulmasına, siyasal alanın sınırlanması gereklidir. Zaten bu yapılmaz ise devletin sınırlanması da mümkün değildir (Yayla, 2002: s. 196).

1.3.Liberalizmin Türleri

Tarihi gelişim süreci içinde ülkelerin liberalizm arasında önemli farklılıkları vardır. İngiliz, Fransız ve Amerikan liberalizmleri hem öğreti hem uygulama bakımından farklı hakikatlere karşılık gelirler. Bu anlamda bir değil birden çok liberalizm bulunmaktadır (Yayla, 2002: s. 25). Liberal doktrin, sürekli kendini geliştiren çağa ayak uyduran bir ideolojidir. Bu anlamda liberalizm kendi içinde çeşitlere ayrılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde liberalizm türlerini inceleyeceğiz.

1.3.1.Klasik Liberalizm

Klasik iktisadın esasında, “doğal düzen” ve “faydacı felsefe” vardır. Klasik iktisadi düşünceye göre, devlet ekonomiye müdahale etmediği takdirde, ekonomik faaliyetler kendiliğinden ortaya ve gelişmektedir. Tüketiciler faydalarını, üreticilerde faydalarını maksimize etmeye çalışırken ya da bir başka deyimle kişisel çıkarları peşinde koşarken, farkında olmadan ve hiç hedeflenmediği halde, görünmez bir el tarafından toplumsal fayda da maksimize edilmiş olmaktadır (Tayyar ve Çetin, 2013: s. 115). Klasik liberalizm, liberal geleneğin başlangıcında ortaya çıktı. Klasik liberalizm, feodalizmden kapitalizme geçişte gelişmeye başladı ve 19. yüzyılın başlarında sanayileşme döneminde zirveye ulaştı. Bu nedenle klasik liberalizm bazen “19. Yüzyıl Liberalizmi” şeklinde tanımlanmaktadır (Heywood, 2015: s. 61). Klasik liberalizmin biri siyasi diğeri ekonomik olmak üzere iki formatta bir gelişme süreci vardır. Siyasi boyutu doğal hukuk ve insan hakları teorilerinin oluşturduğunu anımsarsak, klasik liberalizmin felsefi temellerinin çok eski dönemlere doğru ulaştığını görürüz (Yayla, 2002: s. 27). Komünist sistemlerin 1980 sonralarında çöküşü ve ona bağlı olarak Marksizm’in entelektüel sempatisini kaybetmesi, ilk anda düşünüldüğünün tersine, klasik liberal öğretinin çekiciliğinin artmasına yol açmamıştır. Liberal bir düzenin zorunlu bir birimi

olan piyasa ekonomisinin üstünlüğünün ortaya çıkması böyle bir beklentiye sebep olmuş olabilir (Erdoğan, 1998: s. 143). Klasik ekonomik düşüncenin fiyat mekanizmasına sınırsız bir güveni vardır. Fiyat mekanizmasının mal pazarı ile faktörler, kaynakların dağılımı ve üretim, tüketim ve gelir dağılımı arasında bir denge kurduğu kabul edilmektedir. Serbest piyasa ekonomisinde; Tam rekabet, ücretler, faiz oranları ve fiyat esnekliği varsayımları yerine getirilirse, ekonomi otomatik olarak ve tamamen devralacak ve üretilen tüm mallar satılacak ve stokta hiç mal bırakılmayacaktır. Ayrıca klasik iktisatçılar hem iç hem de dış ticaretin serbest olması gerektiğine inanıyorlardı; emeğin, sermayenin, malların ve hizmetlerin serbest dolaşımını teşvik eder (Tayyar ve Çetin, 2013: s. 115). Klasik liberaller, bireyin kendisinin yapabileceği şeyleri onun yerine devletin yapmaması gerektiğine inanıyordu (Örs, 2016: s. 65). Klasik liberalizmin temeli, kapitalist ve sanayi devrimlerinin en ileri düzeye ulaştığı ülke olan Birleşik Krallık'tır. Klasik liberalizmin kabul ettiği fikirler, dünyanın diğer bölgelerine göre Anglosakson ülkelerde özellikle de Birleşik Krallık ve ABD'de daha derin kökleşmiştir. Ancak klasik liberalizm sadece, şu anda tarihsel açıdan ilgi duyulan liberalizmin 19. Yüzyılda aldığı biçim demek değildir (Heywood, 2015: s. 60).

1.3.1.1. John Locke Doğal Haklar Teorisi

John Locke ve Thomas Jefferson gibi 17. ve 18. Yüzyılın doğal haklar teorisyenlerinin liberal ideoloji üzerinde önemli etkileri görülmüştür (Heywood, 2004: s. 61). Locke göre, insanlar tabiat halinde yaşarken eşit ve özgür durumdaydılar; herkes kendi istek ve amaçlarını serbestçe yerine getiriyordu. Emeklerinin ürünü olan objeleri mülk edinebiliyor ve onlar üzerinde tasarruf hakkına sahip olabiliyorlardı. Ne var ki, hakların egemen olduğu bu özgür ve eşit insanların dünyasında, bazıları zaman zaman akla uygun davranmayarak doğa kanunlarını çiğnemekteydiler bu sebeple, doğa halindeki insanlar daha korunaklı bir biçimde, haklarını güvenceye alınmış olarak yaşamak üzere sivil topluma geçmek ihtiyacı duymuş ve bu nedenle bir sözleşme yapmışlardır (Erdoğan, 1998: s. 7). Locke ve Jefferson'a göre haklar, insanlara doğa veya Tanrı tarafından lütfedilmiş olmaları anlamında "doğal"dır. Doğal haklar günümüzde daha çok insan hakları olarak nitelendirilir. Jefferson'a göre bu haklar "devredilemez" vasıftadırlar (Heywood, 2015: s. 62). İnsanlar doğa halinden medeni siyasi topluma geçerken doğal haklarını gözetmişler ve devleti bu hakları korumakla görevlendirip yetki ile donatmışlar (Erdoğan, 2009: s. 9). Liberalizm doğal hukuk veya

doğal haklara dayanır. Buna göre bütün hukukun kendisinden çoğaldığı veya ona bakılarak değerlendirileceği, hukuk olup olmadığına karar verileceği, tabii bir hukuk vardır (Yayla, 2002: s. 24). Yayla'nın aktardığı gibi Adnan Güriz'in ifadeleriyle, "Locke insanın vazgeçilmez tabii haklara sahip olduğunu ve siyasal düzenin amacının özgürlüğü koruma altına almaktan başka bir şey olmadığını savunmuştur. Dolayısıyla, Locke sisteminin merkezinde özgürlük değil özgürlük vardı. "Özgürlüğün iktidar yerine siyasal teorinin merkezine yerleştirilmesinin önemi ve önemi, ancak Locke'un siyaset öncesi yapısında görülebilir (Yayla, 2002: s. 29). Önceki bölümlerde bu konunun üzerinde bilgilendirmede bulunduk. Doğal haklar, gerçek bir insanın varlığını sürdürmek için bir ön koşul olarak kabul edilir. Locke'a göre, bu tür üç hak vardır: "yaşam, özgürlük ve mülkiyet." Jefferson, mülkiyeti ilahi veya doğal bir hak olarak değil, insan çalışmasını kolaylaştırmanın bir yolu olarak görmüştür (Heywood, 2015: s. 63). Siyasal yönetimin işlevi bu hakları korumak ve kamu güvenliğini sağlamak olduğu için, bir devlet, bu amacı aşan bir güç kullanımına başvurması halinde meşruluğunu kaybeder ve vatandaşların direnme hakkı doğar. Ayrıca, devlet gücünün birey haklarını tehdit etmesini önlemenin en önemli vasıtası, yasama, yürütme, işlev ve iktidarlarının birbirinden ayrılmasıdır (Erdoğan, 1998: s. 7). John Locke doğal haklar yaklaşımında öne çıkan isimlerinden biridir. Locke insan tabiatı hakkında sınırlı bir iyimserlik beslemiş, insanların doğal hukuka uyma eğilimi içinde olacağını ortaya koymuştur (Yayla, 2002: s. 25). Locke'un tabii durumunda insanlar, Hobbes'un kinde olduğu gibi birbirlerini "parçalama" için uğraşan kurtlar değildir. Doğa durumunda, insanlar tam bir özgürlük içinde yaşarlar ve herkes aynı özgürlüğe ve eşit haklara sahiptir. Locke'a göre, devletler ve vatandaşlar arasındaki anlaşmalar özel ve sınırlıdır: bu anlaşmaların amacı, uyumsuz doğal hakların temel düzenini korumaktır. Bu nedenle Locke, sınırlı bir yönetim anlayışına sahiptir. Devlet minimal işlevlerin ötesine geçmemelidir (Heywood, 2015: s. 64). Sonuç olarak doğal haklar teorisine bakıldığında Locke'un liberal fikirleri bugün bile hala liberal düşünürleri bu çerçevede devlet faaliyet alanı ve sınırlarını şekillendirmektedir. Locke'un mülkiyet fikri adı altında birçok güncel sorun tartışılmakta ve cevap bulmaktadır.

1.3.2.Sosyal Liberalizm

20. yüzyıl' da Batılı devletlerin çoğu ve birçok gelişmekte olan ülkede devlet müdahalesinin artışı ortaya çıkmıştır ve bu anlamda müdahalenin öne çıkan bir kısmı

sosyal refah şeklindedir. Yani kıtlık, açlık, hastalık ve cahilliğin üstesinden gelme ve böylelikle idarenin yurttaşlarına refah desteği sağlama girişimleri ortaya çıkmıştır (Heywood, 2004: s. 74). Rawls, liberal bireycilik ile sosyal adalet ilkelerini ilişkilendirerek bir sözleşme teorisi ile liberal siyaset teorisine katkı sağlamıştır. Adalet teorisi siyasetin önemli yapı taşlarından. Rawls'ın başlattığı bu süreç çağdaş liberalizmin yeniden kendini göstermesidir. Bu teoriye biçim veren asıl etken Kantçı felsefedir (Öztürk, 2007: s. 59). Nozick'in aktardığı gibi Rawls şöyle ifade ediyor: "Amacım, Locke, Rousseau ve Kant' ta olduğu gibi alışlagelmiş toplumsal sözleşme teorisini genele indirgeyen ve yüksek düzeyde soyutlama içeren bir adalet kuramı sunmaktır" (Nozick, 2016: s. 86). Rawls ve Kant'ın benzerliklerine bakacak olursak şu şekilde sıralayabiliriz; her ikisinde de toplum sözleşmesi mevcut, pratik aklın ilkeleri ve yönetim sistemli bir şekilde tasnif edilmiştir. Rawls'ın adalet teorisi insanı araç olarak değil amaç olarak görür, Rawls da Kant gibi, ekonomide verimlilik, kültürel yaşamda kendi benliğini ortaya çıkarabilme gibi kapitalizmin ortaya çıkardığı gerilimi kaldırmaya çalışır (Öztürk, 2007: s. 60). Sosyal liberalizmin periyodik olarak yerini ifade edersek eğer, minimal devlet 19. Yüzyılın tipik bir devletiyse modern devlet ise 20. Yüzyıla tekabül eden tipik bir sosyal devlet esemesidir (Heywood, 2004: s. 74). Sosyal liberalizmi anlamak için Rawls'ın doğa durumunu incelemek gereklidir. Rawls'a göre, doğa durumunun geneli adaletsizdir. Çünkü kimi insanların diğerlerine bakarak doğal yetenekleri daha fazladır. Doğal yeteneği daha az olanların yetenekleri artırmıyorsa toplum sözleşmeyi kabul etmez. Bu doğal avantajlar hak edilerek kazanılmadığı için adalet ilkeleri düzenlenirken, insanlar avantajlı ya da dezavantajlı hale getirilmemelidir. Bu nedenle insanların adalet ilkelerinin seçimini yaparken keyfi muamelelerden kaçınmaları için bir araca ihtiyacı vardır ve Rawls'ın başlangıç durumu bunu anlatır; insanlar başlangıç durumunda bilgisizlik peçesi altındadır (Nozick, 2016: s. 87). Cehalet perdesi diğer bir deyişle sosyal konum ve statülerden haberdar olmama durumu insanların iki durumu özümsemesini sağlıyor; her bireyin özgürlüğü birbirine uyumlu ve aynı zamanda sosyal adaletsizlik en kötü durumdakinin lehine gerçekleşmesini sağlıyor çünkü en kötü durumda herkes olabilir bilgisizlik peçesi ardında bunun bilinmesi imkânsız kılınıyor (Heywood, 2004: s. 75). İnsanlar cehalet perdesi ardında kendileri adına mümkün olan en iyi seçimi yapmak için yani birincil değerleri (Doğrudan toplumsal kurumlarca dağıtılan gelir ve servet, fırsatlar ve yetkiler, haklar ve özgürlükler gibi nitelikler) en iyi biçimde ulaşmak için seçim yapmaya çalışırlar

sonuçta seçim yaparken bu durumda bende olabilirim düşüncesi ile diğer insanların çıkarlarını gözetmek durumunda kalırlar böylelikle başlangıç durumunda herkes eşit olur (Nozick, 2016: s. 90).

Rawls'ın kuramına baktığımızda Öztürk'ün ifade ettiği gibi Bentham-Mill faydacılığı, Mill- Green sosyal liberalizmi, Jefferson ve Licoln tarafından sunulan, “Doğal Aristokrasi” gibi dogmalardan beslenmiştir. Rawls en çoğun peşinde değil faydacılığın toplumun her kesimine azami ölçüde yaymanın peşindedir (Öztürk, 2007: s. 63). Sosyal liberalizmin temeli insanlar arasındaki eşitsizliği en aza indirgeyerek gelir ve servet dağılımını eşitlemeye çalışmaktır. Yani en kötü ve en iyi durumda olan bireyin arasındaki uçurumu yok ederek refah düzeyini artırmayı sağlamaktır. Bu kuramın özünü Rawls'ın adalet teorisine dayandırabiliriz Rawls bu adaletsizliği en kötünün en iyi durumda olduğu biçiminde bir tanımlama ile bizlere sunmuştur. Bu çerçevede teoriyi doğru bir şekilde işlemesi için bilgisizlik peçesini bizlere aktarmış bu doğrultuda teorisini açıklamıştır. Sosyal liberalizm 20. Yüzyılın ses getiren ve dönemin ruhuna uygun bir teori olarak siyaset biliminde yerini almıştır.

1.3.3.Neoliberalizm

Neoliberalizm, 1970'lerden günümüze süregelen iktisadi liberalizmin yeniden canlanmasının bir ifadesi olarak düşünülebilir (Heywood, 2004: s. 69). Fakat aslında özüne baktığımızda neoliberalizmin temellerinin çok eskiye dayandığı söylenebilir. Avusturya okulu ve Chiacogo okulu neoliberalizm tarihine önemli katkılar sunmuştur (Türkan, 2018: s. 60). 1970' li yıllarda keynesyen ekonominin yarattığı durgunluk, işsizlik ve enflasyonun hızla artması dünyayı ekonomik bir duraklama eğilimine sürüklemiştir. Bu kriz ve durgunluğu engellemek için neoliberal politikalar ortaya atılmıştır (Altıok, 2009: s. 76). Neoliberalizmi siyasi bir çerçevede incelemeden önce iktisadi politika gerekleri hakkında bilinmesi gereken birtakım dönüşümler mevcuttur; neoliberal kapitalist sistemde istikrar ve yapısal reformlar ile birlikte birtakım ekonomi politikaları gündeme getirilmiştir (Altıok, 2009: s. 77). Uygulanan politikalarla sermaye birikimi önündeki sorunları aşan, nitekim refah devleti gibi problemleri yok eden ulusal ve uluslararası kurumlar ile bir siyasi ve iktisadi bütünlük olarak kendini göstermiştir (Gambetti, 2009: s. 148).

Neoliberalizmin 1970'li yıllarda önemli bir politika haline gelmesiyle İngiltere'de “Thatcherizm” Amerika'da “Reaganizm” siyasi ve ekonomik politikaları ile

muhafazakâr bir refah devleti bünyesinde, liberal iktisadi ekolün birleşimi ile yeni bir sağ ideolojisi kendini göstermiştir (Heywood,2004: s. 69). Muhafazakâr devlet anlayışı ile iktisadi serbestlik kaynaştırılarak ekonomideki bu stagflasyonist konumu aşmak hedeflenmiştir.

Neoliberalizm ile birlikte devlet ile ekonomi arasındaki ilişki farklı bir düzlem içine girmiş, klasik liberalizm devlet piyasasının sınırlarını çizerken, neoliberalizmde piyasa devletin sınırlarını çizer bir hal almıştır. Ayrıca piyasa rekabete dayandırılmıştır. Adeta devlet piyasa için bir hakem niteliğine bürünmüştür. Devlet bekçi devlet rolünden çıkarak piyasadaki düzeni koruyan, rekabet ortamı sağlayan ve hukuksal bir zemin oluşturan role bürünmüştür (Türkan, 2018: s. 62). Devlet adeta holding ve uluslararası şirketlerin müttefiki haline gelmiştir. Bir başka deyimle sivil toplumun devletleşmesi de diyebiliriz. Klasik liberalizmdeki devlet ve toplumun ayrışması ortadan kalkmış, kamusal ve özel sektör birbirine yaklaşmıştır (Gambetti, 2009: s. 150).

Neoliberal fikirlerin ardındaki asıl güç küreselleşmedir. Uluslararası ekonomi ve uluslararası kuruluşların devlet ile iş birliği içinde olması aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının işlevlerinin artması gibi gözle görülür bir hal almıştır (Heywood, 2004: s. 70).

1.3.4.Liberteryenizm

Liberteryenizm 20. Yüzyıl ortalarından itibaren küreselleşme ile ön plana çıkan bir ideolojidir. Klasik liberaller muhafazakarlık ve kolektivist liberallerden ayrı olarak bir kimlik oluşturmak adına liberteryen terimini kullanmışlardır (Davies, 2011: s. 124). Liberalizm temel olarak klasik ve modern (neoliberalizm) olarak iki alt başlığı mevcuttur. Modern liberalizm ise küreselleşen dünya ile birlikte kendi içinde farklılık göstermiştir. Liberteryenizm ise liberalizmin postmodern hali olduğunu söyleyebiliriz (Özkaral ve Şerbetçi, 2018: s. 1114). 1940'lı yıllarda liberteryenizm adeta dağılmış halde idi. Politik ve akademik olarak çok az ilgi görüyordu. Sonraki zamanlarda bu ekol canlılık göstermeye başladı. Yayla'nın aktardığı üzere, Liberteryen iktisatçılar Keynes ve takipçilerinin geliştirmiş olduğu savaş sonrası sosyal demokrat konsensüsün merkez politikası haline gelmiş talep yönetimi politikası geliştirmişlerdir (Davies, 2011: s. 125). Bu ideoloji piyasada serbestliği ve üretkenliği savunur. Rawls'ın yeniden dağılıma yönelik vergilendirmesine karşıdır. Eğer serbest piyasa koşulları verimli değilse mülkiyet hakkının devlet tarafından kısıtlanmasına karşı çıkmazlar ve hatta doğru

buldukları söylenebilir (Kymlicka, 2016: s. 141). 20. Yüzyılda sol değişikliklerin taraftarları A.B.D’deki sosyal liberallerin kendini göstermeleriyle birlikte, klasik liberal ekolünün takipçileri, kendilerini sosyal liberallerden ayırmak için liberteryenizm kavramını kullanmışlardır (Yayla, 2002: s. 14). Liberteryen düşünce bireyin serbest yaşam tarzı olması gerektiğini savunur. İyi veya kötü seçimler bireye aittir. Müdahaleyi kaldırmaz. Fikirler karşıt görüşlerden beslenerek yeni fikirleri doğurur özgürlük en önemli unsurdur (Özkaral ve Şerbetci, 2018: s. 1115). Kapitalizm ile yurttaşlık hakları arasındaki bağ değişkenlik gösterir. Örneğin bazı ülkelerde serbest piyasa çok ileri düzeydeyken, yurttaşlık hakları sınırlanabilir. Kymlicka’ın örneğinde olduğu üzere, Arjantin’deki askeri diktatörlük gibi ya da refah devletinin çok gelişmiş olduğu ülkelerde yurttaşlık haklarının ileri düzeyde olması gibi buradan anlaşılacağı üzere liberteryen düşüncede serbest piyasa koşullara bağlıdır liberteryenler serbest piyasayı araçsal bir koşul ile kabul ederler (Kymlicka, 2016: s. 142). Liberteryenler negatif özgürlüğü savunurlar bunu anlamak için Isaiyah Berlin’in negatif ve pozitif olmak üzere ikiye ayırdığı özgürlük kavramına bakılmalıdır. Negatif özgürlük, bir eylemi gerçekleştirmekte karşılaşılabilecek herhangi bir engelin olmaması anlamında iken, pozitif özgürlük ise bir fiili gerçekleştirmek için fırsatlara sahip olma niteliğindedir (Özkaral ve Şerbetci, 2018: s. 1115). Liberter kuramı anlamak için Nozick’in yetkilendirme kuramına bakmakta fayda vardır; Kymlicka’nın aktardığı üzere Nozick’in temel savı, adil dağılım bireylerin serbest bir şekilde değiş tokuş neticesinde gerçekleşir. Meşru olarak kabul edilen vergilendirme bu sistemi korumak için yapılan vergilendirme değildir. Yetkilendirme kuramının üç temel ilkesi vardır:

Aktarım ilkesi: adil olarak sahip olunan her şeyi istenilen bir şekilde başkasına devredebiliriz.

Kazanımın başlangıçta adil olma ilkesi: bireylerin birinci ilke çerçevesinde aktaracakları şeyler başlangıçtaki edinimlerini hangi koşullar altında dürüst bir şekilde sahip olmalarını düzenler.

Adaletsizliğin düzeltilmesi ilkesi: adil bir şekilde sahip olunan ya da aktarımı gerçekleşen şeylerin ne şekilde ele alınacağını söyler (Kymlicka, 2016: s. 144).

Bu kuramdan çıkarılabilecek sonuç, Nozick bu kuram ile bireylerin herhangi bir konuda özellikle edinimleri yani mülkiyet düzeyinde oluşabilecek herhangi bir olası negatif durumu nasıl düzenlenebileceğini açıklamıştır. Bireyin başlangıçtaki edinimlerindeki adaletsizlikleri yok saymıştır. Diğer açıdan ise devletin serbest piyasayı

gerçekleştirmek üzere adalet ve güvenlik ilkelerini gerçekleştirmek adına koyduğu vergilendirmeleri açıklamıştır. Klasik liberal düşünce aslına bakıldığında temel savdır. Devlet her halükârda adalet ve güvenlik tesis etmelidir.

Liberteryen tezde bireylerin kendi fikirlerini, isteklerini gerçekleştirmesi için özgür olması bu bağlamda hiçbir dışsal engelin olmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun hiçbir aşırılığa kaçmadan gerçekleştirmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Liberalizmin kurucusu olarak görülen Locke'un ilkeleri hayat, hürriyet ve mülkiyet önceki bölümlerde incelediğimiz üzere ana temel unsurlardır. Liberteryenizmde vurgulanan bu ilkeleri şu şekilde açıklayabiliriz kişi kendi bedenine sahiptir kişinin üzerinde başka birinin müdahalesi söz konusu olamaz diğer bir ilke ise bireyin kendi emeğiyle edindiği mülkiyete kimse el koyamaz (Özkaral ve Şerbetci, 2018: s. 1116). Nozick'ın kuramının ana teması birey haklara sahiptir ve bu hakların zarar görmemesi adına hiç kimsenin dokunmaması gereklidir (Nozick, 1974: s. 9). Kymlicka'nın Nozick'ten aktardığı üzere, liberterler bireylere "araç veya kaynak" olarak değil "bireysel hak ve bu anlamda sahip olduğu onura göre davranır".

2.POSTMODERNİZİM

2.1. Postmodernite-Postmodernlik

Postmodernitenin kökeni tam olarak bilinmemektedir. Bu sebeple tartışmalar yaşanmaktadır. Postmodernite, modernitenin bir sonucu mu yoksa ayrı olarak mı incelenmeli, bu konuda birçok tartışma mevcuttur. Modernizmi savunanlar, postmodernizmin modernizmin bir sonucu olduğunu söylemektedir. Tam tersi postmodernizmi savunanlar ise postmodernizmin modernizmden ayrı bir inceleme gerektiğini söylemektedir.

1968 kuşağı hedeflediği sosyalist devrimi gerçekleştirememiş, bu sebeple 68 kuşağı farklı arayışlar içine girmişlerdir. Aslında postmodernizmin ilk kapsamlı teorisi, Liotard'ın 1970'lerin ortalarındaki Postmodern Durumuydu. Postmodernizm kavramının bu kitap aracılığıyla felsefe ve sosyoloji dünyasına entelektüel olarak tanıtıldığı söylenebilir. Ancak postmodernizmin en önemli kesişme noktası, Sovyetler Birliği'nin çöktüğü 1989'du. Bu tarih, kapitalizmin Soğuk Savaş'tan galip çıktığı ve iki kutuplu dünyanın tek kutuplu hale geldiği "yeni bir dünya düzeni" nin başlangıcına işaret etmektedir (Habermas, 2010: s. 29-41).

Toplumunu incelediğimizde, postmodern bir görünüme sahip olduğu görülmektedir. Fakat bu algı Batı dünyasında daha yaygın taraftar toplamaktadır. Bunun yanı sıra üçüncü dünya ülkelerinden de taraftar mevcuttur.

Postmodernizm, Batı ülkelerinin bir dönüm noktasında olduğu bir zamanda ve kültürel ve yaşam deneyimlerinin, modern aklı ve bilime dayalı "gerçeği" gölgeleyen etnik köken, cinsiyet ve din gibi çeşitli perspektiflerden görelili ilişkisinin anlam ifade ediyor. Gelişmiş bir toplumun birçok yönünü düşünün. "Tüm grupların kendi adlarına konuşma ve bu sesi gerçek ve meşru olarak kabul etme hakkına sahip olduğu fikri, postmodernizmin çoğulculuğu için esastır." Postmodernizm ile birlikte küresel merkezde bakıldığında aydınlanmanın (modernizmin) getirdiği tek tip insan fikrinin olduğu düşüncesinden çıkıp, yerel, tekil ve marjinal grupların varlığı kabul görmektedir. Bu anlayış ile birlikte üst kimlikler alt kimliklere, tek tip kültürülükten çok kültürülüğe geçiş yaşanmaktadır. (Habermas, 2010: s. 29-41).

Bütün argümanlarına moderniteyi olumsuzlayarak varan postmodernitenin karakteristik insanı; Batılı, şehirli, teknoloji meraklısı bir adam. Bu kişi, 20. yüzyılın

sonuna kadar gelişen tüketim kültüründeki yeni ziyaret edilecek yerlerden (hazırlanmış, tanıtılan), lezzetli yiyeceklerden ve içeceklerden ilham alan popüler kültürün peşine düşer. Tüm kullanılabilir nesnelere. Kullanılabilir her nesne tüketim sürecinde değerli hale gelir ve dipsiz kuyular için iştahı olan postmodern insan sınırsız tüketim özgürlüğüne sahiptir (Kaplan, 2005: s.165).

Orta Çağ'ın sonundan bu yana, modern insan modern bir tarih yaratmaya çalıştı, kafasını kaldırdı ve zihnini klasik metafizik alanından çıkıp metafizik dünya kutsallığı alanı yaratmak için "yaratıcı bir adam" olarak kullandı. Bu bakımdan modernitenin bir Tanrı'nın unutkanlık dönemi olduğu, ibadethanelerin yerini akıl ve bilimle donatılmış yerlere, ahlaki değerlerin yerini postmodernizm ve hukuk normlarının aldığı söylenebilir. Modern zamanlarda yeni formlar ortaya çıktı. Bununla birlikte, değerler yeniden ortaya çıktığında, orijinal bağlantıların zayıflaması, tüketici kültürüne uyacak şekilde şekillendirilmesi ve herkesin kullanabileceği öznel-ilişkisel kılavuzlara göre çekicilik ve kullanım kolaylığı sunulması dikkate değerdir. "Her şey kaybolacak" mantığıyla ilgili eylemlere ve davranışlara izin verir. Kültürel yapıların küçük gruplara ayrıldığı bu bağlamda, örgütlü kooperatif olmalarına rağmen hepsinin aynı şekilde çalıştığı söylenebilir. Bireyler, benzersiz etiketler satın alarak kreasyonlarını oluştururlar. Postmodernizm, modern insanı modern uykusundan uyandırır ve bardağındaki boşluğu ortaya çıkarır. Postmodernizm, tüm tartışmalara rağmen entelektüel dünyada (daha önce konuşulmamış olsa da) konuşulan bir konu ve sosyal hayatta yeni deneyimlerin yaşandığı bir dönemdir (Kaplan, 2005: s.165).

Postmodernizmin önerdiği yaşam tarzları dinamiktir ve dünya kapitalistlerinin ve iletişim ağlarının yarattığı koşullara bağlı olarak değişkendir. Sabit bir noktası olmayan bu yaşam biçimlerinin, özellikle imgeler aracılığıyla çok büyük hale geldiği söylenmelidir. Bu ekran kullanımları ve eğlence biçimleri, isteyenleri doğrudan reklam veya yayın yoluyla yönlendirir ve harekete geçirir. Şu anda postmodern toplumda olan şey bir kişinin memnuniyetidir.

2.2. Postmodernizm

Kavramlara -izm takısını getirdiğimizde felsefi, sanatsal veya politik argümanlar içeren akımlara dönüşür. Postmodernizmi akım olarak incelediğimizde taraf olduğu fikirler birçok tartışmayı içinde barındırır. Yirminci yüzyılın son dönemlerinde meydana gelen postmodern çağın teorik yapısı oluşmaktadır.

Postmodernizmi felsefi açıdan belirginleştiren şey, modernizme yönelik tavrıdır bu tavır radikal bir eleştiriyi kapsar. Postmodernizmde, her şeyden önce, modern rasyonalizmde zihin, insanlığın tüm sorunlarını her alanda çözebilecek nihai güçtür. Postmodernizm, modern ahlaki iddialarda ve özellikle faydacılık ve bireycilik olmak üzere modern temalara dayanan popüler ahlaki fikirlerde ifade edilen etik kavramına şiddetle karşı çıkar. Postmodernizm, siyasi ve sosyal nitelikte her şeyi kapsayan bir dünya görüşüne karşı çıkar, ancak Marksizm, faşizm, Stanizm, liberalizm ve modern bilimsel ideoloji gibi tüm büyük ideolojiler dünya merkezli, aşkın ve büyük anlatılar olarak kabul edilir. Harika hikayelerin bunu inkâr ettiği söylenebilir çünkü insanlara trajik deneyimler getirirler (Eagleton, 1999: s. 9).

Bu uzun tanıma rağmen, postmodernizm sığ bir eleştiriye maruz kaldı çünkü direnen, yok edilen veya bitmiş birçok şeyin yerini alamaz. Dünya tarihinde eleştirilmeyen hiçbir düşüncenin olmadığı söylenmelidir. Postmodernizmin sefaletinin nedeni, modernizme karşı çıkmasına ve onu yok etmesine rağmen, insanlığa bir seçenek sunmamasıdır. Postmodernizmi özel kılan da budur çünkü insanlık için bir hedef belirlemek insanlık için çok sinir bozucu, bu bakımdan postmodern versiyonun güçsüzlük değil, bir seçim olduğu kabul edilmelidir (Cevizci, 2009: s.1269)

Günümüzde postmodernizm kavramı bu orijinal kullanımlardan farklıdır. Postmodern düşünürler, büyük modern anlatıların ve ideolojik hareketlerin ilerleme kavramına bağlı olduğuna, deneyim ise modernist hayal gücünün çöküşü veya engeli olduğuna inanırlar: ideoloji, tarih, büyük anlatı, ilerleme. Bu postmodern söylem, iki kutuplu dünyanın bir sınırı ve anıtı olarak görülen Doğu-Batı karşıtlığı olan Berlin Duvarı'nın yıkılışını vurguluyor. Bu aynı zamanda postmodern söylemin "utanç duvarı"nın çökmesi ve Doğu bloğunun lideri Sovyet bloğunun çökmesinden sonra dikkat edilmesi gereken bir durumdur. En nihayetinde, postmodern kapsamda alışveriş yapılan internet üzerinden, birçok sitedeki verilere bakıldığında postmodern sözcüğünü içeren başlıkların çoğu 1989 yılı ve sonrasında yayımlanmıştır.” (Anderson, 2002: s. 10; Lewis, 2006: s. 143).

Bununla birlikte, kavramın yeterli bir tanımını vermek kolay değildir. Postmodernizme karşı çıkan entelektüellerden Eagleton, postmodernizm ile modernite arasındaki kan bağının göz ardı edilemeyeceğini savundu. Buna göre; Postmodernizm, hasta bir huyla doğan ve modern çağın gerilimleri içinde büyüyen bir çocuktur. Bu

açından postmodernizm çok önemli bir fikir olarak görülmemektedir (Eagleton, 1999: s. 81).

Süreci postmodern olarak tanımlamak yerine, Eagleton'un Marksist geleneği yeni pazarlar arar ve neo-liberal manevralar yoluyla ulusal ekonominin aşkın bir durumuyla kapitalizmi küreselleştirir. Sermaye hareketi alanını genişletmek için yaratıldı. Süreçle birlikte "yeni dünya düzeni" kavramı da geliştirilir. Gelişmeye karşı çıkan ve ona karşı çıkan toplumsal ve siyasal hareketler, postmodern çağda yeni bir "isyan" ve "direniş" biçimini temsil ediyor. Bu hareketler, emek ve diğer belirleyici hareketler "antikapitalist" adı altında bir araya gelmektedir (Eagleton, 1999: s. 81).

Postmodernizmi daha iyi anlamak için, modernizmin ana kavramlarının yerini sanatsal bir şekilde (modern temalardan uzak olmasına rağmen) modernizmin ana kavramlarının aldığı anti-modern / aydınlanmış görüşlere bakmak daha uygun olabilir.

Postmodernizm oluşturduğu karmaşık anlamsal çerçevede herhangi bir anlama sahip olma olasılığı vermeyerek, kendisini bir açıdan (Featherstone, 2005: s. 33-34) savunmaya almıştır. Fakat insanlar kendini güven altında tutmak istemektedir. Çünkü insan, şimdiki zamanda geçmiş ile gelecek arasında bağlantı kurabilen ve hayatı anlamlı kılan bir varlıktır. Postmodernizm akımı içinde bu bağlantıyı kurmanın bir anlamı yoksa veya bağı koparmayı düşünüyorsak, postmodernizmin kişiyi yalnızlık içinde tek başına bıraktığını iddia edebiliriz. Gerçekte, gerçek olanın sürekli değiştiği ya da bir oyuna dönüştüğü bir hayatta, zihnin (nedeni insanın ayırt edici özelliği olan modern zihin değil) iflasın eşliğinde olduğunu söyleyebiliriz.

Kısacası postmodernizm, herkesin kendi akrabasına sahip olduğu bölünmüş bir dünyadır. Bu bağlamda, karşı akımın postmodernizmin kaçındığı kendi kendini açıklayıcı bir formül oluşturmadığı anlaşılabilir. Bu formülasyon yapmama durumu, postmodern teorisinin umutsuz yumuşak içgüdüdür (Featherstone, 2005: s. 33-34)

2.3. Modern Dünyaya İtirazlar

Modern toplumsal dünyada akla ve bilime dayanarak oluşturulan insan için en iyi yaşamın var olabileceği inancına sahipti. Bu bağlamda insan yaşamının konfor alanı dahilinde herşeyin sistematik bir biçime sahip olduğu yaşam modeli projesi sağlanmak istenmektedir (Şaylan, 2009: s. 59).

Postmodernistlere göre, modern ideolojinin yarattığı dünya özgürlüğünü kaybetti ve sömürü ve savaştan başka bir şey getirmedi. Üretim kolaylaştı, ancak

yoksulluk ve açlık artmaya devam etti; ortak nedenlere dayalı yasal prosedürler oluşturulmuş ancak adaletsizlik meydana gelmiştir; Tanrı'ya hizmet eden ve dini bir geleneğe göre yaşayan bir kişi yerine, modern bir devlet düzeni altında vatandaşlık ve kimlik hakkı kazanmış sıradan bir kişi politik olarak seçmiştir. Bu sistem herkesin gücünü kullanması için kanallara ulaşmasına izin vermiyordu, yani dünya bir cennet ama eğer bir bahçeniz varsa cennettir. Kısacası, modern iyimserlik onları dünyayı ve insani sorunları çözmekten daha kötü bir konuma getirmiştir (Şaylan, 2009: s. 59).

Netice olarak; Modern toplumun sonuçları birey için aşılabilir bir yaşam yaratmıştır (ekonomik, politik, değer, bilgi). Meta anlatıların bireyler için ayırt edici özelliklerinin, başkalarını ayırt etmek veya ortadan kaldırmak için mekanizmalara sıkıştırılan meta anlatıların ideolojik biçimleri olduğunu söyleyebiliriz. Modern toplumun kurucu üyelerinin, çoğunlukla veya tamamen erkek, beyaz ve batılı zihinler olduğunu belirttik. Bu özelliklerin yanı sıra, oryantal, siyah, kadın veya azınlıklar (dini, etnik ve politik rakipler), alt kültürlerin modern toplum tarafından ayrımcılığa uğradığı veya kısıtlandığı kabul edilir. Modernite sokaklardan yararlanmayan, toplumun sırtından çarpık görünen, engelli ve akılsız insanları sokaklardan ve gündelik hayatın parçalarından almaya çalışmıştır. Onları zeki insanlar veya topluma faydalı hale getirilmesi gerektiğini söylemektedir. Bu insanlar, iyileşme konusunda çok kötü iseler yok edilmektedir (en azından Hitler'in pratiğinde, modern hayallerin gerçekleştirilmesinden biri). Şu anda bilim, bireyi istenen biçime dönüştürmek için deneysel ve terapötik özellikleri aracılığıyla modern sosyal güçlerin etkisine hükmetmenin bir aracı olarak görülmektedir (Giddens, 1998: s. 17).

2.4. Postmodern Göstergeler

Yirminci yüzyılın ikinci yarısına bakıldığında, modern toplumun ilişkileri ve yaşam şekillerinde birtakım değişimler görülmektedir. Bu değişimler beraberinde postmodernizmi getirmektedir. Politika, yaşam şekli, tüketim kültürü gibi birçok alanda kendini gösteren postmodernizm ile modernitenin sonu görünmektedir. Postmodernizmin beraberinde getirdiği bu değişimler Batı'dan tüm dünyaya genişleyen -miş gibi olgusunun belirmesiyle meydana gelmektedir (Mestrovic, 2004: s.362).

2.4.1. Tüketim ve Eğlence

İnsanoğlu ontolojik olarak yaşaması için tüketmesi gerekmektedir, bu sebeple bizler tüketime dayalı bir topluluk oluşturmaktayız. Başlangıçta sadece avcı ve toplayıcı olarak kullanılan insanlık, tarım kültüründen itibaren tüketim ihtiyacını yaratan özellikleri edinmiş ve sonunda daha fazla üretim ve kâr elde etmek için kapitaliste (seri üretim, üretim,) kaymıştır. Ön koşul olarak insanın yaşayabilmesi için temel ihtiyaçlarını karşılaması gerekir ve bu ihtiyaç bir tür tüketimdir. Bununla birlikte, modern gelişme bağlamında, kullanımı konformist hale gelmiştir. Öte yandan, günümüzde kullanılan postmodernist uygulamalar boş zaman ve tanımlama amaçlıdır (Featherstone, 2005: s. 49).

İnsanların tüketmek için paraya ve zamana ihtiyacı var. Yani tüketiciler çoğunlukla para kazanan kişilerdir. O zaman bulduklarını harcamak için biraz zamana ihtiyacın olacak. Modern çalışma mantığında dinlenme veya rahatlama kavramı olumsuz bir şekilde kullanılmaktadır. Nitekim modern toplumda, boş zaman bir işsizlik, güçsüzlük ve yararsızlık zamanı olarak kabul edilir. Ancak burada söz konusu olan ve kapitalizmin hedeflediği işçilerin boş zamanı, işten arta kalan zamanda dinlenmek için boş zamana yapılan vurgudur (Featherstone, 2005: s. 49).

Batılı sanayileşmiş toplumlarda, ücretler arttıkça ve çalışma saatleri düştükçe boş zamanın da arttığını varsayabiliriz. Serbest zaman, kapitalizmin bir önceliğidir ve üretimde elde edilen karlara ek olarak tüketimi artırarak karları ikiye katlamanın yeni bir çağıdır: ve işin sonundan itibaren boş zamanı ve harcanan zamanı kontrol etmeye çalışan kapitalist kontrol vardır. Kullanım için gereken süre bu boş zamanda bulunabilir. İhtiyaç duyulan şey, postmodern tüketimin bir kültürel yaşam biçimidir. Boş zamanı tüketim zamanına dönüştüren kapitalizm, pazarlama yaklaşımından insandan ürüne, üründen tüketiciye geçen bir reklam biçimine dönüşmektedir (Bordieu, 1997: s.147).

Tüketim kalıpları, insanların var olmayan ve mantıksal olarak kusurlu olan tüketime yol açan bir şey için arzu duygusunu harekete geçirir. Sonuç şudur ki kişi eksiktir çünkü nesnenin kendisi (iyi) ürünün kendisinde yoktur ve x ürünü alırsa tamamlanmış olacağını düşünür. Tüketim bağlamının anlamı, bireyin tüketim eylemini bu şekilde gerçekleştirmesine yol açar. Piyasaya sunulan ürünlerin her zaman raf ömrü olduğundan, yeni bir ürüne veya başka bir ürüne geçme isteği bir tüketim döngüsü

yaratır. Buradaki kısır döngü, tüketimin fiziksel bir eylem olduğu, ancak tüketime giden yolun artık psikolojik olarak belirlendiğidir. İnsan iştahı, tüketme arzusuyla sürekli yenilenen nesnelere birleştiğinde bir kısır döngü haline gelir (Bourdieu, 1997: s.147).

Postmodern tüketim kültüründe, tüketici profili, arzulayan insandır. Her ürünün hayatın her kesimine hitap eden bir seçenek olmasını isteyen postmodern bir kişi, yasadışı da olsa markalı bir ürün arayan kişidir. Bireyler kapitalizm ile birlikte tüketime yönelik bir toplum oluşturmuştur buna ek olarak postmodern kimlik içinde tüketim kültürünü alışkanlık edinmiş birey ön plana çıkmaktadır. Postmodernizmin şekilsizliği ve eşitsizliği, insanların tüm tüketici ürünlerine yaklaşma eğilimi yaratır. Postmodern özellikler kazanma süreci olarak görülebilecek tüketim ve tüketim arzusu bu anlamda değişkendir. Logo yumuşaktır, kullanım seviyesine bağlı olarak yenilenebilir. Popüler ürünler bir rozet sunar ve rozeti olmayan veya değiştirmeye hevesli bir kişi kullanım sırasında yeni bir rozet alır (Featherstone, 2005: s. 49).

Örneğin, "aynı kişi sabahları geleneksel yemek yer ve ulusal kostümler giyer, ancak bir akşam bir pop konserine gidip arabasında ve evinde 'klasik' müzik dinler ve ertesi gün kiliseye gider "ya da New-Age toplantılarına gidileceği ifade dilmektedir. Postmodern koşullar altında ilgi alanları, stiller, zevkler, politik aitlik gibi durumlar değişime açık olmaktadır (Bocock, 1997: s.75) tüketiciyken aslında bütün insanlar eşit olmaktadır, yeter ki herhangi bir ürüne/kimliğe arzu duysun (Baudrillard, 2008, s.111).

Postmodern tüketim çılgınlığı, zaman algısını kaybedip "şuanda" kalan bir zaman kavramıyla trendlerin içinde kaybolur. Tüketim uygulaması kişiyi değerli kılar. Postmodern çağın insanlarını sınıflandırma süreci zevk veya tüketime dayanır. İnsanlara beğenip beğenmediklerini söyleyen bu sistem, tüketime ilişkin yaşam tarzı farklılıklarını da dikkate alarak tüketicileri tadım masasındaki her şeyi tatmaya yönlendiriyor. Hoş olmayan deneyimler insanları ilgisiz olarak sınıflandırır ve yaşam tarzlarına değer vermez. İnsan tüketim nesnelere evreninde, insanlar markalı ürünler kullanarak olabildiğince fazla yaşam deneyimi kazanırlar. Tüketici evrenindeki bu kişi, kahraman benzeri / meraklı bir ritüelde daha fazla deneyim kazandıkça ve önemli özellikler edindikçe varlığına anlam katmaya başlar (Featherstone, 2005: s.145).

Her şeyi tüketmek isteyen insanın ömrü sınırlıdır ve doğasından gelen fiziksel sınırlarla da tüketim eylemine belli aralıklar koyması gerekir. Ürün bolluğunda, tüketim kültürü doyuma ulaşmayı engeller, çünkü bedeni tüketmez, ancak ölçülemez arzular dipsizdir. Bu anlamda doymuş / memnun insanlar, tüketim kültürünün istediği şey

değildir. Tüketici kültürü insanları, aç bireyler ve her şeye arzu duyan tüketiciler, yeni moda ürünlerini kovalarken büyük yığınlar bırakır (Baudrillard, 2008: s. 40).

Tüketici dünyasında her şey tüketim içindir ve her deneyim değerlidir. Alışkanlıklar ve değişen tüketim faaliyetleri, Baudrillard'nun kültürel uygulamalarından kaynaklanan postmodern toplumdaki farklılıklar, kültürel farklılıklar ve habitat farklılıkları olarak görülebilir. Diğer bir deyişle, tüketici kanalında sadece ürün değil, iletişim biçimi, bilgi, din ve politik anlam / sembol de dolaşmaktadır. Bu tüketim bolluğunda insan, sanki normal bir festivale katılıyor gibi, sonsuz ya da ölümsüz bir yaşamı varmış gibi hissediyor. Yani yemek yiyen kişi daha uzun yaşadığı hissiyle daha çok tüketerek ölümsüz hale gelir. En azından tüketim kültürünün yarattığı sembolizm çerçevesinde (tüketim mantığına dayanan), ölümsüzlük iksirinin kendisi kullanımdadır (Gürses, 2008: s. 224-226).

Ölümsüz / sonsuz tüketimin sürekliliğini sağlamaya çalışan post-kapitalizm, tüketim döngüsünde tüketim çizgisini yükseltmek için insanlara “özel” olduğunun söylendiği günler yaratır. Yıl halka açık, yerel ve bireysel "özel günler" ile doludur. Takvimler, özel ve genel kullanım günlerini gösteren bir program olarak duvarda durur (Kale, 2009: s.435).

Tüketim hazzı eğlence ile birleşerek, herhangi bir şey tüketirken keyif dozunu artırarak postmodern uygarlığı göz alıcı (davranışsal) bir tüketiciye dönüştürür. Burada "eğlence-ahlak", "eğlenmek, duygusal olmak, zevk almak veya ödüllendirilmek için her fırsatı zorlamak" için esastır. Tüketici kültürü eğlence için filmleri, televizyonu, interneti ve alışveriş merkezlerini kullanır. İnsanlar ilginç buldukları şeyin peşine düştükçe, her tüketici yanılsamasında yeni veya daha gelişmiş ürünler kullanarak kişisel bir deneyim albümü oluştururlar. Gündüz iş disiplininin sıkılan kişi, geceleri veya boş zamanlarında kendisine verilen özgürlük karşısında şaşırır, tüketimini en hızlı ve en keyifli hale getirmeye çalışır. Aslında, insanların davranış kodlarının tüketim kültüründe birbirinden farklı olmadığını görüyoruz. Özellikle popüler kültürün yaygın imgelerine benzeme arzusu, imgelerde kullanılan ürünlerle insanları tasvir etmese bile fetişist bir ilişki yaratır. Bu kültürde bireyin dünya görüşü, tarih, anlam gibi değerlerin içeriğini kaybettiği ve örgütlenemeyen bir sosyal ilişkiler ağına hapsediği söylenebilir (Kale, 2009: s.435).

2.4.2. Yeni Mekân: Siber-Sanal Mekân

İnsanların teknik merakı yıllar içinde giderek artmaktadır. Yunanca bir kavram olan *techne*, “‘sanat’ ve ‘beceri’ anlamını taşımakta ve “belli bir şeye ulaşmak için insanî hüner”e işaret etmekteydi.” Teknolojinin gelişmesiyle, teknolojik araçlar insana ihtiyaç kalmadan, *techne*’nin arkaik anlamını da değiştirmiştir. “Bugün ‘teknolojik beceri’den söz edildiğinde, artık insanî beceri değil, insanın yarattığı ürünlerin becerisi kastedilmektedir.” Dolayısıyla teknolojinin egemenliğinde ortaya çıkan postmodern kültürü *techne*’nin bu anlamsal değişimini dikkate aldığımızda insana bağımlı (insan gücüne ihtiyaç duyan, örneğin bir çekiç) olan teknik araçlardan teknolojiye bağımlı (insan gücünden bağımsız yani akıllı) insana doğru bir değişimin yaşandığını görebiliriz (Gürses, 2008: s. 224-226).

2.4.3. Reklâm: İhtiyaç Değil Etiket

Postmodern tüketim toplumunda görünür olmak vazgeçilemez bir ‘olmak’ halidir. Kişi görünürlüğe ancak ürünler/nesnelere ile kavuşabilir, yani tüketim çarkında hareket ederek. Bu, ne kullanacağımızı belirleyen bir reklamdır. Üretilen hammaddelerin pazarlama sürecinde reklam, tüketiciye yönelik anlam yaratır. "Reklam, insanlara asla tek başına davranmaz, onları ilişkileri farklılaştırmaya yönlendirir (Baudrillard, 2008: s. 73). Bu anlamda talep, bireyden pazara / mağazaya doğru bir hareket değil, üründen bireye doğru bir akıştır. Bilinmeyen, arzuya yol açmaz. Bu nedenle reklam, bir ürünün sunumu sırasında motivasyonu teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bir bireyin hayatı, ürüne dokunarak ve onunla iletişime geçerek gerçekten yaşadığı fikrini kazanır. Bu durumda, kişi satın alma veya satın alma anında var olur, ancak yalnızca potansiyel bir müşteri olma anlamını kazanır ve uyandırılması gerekir (Simmel, 2009: s. 110).

Ürünlerin yenilenmesi yeni reklâmların piyasada dönmesinin de nedenidir. Bu bağlamda, yıl birçok tasarım dönemini içerir ve tüketicilerin yıldan yıla, aydan aya ve mevsimden mevsime aynı kalmayı üstlenmesi gerekir. Olmazsa, tüketim toplumunun gerçek bir vatandaşı olamaz (Baudrillard, 2008: s. 123). Tüketici ürünlerini sürekli güncellemenin yanı sıra, tüketiciler kendilerini güncellemeleri konusunda uyarılıyor, bu da eski kişisel yaşamın bir sorun haline geldiği anlamına geliyor. Moda ürünleri, kişiye çeşitli "tanıma konfigürasyonları" sunar. (Simmel, 2009: s. 129). Böylece kişi istediği

kişiyi, seçilen kombinasyon ile sergi salonundan alır. Ancak başka bir tehlike daha var: Bir kişiyi sürekli değişmeye zorlayan moda, yerini kişinin hastalığı düzeyine alıyorsa, o zaman tüketici toplumu hasta ise, kişi köle olmaya mahkumdur.

Reklâmlar kitlenin arzusunu gıdıklayarak modayı belirler ya da moda olması istenen ürünlerin satışını artırır, diğer bir deyişle modanın yerleşmesini sağlar. Reklam mantığı, bir ürünün başka bir hedefe ulaşmak için gerekli olduğu fikrini güçlendirir ve tüketici arzusunu harekete geçirir: örneğin, başka bir amaç için söylenenler; Reklam, popüler temaları vurgulayabilir. Postmodern tüketim toplumunda, imgenin egemen olduğu reklamcılık "imgelerde, işaretlerde ve imgelerde yansıtılır. Böylece ürün karlılık açısından değil, imgeler açısından sunulur. Anlamı bu mantığa uyuyor ve tüketicinin ilgisini çekmektedir (Baudrillard, 2008: s. 123).

Tüketim toplumunda insanın temel karakteristiği olan tüketerek eğlenme, "işten ziyade, tüketim yoluyla haz elde etmek, tüketim toplumunun 'eğlence ahlakına göre, en önde gelen ödevidir.'" (Bocock, 1997: s. 98; West, 2005: s.325-326). Bu görevi yerine getiren bireyler, alışveriş yaparken kendilerini bireysel olarak tanıyan kişilerdir ve onlar sayesinde reklamın hedef kitlesi sürekli genişlemektedir. Bu uzantı, reklam tarafından oluşturulan görüntüleri / resimleri sağlar ve fotoğraf, televizyon veya internet gibi görsel iletişim araçlarıyla kullanıcıları yanıltabilir. Satın alınan mallar yaratıcıdır ve asla (veya) yeterince tatmin edici değildir. Nesneyi satın almak isteyen kişinin nesnesi ona sahip olmakla kalmaz. Sonuçta, kişi sürekli bir kıtlık ve doyumsuz bir tüketim açlığı ile baş başa kalır. Bu nedenle her bireyin görüntünün kalıntıları ile aynı şekilde yaşamaya devam ettiğini söyleyebiliriz. Reklam ve tasarım ile yaratılan markalar birbirinin yerine kullanılabilir özelliklerdir. Kişiyi verilen tüketici markasının özelliklerine gelince, gerçek tenis ayakkabısı, parfüm, araba, kıyafet ve diğer ürünlerin markası "kendini ifade etme" ve nihayetinde güç ve başarıya ulaşmak için gerekli görülmektedir." (Mestrovic, 2004: s.25-26).

Postmodern göstergelerin ana nüvesi, her şeyin tüketilebilir olması düşüncesidir. 'Kati' veya 'kutsal' şeyler bile, bu tüketime dâhil edilir. Bu nedenle; Yeryüzündeki veya dünyadaki azizler, doğrudan veya dolaylı olarak tüketim nesnelere dir. Kısacası; insan yaşamında kullanılan tüm mallar, değerler ve yaşam tarzları reklam / pazarlama teknikleri ile daha iyi ve daha kusursuz bir şekilde sunulur. Böylelikle tüketicinin kaçınılmaz bir duygu ile daha iyi ya da daha mükemmel olabilmek için kendisini gerçekleştirebilmek için bir nesne (rüyanın) satın aldığı söylenebilir. Ancak, bu

uygulama döngüsünde her zaman yeni ve her zaman daha iyi olacak bir şeyler olacaktır. Bu kapitalist üretim-tüketim döngüsünde "mükemmellik" her zaman dışarıdadır (Watson, 2006: s. 50).

2.4.4. Görünür Olmak: Göz ve Beden

Genellikle insandan bahsedildiğinde, insanın hem bir maddî yönü hem de bir ruhsal/zihinsel/akılsal yönü olduğu düşüncesi hâkimdir. İnsan ruhen olumlu ve gelişmiş varlıklar olarak kabul edilir. Fakat; Bir kişinin maddi yönüne gelince, günahkâr, ahlaksız veya suçlu gibi olumsuz, ilkel bir varlık olarak görünür. Tarih boyunca, beden her zaman bu anlamda (zorunlu eğitim), utanç verici bir özellik olarak kınandığı, dışlandığı ve kapatıldığı söylenebilir. Öte yandan bedenin güç ya da kahramanlık açısından yüceltildiği durumlar da vardır, ancak bunlar bedeni sosyal / politik ya da ahlaki değerlerle süslemek için daha çok tercih edilir. Özünde, insanlığın bu iki yönünün, bireysel ve değer / sosyal içerikle insan çatışmasının kaynağı olduğu söylenebilir (Horkheimer, 2010: s.309).

İnsan somut, görünebilir ve hareket kabiliyetine sahip, yaşamsal faaliyetleri bulunan fiziksel bir obje olarak ifade edilmektedir. Bu durumda bireysel kullanım yeri vücuttur. Modern beden günahattan kurtulmanın bir yolu olarak görüldüğüne göre, bilge kurallarla yönetilmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Özellikle Descartes'ın kazananın öznesini / zihniyetini tanıyan düalist felsefesinde, modern zamanlarda ve felsefede etkili bir görüş, insanın zeki veya manevi bir varlık olduğu görüşüdür. Bu bağlamda, modern insan vücudu yalnızca üretken bir işgücü olarak kabul edilir. Elbette, emeğin insani bir değer olduğu şeklindeki sosyalist görüş çerçevesinde bedenin özgürleştirilmesi gerektiğini hatırlamak önemlidir (Akçay, 2004: s. 231-237).

Postmodernitenin sunduğu yaşam tarzında, değişebilir nitelikte olan kimlikler, aynı şekilde değişikliğe müsait beden alanında da kendini daha çok hissettirmektedir. Postmodern dünyada bedenin doğuştan gelen özelliklerinden hiçbiri kalıcı değildir. Güzellik ve estetik müdahale, moda ve reklam yoluyla beden duruma geçer. (Watson, 2006: s. 49). Dolayısıyla tüketim toplumundaki bireyin tüketimi gösteren bedende olduğu söylenebilir. Ancak bu bedenin tamamen postmodern çağdan önce yaratıldığı da söylenmelidir. Ancak postmodernizmde bedenin organik detaylara veya parçalara bölünerek restorasyon noktasında olduğu unutulmamalıdır. Çünkü; Tarz, saç rengi, kaslar ve vücut bölümleri sürekli olarak vücudun çeşitli noktalarını vurgular, asla

oluşmayan bir vücut yapısı oluşturarak vücut yapısını gerekli kılar (Callinicos 2001: s. 259).

Bazen bir hastane, diyet veya ameliyat için bir bina olarak kullanılan güzellik; bazen spor salonunda egzersiz, bazen tüketici gezilerinde güzellik mağazalarına ve giyim mağazalarına. Her şey; Güzel ve yakışıklı olmak imkânsız görünüyor. Hem kadınlar hem de erkekler fiziksel güzelliklerini düzelterek elde edebileceklerini düşündükleri ürünleri kullanırlar ve bu dokunuşlara ek olarak bu imajı, korumak istedikleri gibi olmaya çalışırlar. "Kendilerini tanıma yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olacak." Giysiler, parfümler, otomobiller, yiyecek ve içeceklerin hepsi, bu süreçte rol oynayabilecek şeylerdir." (Bocock, 1997: s.74).

Beden üzerinde oynanan tüm bu çabalarda postmodern güzelliğin mahiyeti de ortaya çıkmaktadır: Vücudun genç, taze, kırışksız, hafif ve metroseksüel olması gerekir ki, her zaman tüketicinin sosyal olarak değerli bir nesnesi olabilir. Ancak tüketim çarkında ölüm, tüketimden elde edilir; Genç, yenilikçi ve çabuk elde edilen bir hediyedir. Buradaki kullanım, kadın ve erkeğin özelliklerini birleştiren, kullanımı engelleyen verilen özellikleri ortadan kaldıran ve kullanıcı kimliği oluşturma fırsatı bırakan Unisex'tir. (Çabuklu, 2004: s. 128). Sürekli tüketim çılgınlığı etrafında dönen bir yapıya sahiptir. Tüketim arzusuyla beslenen bedenin doyumsuz ve yenilenebilir bir kaynağı olan yaşam tüketime dayalı bir meta yeri. (Giddens, 2010: s. 31).

Postmodern sosyal tüketiciler veya zevk arayan kuruluşlar, görünür veya görünür bir şekilde ekranda / sahnede "göze" girmesi gereken imgelerdir. Görünmüyorsa, bir hata oluşmuştur ve yeni uygulama spirale girmelidir. Çünkü; Postmodern insanlar onlara bakarak tüketim toplumuna erişebilirler (Köse, 2010: s.337). Sonuç olarak; Postmodern çağda tüketici, bir tüketici olarak vücudunu sergileyen bireydir. Tüketicie görünür ve açıktır, ancak postmodern tüketim toplumunda vücudun ürünün ana taşıyıcısı olduğu söylenebilir.

2.5. Postmodern Düşüncenin Öne Çıkanları

Elbette postmodern düşünce tarihinde önemli sayılan düşünürler ve hareketler burada adı geçen kişilerle sınırlı değildir. Ancak her çalışma kendi sınırlarını belirlemelidir. Araştırmanın sınırları, felsefe ve sosyolojinin kesişimine girer (burada da sınırlamalar vardır). Bu nedenle; Seçilmiş ve vurgulanmış düşünürler-düşünceler postmodernist tartışmanın öznel okumasından türetilmiştir.

2.5.1. Bir Öncü: Nietzsche

Kant'tan (son yılları itibarıyla) itibaren Hegel, Schopenhauer, Fichte, Schelling, Marx ve Nietzsche gibi Alman ekolünün temsilcileri 19. Yüzyılın felsefe bağlamında temsilcileri olduğunu söyleyebiliriz. Nietzsche postmodernizmin öncü isimlerindedir. (Nietzsche'den akt. Magee, 2007: s.172).

Nietzsche, kendine has özelliklere sahip bir filozof olarak Batı geleneğinin değerini yitirdiğini söylemektedir. Buradan çıkan en önemli tez, "Tanrı öldü" dür; Nietzsche, tüm felsefi geleneği düalistik bir evde (bu dünya ve aşkın dünya / ruh ve beden vb.) Geçiren Batı felsefesinin, Tanrı'nın ölümü nedeniyle metafizik olarak sona erdiğini savundu. Buna göre ahlak, yani değerler nihilist hale geldi.

Nietzsche'nin postmodernizme öncü bir isim olma nedeni modern insanın değersizlik buhranında olması sebebiyle gelişen bir söylemdir. Batılı modern insan, dini dogmaların etkisinden çıkarak, akla ve bilime dayalı tek gerçeklikle aradığını bulamamaktadır. Bu anlamda Nietzsche'nin "olgular yoktur sadece yorumlar vardır" ifadesi postmodern çağdaki anlam bolluğunu vurgular. Postmodernizm de pek çok okuyucu, kişisel bakış açılarına dayanarak, modern değerler alanındaki monist veya homojen tutumların, Nietzsche'nin anti-köktendinci ve putperest düşüncelerinin yanlışlığını göstermeye çalışır. Bu bağlamda modernitenin geleneksel ya da dini değerleri geride bırakarak kendisine yeni bir mit yarattığını ve postmodernizmin Nietzsche'nin modern mitolojisine ilginç bir saldırı yaptığını söyleyebiliriz. (Sim, 2006: s.4). Felsefi düşünceye ek olarak, bu fikirlerin ifade edilme ve yazılma şekli postmodernistler için önemli kabul edilir. Aforizmalara dayanan felsefi yazı stili, klasik felsefi yazılarla çelişen bir yazı stilidir. Nietzsche'nin metinlerinin kısmi ilerlemesi, bir dizi veya plandaki fikirleri yorumlamada rasyonalite mantığıyla çelişmenin bir yoludur. Çünkü; Felsefe entelektüel olarak daha bağlantılı bir alandır. Bununla birlikte, Nietzsche'nin çılgınlığının ürünü olan özlü sözler, büyük felsefi metinlerden daha parlak olabilir. Yazı stili, postmodern düşüncenin parçalarını ifade etmenin en iyi yollarından biridir.

Sonuç olarak; Nietzsche'nin değerleri ve bilgisi yanlış yönde gelişmeye devam ediyor ve Batı felsefesini ve hayatını kendi bakış açısıyla eleştirerek değerlerin ve bilginin gelişmesi, gelecekteki insanlar için parlak değil, hatta bu durumda zararlı. Yirminci yüzyılın ilk yarısında bu iddianın kanıtı onu elçi yaptı. Bu nedenle

Nietzsche'nin postmodernizm savunucuları, modern topluma muhalefetinden yola çıkarak onu bir aziz ilan ettiler.

2.5.2. Frankfurt Okulu (Adorno-Horkheimer)

Yirminci yüzyıl önemli düşünce kuruluşlarından biri olan Frankfurt okulu, Marksist ve Fruedyen çerçeveye bağlı olan bir grup düşünürün toplumsal ve bireysel alanda düşüncelerini içinde barındıran bir ekoldür. Bu okulun öne çıkan isimleri Grünberg ve Horkheimer, Adorno, Marcuse, Benjamin, Fromm ve Habermas'ı gösterebiliriz. Okulun temel önermesi, toplumsal sorunları anlamak ve çözüm üretmek olup, toplumsal geleceğin daha iyi nasıl kurulacağına dair ipuçları üretmektir. Okul için ütopyik / beklenen gelecek sosyalist bir yapı olarak görülüyor, ancak zaman zaman işçi sınıfının önderliğinde (veya Sovyet diktatörlüğünün olumsuz yönleri), mevcut karamsar atmosfer altında inşa edilemez yeni ve doğru (özgürleştirici ve eşit) bir yorumun keşfedilebileceğine (kendisi) eleştirel bir şekilde yeniden okunabileceğine inanıyor. Bu okul teorisyenlerinin bakış açısından, Marx'ın ana fikirlerini okulun ilk yıllarında ortodoks bir şekilde ele alınmaktadır, ancak sonraki süreçte Marx'tan giderek daha fazla koptuğunu söyleyebiliriz (Cevizci, 2004: s.1203).

Adorno-Horkheimer, Aydınlanma'nın Diyalektiği adlı çalışmalarında Aydınlanma ve akıl üzerine yoğunluk göstererek, modern dönemin eleştirisini yaparlar. Çalışmalarının amacının "gerçek bir insan durumuna ulaşmaktan ziyade neden insanlığın yeni bir tür vahşet içinde boğulduğunu anlamak" olduğunu belirtmişlerdir. Bu hedefe bakarsak, düşünürler tarafından görülen yirminci yüzyılın başlarındaki genel karamsar iklimin etkisi altında olduklarını görebiliriz ve bu dönemde insanlığın vahşileştiği fikrinin açık örnekleri vardır. Bu bağlamda öncelikle Aydınlanmanın tanımını ve amacını belirlemek için Adorno-Horkheimer'a başvurulabilir. Onlara göre, "Kelimenin en geniş anlamıyla, aydınlanmanın amacı her zaman insanları korkudan kurtarmak ve onları efendi yapmak olmuştur. Ancak bu tamamen aydınlanmış dünya, muzaffer kıyametin işaretleriyle parlıyor. Aydınlanma planı dünyanın büyüsunü kıracaktı. İstenen, mitleri yaymak ve bilgi yoluyla kafa karışıklığını durdurmaktır" (Horkheimer, 2010: s. 10).

Bu noktada Aydınlanma, insana ve onun dünyasına dair yeni bir rol biçmiştir. Aydınlanmanın bir insan doğayı zihni ve bilimi ile kontrol edebilir ve böylece mitolojinin halesini ve onu çevreleyen anlamsız, bilim dışı söylentileri ortadan

kaldırabilir. Adorno-Horkheimer'ın aydınlanmış büyüü kendi büyüüyle değiştirerek zıt durumu gerçekten faydalı hale getirdiği söylenebilir. Aydınlanmaya karşı çıkan miti yok etmek için yeni bir mit yaratması, onun yanlışlığının bir işareti olarak görülebilir. Bilimsel aydınlanma sürecinin zirvesi olan pozitif düşünme, toplumu / insanı bir bilimin nesnesi, yani hesaplama ve kontrol etme yeteneği haline getirerek Aydınlanma mitinin bir sonucu olarak görülebilir. Doğaya ilk saldıran ve onu kontrol eden "akılcı" insan, daha sonra bu saldırıları topluma ve insanlığa yöneltti.

Aydınlanmanın en önemli belirleyicisi olan rasyonellik kavramı, Horkheimer'e göre fayda amacı taşıyan araçsal akıldır. Bu sebeple aydınlanmanın hedefine ulaşamamasının nedeni aydınlanmacı aklın araçsal ve öznel olmasıdır. Bu nedenle; Yirminci yüzyılın trajedileri bu ruhun sonucu olarak görülüyor. "Araçsal akılcılık" doğayı insanlar tarafından kullanılabilir bir nesne haline getirmiş, ancak aynı zamanda toplumu ve insanları hükümetin / otoritenin egemenliği altındaki nesnelere konumuna yerleştirerek gerçek yıkıcı doğasını da göstermiştir. Bu anlamda araçsal akılcılık, iki insan ilişkisinin nedenidir: İnsanın ilk bağımsızlığı, doğayı bir "şey" yaparak elde edilir ve ikinci ilişkisi, kişinin kendisi ve diğerleri hakkındadır (Cevizci, 2009: s.1216)

Modern toplumun temelindeki araçsal akıl, her şeyi nesneleştirerek kullanıma sokar. Adorno, buna "kültür sektörü" diyor. Kapitalizmin her şeyi sattığı bir aşamada kültür de bir üründür. Yabancılar kitlesel bir varoluştur ve kapitalizm-iktidar, tüketimi etkilemek veya yönlendirmek için onu kontrol edecek teknolojik (teknik) araçlara sahiptir. Bu araçlar, kapitalist tüketim mesajını reklam yoluyla halka ileterek insanları etkiliyor. Adorno, bunun kültür sektörünün sanatsal tarafı olduğunu söylüyor. Ona göre, bu durumda Kant'ın Aydınlanma elçisinin sanat hedefini amaçsız olarak tanımlaması, kültür sektörünün pazar / tanıtımının önerdiği amaç doğrultusunda, bir nokta farkı gösterecek şekilde amaçsız hale getirilir (Cevizci, 2009: s.1211).

Araçsal akılcılığın sonucunda modern insanın geldiği nokta kültür endüstrisinin bir tüketicisi olmaktır. Bu kullanıcılar kültür sektörü tarafından yönlendirilerek "araştırma kurumları tarafından çizilen ve tanıtım amaçlı kullanılan harita üzerinde kırmızı, yeşil ve mavi bölgelerle farklı gelir gruplarına göre kategorize edilen istatistiksel materyal" haline getirildi. Bu karamsar tabloya rağmen Adorno, sanatı insan bilinci ve daha iyi bir gelecek için bir teşvik olarak görüyor. Ona göre, sanatın varoluşu

yeniden kurma gücü bunu sağlayacaktır. Bu nedenle sanatın gerçek aydınlanma kurtuluşunun son ve tek alanı olduğu söylenebilir (Cevizci, 2009: s. 1216-1217).

2.5.3. Yapısalcılık ve Post-Yapısalcılık

Yirminci yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan yapısalcılık, dilbilimsel bir çözümleme ekolüyen, sonraki dönemlerde sosyal bilimler alanında kullanılan yöntemlerin incelenmesinde mevcut olan bir akım olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapısalcılık, insan eylemlerinden ziyade insan faaliyetlerinin gerçekleştiği mekânın yapısal önceliklerini açıklayan bir yaklaşımdır ve yapısal analiz, bu insan eylemlerini anlamak için temel koşuldur. Bu anlamda yapısalcılığın modern teorisinin üst-anlatı ya da indirgemeci doğasını yansıttığı söylenebilir (Cevizci, 2000: s. 1742).

Hem yapısalcılık hem de postyapısalcılık köken olarak dilbilimseldir. Bu noktada iki akımın ortak atası olarak Saussure -ve ona itirazlar- görülmektedir. Burada Saussure, Levi-Strauss, Barthes ve Derrida'nın fikirlerini çevreleyen iki akımı ele alıyoruz. Saussure'ün dili bir işaretler sistemi, yani mantık ve kuralları içeren bir yapı olarak kabul edilir, böylece anlam-mesajı bu mantık ve gramer içinde yakalamak mümkün olur. Bir insan öznenin / öznelerin yapıya bağlı bir konuma düşmesidir. Saussure'nin dili, bir semboller sistemidir (karakterler ve sembollerden oluşur). Semboller kavramsal veya yaratıcıdır, semboller maddi ve metinseldir. İşaretçi ile işaretlenen kişi arasındaki ilişki bir gösterge sistemi oluşturur. Bu sistem dil yapısının temeli olduğu için bir konu ancak bu diller kapsamında anlam ifade edebilir. Bu bağlamda, yapısal bağlam, öznenin varlığını dilin grameri ile ilişkilendirir. Değerler, bir dil işaretleri sisteminden ortaya çıkar ve öznenin rolü, bu değerleri yaratan sistemi anlamaktır. Aslında konunun asıl görevi, bu dilin mekânsal işlevini öğrenmektir, çünkü özne veya birey, doğum anından itibaren dil alanında bu dilde yeniden hareket etmeli ve dünyayı tanımalıdır (Cevizci, 2009: s. 1234).

Yapısalcı sosyal teori toplumsal ve kültürel kapsamdaki olguların yapısal bir şekilde anlamlandırıldığını öngören ve bireysel ya da toplumsal tecrübeleri anlamak için bu yapı ile incelemenin gerekli olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda Fransız antropolog Levi-Strauss, yapısalcılığı sosyal alanı okumak için kullandı ya da yapısalcılığın bir bilim olduğuna inanarak onu bir sosyal teori olarak kurdu. Ona göre insan, kendi yerel kültürel çevresinin bir ürünü ve bir kavramlar ağıdır. İnsan, kültürel çevrenin bir ürünü olduğu için, Levi-Strauss varoluşun merkezi felsefi doğasını reddeder ve insan öznesini

"bozuk bir felsefi grup" olarak tanımlar. Levi-Strauss'a göre yapısalcılık, "sabit ve yüzeysel farklılıklar arasındaki değişmez unsurlardır." Aslında, tüm toplumlarda var olan sosyal kurumları örneklemek mümkündür. Bir örnek, tüm toplumlarda eğitim (yani dil) gibi sosyal kurumların veya yapıların var olma girişimleri denilebilir (Cevizci, 2009: s. 1226).

Barthes'ın görüşünün en önemli noktası postmodernizmde yorumun varlığıdır. Düşünür, okuyucunun, metnin asıl kurucusunun yazar değil, dil olduğu şeklindeki klasik pasif konumunu kırar. Bu bağlamda, dil ve çevirmenler metnin anlamını tanımlamada dinamiktir. Bir anlamda her metnin okundukça anlam olarak yeniden yazıldığı söylenebilir. Yazar öldüğü için, yazarın amacı veya metnin ana anlamı gibi tek bir anlam veya mesaj yoktur. Yazarın ölümü, çeşitli yorumlara yol açan özgür bir okuyucu doğurmuştur (Ege, 2006: s. 181-195).

2.5.4. Lyotard

Postmodern kavramı, gelişen toplumlarda bilgi bilimsel dönüşümlerin bir sonucu olarak ifade eden Lyotard, postmodern kavramını postmodern durum-Bilgi Üzerine Bir Rapor- adlı çalışması ile felsefi bağlama çeken kişi olarak görülür. Lyotard, modern bilginin meta anlatılara veya meta anlatılara dayalı meşru olduğunu belirtir. Onun için postmodernizmi tanımlayan şey, bu meta anlatılara olan inançsızlığıdır (Lyotard, 1997: s.12). Postmodernizmi moderniteden keskin veya net bir geri çekilme olarak görmekten ve bu inançsızlık sorununu yaratmaktan ziyade, Lyotard postmodernizmi terk edilme çağında değil, modern bağlamda var olan bir süreç olarak görmektedir (Lyotard, 1997: s.12).

Doğruluğu elde etmek ihtiyacıyla bilgi meşrulaşır. Doğruyu meşru görecekt otoriteler, kanun koyucular, bilginin değerini, 'onaylar. Bilgi durumunu belirleyen yetkililer, etik ve politik merkez veya bu merkezi işgal edenler tarafından değerlendirilir. Bu nedenle, bu durumda, bilginin üretilmesi ve doğruluk değerlerinin elde edilmesi, yetkili olanlara göre değişiklik gösterebilir olacaktır (Kale, 2009: s.435).

Aydınlanma döneminin akla ve bilime dayalı hali geçerliliğini yitirerek postmodern durum kültürel ve toplumsal bakış açısıyla elde edilen bilgi ön plana çıkmaktadır: Postmodern bilginin temeli olan Lyotard'ın hipotezi, "toplum endüstri sonrasıdır; sözde postmodern çağda, medeniyet girdikçe bilginin konumu değişir" demektedir (Lyotard, 1997: s.16). Bilgisayar çağında, bilginin konumunun bu toplumda

hükümetler tarafından yönetildiğini ve meşru arayışta hiçbir değişiklik olmadığını da sözlerine ekledi. Ancak homolojiye dayanan veya bütünlük arayan akıl veya bilimi gördüğümüz için, bilgi artık "homoloji (yapı, değer ve durumda aynı)" yapısından çok uzaktır. Postmodern bilgi "parolojiktir (mantıksız)" çünkü evrensel zihin, bilim gibi her şeyi kapsayan bir özellik olmaktan ziyade parçalanmış veya dağınık bir zihindir, başka bir deyişle, bilgi doğası gereği yeni ve farklıdır. (Lyotard, 1997: s.20).

Bir dil oyununda, kullanıcılara ve kullanım koşullarına (oyunlar, oyuncular vb.), Oluşturdukları oyunun kurallarına göre anlam veya bilgi üretilir. Burada dikkat edilmesi gereken şey, anlamsal değişikliklerin yapılabilmesi için kuralların pratikte değiştirilebileceği esnekliktir. Gerçek, bu dil oyunları içinde inşa edilmiştir ve gerçek artık metal dil ve üst anlatı kadar tek tip değildir. Bu aşamada bilginin yeni aşamasında, üretim noktasına geldiğinde üretilen her şeyin kullanıma ve satışa sunulacağı göz önüne alındığında bilginin sürekli üretim nesnesi haline geldiği söylenebiliriz (Lyotard, 1997: s.20).

2.5.5. Foucault

İkinci Dünya Savaşından sonraki süreç, sosyal bilimler açısından Fransız etkisinin yoğun olduğu bir dönemdir. Bu sürece en aktif katkı Sartre'ın varoluşçuluğuydu. Sartre'ı takip edenler farklı entelektüel temellere güveniyorlardı, ancak onları ruhani olarak bireyler yapan ve Fransız entelektüel dünyasındaki ilk rollerine rakip olan Sartre'ın etkisiydi. Varoluşçu bakış açısı, modern bireysel özgürlük sorunu etrafında düşünmektedir. Sartre'ın ardıllarından olan Michel Foucault, birçok akımla ilişkilendirilen bir düşünürdür. Kendini mevcut herhangi bir adla tanımlamayan Foucault bunu kabul etmedi, ancak genellikle postyapısalcı bir okul olarak anıldı. Ayrıca Foucault postmodern bir düşünür değildir. Bununla birlikte, onun modernite eleştirilerinin, postmodernizmin entelektüel cephaneliğindeki kurşunların çoğunda Foucault'dan etkilendiğini söylemek güvenlidir (Ritzer-Stepnisky, 2013: s.195-196).

Foucault, modern tarihin, arkeolojinin ve bilişin geçmişine girer ve modern süreci okur, modern tarihi derleme sürecinde bilinmeyen veya unutulmuş olanı ortaya çıkarır. Modern çağı tanımlayan nedensellik, gerçeklik, bilim ve bireyden kurtuluş kavramları, Foucault' un iktidarının, konuşmasının ve egemenliğinin içindedir veya bunları tamamlar. Bu kavramlar, modern çevrenin tanımlayıcı faktörleridir ve kurumlar aracılığıyla hayata yerleşmiştir. Kurumlar arasında hastaneler, okullar, hapishaneler ve

kısa disiplin sağlayıcıları bulunur (Ritzer-Stepnisky, 2013: s.195-196). Bu noktada, disiplin toplumuna giden sürecin temellerini atmaya çalışan Foucault 'a göre, disiplin toplumunun üç ayağı vardır: Birincisi, panoptikonal bir gözlem ve izleme aracı; ikincisi, disiplin kurumlarının disiplinin normalleşmesi üzerindeki etkisi; Son olarak, hiyerarşik bir şekilde, bürokratlar astlarını kontrol eder (Kellner, 1998: s. 76).

Kuruluşların temel görevi, modern gücü etkileyen istenmeyen davranışları canlandırmak ve olası olumsuz davranışları önlemektir. Foucault burada ötekileştirilmişlerin, Tarihte kayıt altına alınmamış, soy bilimsel yöntemlerle modern toplumun dışında bırakılan ve kurumsal uzmanların gözetiminde tutulanların izini sürmektedir. Sonuç, modern ayrımcılıktan ortaya çıkan başka bir yüzdür.

Toplumsal ilişkilerin bir ürünü olan dışlamayı içinde barındıran iktidar, insanın bütün ilişkilerini içine alarak kapsar. Kuvvet, hiyerarşik bir yapıda gerçekleşen bir şey değildir. Foucault 'a göre güç, günlük yaşamda belirli bir akılcılığa dayalı olarak yaratılır ve dolaştırılır. İnsan davranışının ve sızmanın gücü, sosyal düzeyde mikroskopi yoluyla elde edilir. Bu noktada yetki kapsamında konu var olacaktır. Ona göre güç her yerededir ve gücün olduğu yerde direniş vardır. Özne, ancak bu direnişi-yine her yerde olan gerçekleştirirse, 'öznellik kazanır (Baran, 2005: s. 121).

Foucault için modern disiplin yapıları hastaneler, okullar ve hapisanelerdir. Amaç, istenen tipte normal kişiyi, yani bu kuruluşlarda çalışan profesyoneller (doktorlar, öğretmenler, güvenlik görevlileri) aracılığıyla yaratmaktır. Normal ve anormallikler bu kuruluşların uzmanları tarafından belirlenir. Anormal bireyler varsa, normalliği sağlamak için bu kuruluşlara kapatılır ve devredilir. " Foucault 'a göre üzgün bir suçlu, iyi bir işçi, iyi bir öğrenci, sadık bir asker, kararlı bir vatandaş" bu disiplin kuruluşlarının ürettiği veya üretmek istediği bir üründür (Şaylan, 2009: s. 333).

Sonuçta, Foucault'nun Postmodernizm düşüncesinde önemi, insan ve toplumun modern fikirlere uygun olarak birleştiği gerçeğinde yatmaktadır. Foucault 'a göre, modern toplumun amacı, herkesi istenen tek tip modele (akıllı, itaatkâr, çalışkan, vb.) getirmek. Modern toplum, birini bu modele getiremiyor ya da onu takip etmeyen birini yakalayamıyorsa, onları organize bir sistem oluşturdu. Bu bakımdan postmodernizm, modern dünyadan dışlanmış bireylere kapı açmaktadır. Anormal kategoride, postmodernizm normalliği dışlar ve herkes kendi anormal durumunda yaşar. Buradaki temel insan. Anormal olacağınızı söyleme gücünüz yoksa ya da kendiniz iseniz, normallik ve anormallik yalnızca size bağlıdır. Ancak bu durumda normallik ve

anormallik olumsuz olmayan koşullardır. Foucault 'a katılarak postmodern düşüncenin her türlü otoriter / evrensel bilimsel-sosyal sınıflandırmayı kabul etmediğini söyleyebiliriz. Öte yandan, postmodernistlerin (sadece analiz yapan) Foucault 'un aksine, modern toplumun / dönemlerin sona erdiğini ve yerini yerel ve öznel özelliklerin aldığını iddia ettiklerini akılda tutmak önemlidir.

2.5.6. Baudrillard

Postmodernizm akımının içinde adı geçen bir başka Fransız düşünür Jean Baudrillard (1929-2007)'dir. Baudrillard kendisini postmodernist bir düşünür olarak tanımlamasa da onu kendi sözleriyle "postmodernizmin en büyük rahibi" olarak tanımlıyor. Ona göre bizim tarihsel zamanımız taklit çağıdır. Baudrillard, toplumun çok büyük olduğu bir zamanda ideolojinin tükendiğini, anlamsız olduğunu ve tüketime dayalı gerçekliğin ötesine geçtiğini savunmaktadır.

Baudrillard, "günümüzün postmodern dünyasının gerçek bir toplum olmadığını, somut simgeleyen ve yerini alan sanal bir gerçeklik olduğunu göstermek için tasarlanmış bir kavramdır. Bugün mal ve hizmetlerden daha fazla sembolik imge alıp sattığımızı ve ihtiyaç ve arzuların psikolojik tatminini gerçek maddi ihtiyaçlardan daha fazla tatmin etmeye çalıştığımızı ifade etmiştir (Slattery, 2008: s.475). Baudrillard'ın tasarımı, bu görüntü ve sembolleri, özellikle giyim alanında, diğer kullanım nesnelere değer katacak şekilde dağıtmada etkilidir. Ona göre model, televizyon ve reklam gibi 'cam' / görüntü kanalları aracılığıyla tüketimi etkiler ve yaratır (Cevizci, 2009: s.1281-1282).

Kapitalizmin üretime yönelik ideolojik görünümü belli bir aşamadan sonra tüketim sektörüne endeksli bir mahiyete bürünmüştür. Böylece toplumun kendisinin ve aktörlerin rolü değişti. Örneğin; sınıfa dayalı sosyal analiz ve politik aktivizm endüstriyel toplumda kilit bir rol oynar; Tüketicinin sosyal simülasyonunda kapitalist nesne, tüm değerleri (ekonomi politığın işaretleri) içeren bir durum elde eder. Dolayısıyla, tüketim toplumu, sınıf gibi ortak bir politik hareket kurmanın imkânsız olduğu bir toplumun doğuşu veya Baudrillard'ın ifadesiyle toplumun sonudur. Yalnız kullanıcı kimliğinin doğuşudur (Görgün Baran, 2005: s. 121).

Böylece, toplumun sonunda, başka bir deyişle bir tüketim toplumunda, insan anlamının dünyasını oluşturan sınıflar, kavramlar ve diğer süper tanımlamalar gibi kavramlar (özellikle tüketim ekonomisinin nesnelere olduklarında) anlamsız hale gelir. Gerçekliğin kaybolduğu veya taklit edildiği bir ortamda sabit değer odağı içinde kalmak

imkânsız görünüyor. Gerçekliği ultra gerçekçilik, mutlak gerçeklik, kopya ve taklit ile değiştiren bir tüketim toplumunda, her şey TV ekranlarında veya Disneyland gibi eğlence merkezlerinde görünen bir gerçeklik hissi verir.

Tüketici toplumu zor durumda çünkü insanlar tüketerek hayatta kalabiliyor. Zira tüketim alanının sonsuz olduğu düşünüldüğünde, kişinin kendi sınırlı kapasitesi bu acının kaynağıdır. Bireysel tüketici sürekli olarak tüketim hızını artırmalıdır, çünkü ne kadar çok tüketim nesnesi varsa, o kadar çok birey var olur ve bireyin kişisel tüketim geçmişi ve çok yönlülüğü gelişir. Bu bakış açısından birey, tüketim alanına nesnelere, deneyimler ve eğlence yoluyla olası tüm zevkleri tatma arzusuyla girer bu da nihayetinde isteri getiren hazlar girdabına yol açar.

2.5.7. Marksizm'den Post-Marksizm'e

Modern dünya düzeninde egemen olan kapitalizmin, karşıt bir teorisi olan Marksizm, postmodernitenin modern ekol olarak kabul ettiği aynı zamanda bir üst anlatı olarak varsaydığı teoridir. Marksizmin toplumsal tarihi, çatışmalar tarihi olarak değerlendirilir. Çatışmanın ana karakterleri proleterler ve kapitalistlerdir. Bu yönler: Marx'ın sağlam temellere dayanan ekonomik toplum analizinde, çatışmanın yarattığı sosyal sınıftan başka geliri olmayan işçi sınıfının geleceği yaratan sınıfsız bir toplumla birlikte geleceği yaratacağı tezi. Devrim, yirminci yüzyılın toplumsal hareketinin önde gelen üreticisi olarak önemlidir. Marksizmin dinamiklerinin geleceğin tarihini belirleyen proleter özneye vurgu yaptığını ve modern insanlığa verilen yaratıcı öznenin bir sonucu olarak gösterilen ufku modern karakterin kesiştiğini söylenebilir.

Ekim devriminin tarihi geçmişine baktığımızda, yirminci yüzyılın ilk yarısında liberal ve kapitalist ekollere korkutucu bir hale bürünmüşler, diğer yandan Marksist dünya (proleterler) için umut olmuşlardır. Teorik olarak güzel bir sosyalist devlet, gerçekte aynı güzelliği yaratmayı başaramadı ve entelektüel bir söylem, Stalin ile ütopyanın karardığını söylüyordu. Sonunda Sovyetler bürokratik ve totaliter kılığına girerek halktan daha fazla güç arayan bir devlet olma hedeflerinden uzaklaştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Soğuk Savaş sonrası, Sovyetler Birliği'ni, Marksizmi ve genel olarak Doğu'yu sarstı. Liberal ve kapitalist blok, yüzyılın sonunda Sovyetler Birliği'nin oyundan çekildiği Sovyetler Birliği'ne karşı güçlenirken, liberal demokrasinin zaferini ilan etmiştir.

Ona göre bu aygıtlar, insanlarla doğrudan yüz yüze gelen örgütlerdir ve özellikle ideolojik aygıtlar, modern devlet anlayışında iktidarın sürekliliği içinde insanları yaratan yapılardır. İdeolojik aygıt, insanlara istediklerini üretmeleri için baskı yapmayan iyilik için bir güç iken, insanları ideoloji ve Devletin ideolojik aygıtları, şiddeti yoluyla bu örgütleri görmezden gelmeye zorlamaktadır (Althusser, 2003: s.168).

Marksizme eklenen diğer bir bilgi ise, Laclau ve Mouffe'nin postmarksizim için oluşturdukları radikal demokrasi savlarıdır. Bu isimler kendilerini post-Marksist olarak nitelendirmelerinin nedeni: Bunun kanıtı, Marksizmin sınıf ideolojisini sürdürme çabalarının başarısızlığı, kapitalist gelişmenin tarihsel yönelimi ve komünizmin, içinde antagonizmanın ortadan kalktığı şeffaf bir toplum olduğu görüşüdür (Laclau ve Mouffe, 2008: s.29). Postmodernizmi onaylayan radikal demokrasi teorisyenlerinden Mouffe'a göre, önce postmodern düşüncenin radikal demokrasi için bir fırsat olduğu söylenmelidir (Mouffe, 2007: s.297-314). Aslında, Baudrillard, Lyotard ve Foucault gibi yukarıda bahsedilen düşünürler post-Marksist döneme eklenebilir. Ancak Laclau ve Mouffe, Marksizme bağlı kalmaya devam ediyor, fakat kilit alanlardaki eksikliklerini gidermeye çalışmaktadır.

Onlara göre, Marksizmin içinde bir kriz mevcuttur ki bu kriz 1970'lerde Marksist teorinin çıkmaza girmesiyle neticelenir. Krizin nedeni, Marksist teorinin ana antagonizması olan sınıf çelişkisinin toplum anlayışıyla sınırlı olmasıdır. Sınıf kavramı, dışlanan veya ezilen diğerlerini göstermesi anlamında evrensel bir birlik sağlamaz. "Günümüzde birey, yalnızca bir işçi. tüccar değil, aynı zamanda kültür, boş zaman, hastalık, eğitim ve hatta ölüm gibi diğer birçok sosyal ilişkiye katılarak sermayeye bağımlıdır. Kapitalist ilişkilerden kaçan neredeyse hiçbir bireysel ya da bir arada varoluş yoktur. " (Laclau ve Mouffe, 2008: s.247). Öyleyse sınıf kavramı bu kapitalist ağı ilişkilerini analiz etmede eksiktir, çünkü bireyin üzerinde taşıdığı elbise sadece fabrika önlüğü değildir.

Bu bağlamda, sınıf temelli devrim, doğası gereği sosyalist olmakla birlikte, radikal demokrasiler için imkânsız görülürken, sınıf kavramı toplumdaki diğer yapısal farklılıkları göz ardı ederek sorunları çözümlenmenin önünde bir engel olarak görülmektedir. Nitekim kadın haklarını, göçmenlik haklarını ve diğer azınlıkların haklarını koruyacak hiçbir sendika yoktur. Ayrıca hakları ve mücadeleleri farklı şekillerde siyasi olarak eşdeğer olmalıdır ve radikal demokrasiye giden yolun açılması, bu mücadeleleri çeşitli gerekçelerle harekete geçiren ve birbirine bağlayan bir durumdur (Mouffe, 2007: s.297-

314). Radikal demokrasi teorileri, toplumu bu açıdan heterojen / çoklu grup olarak görür. Bu çeşitlilik içeren toplumda, radikal demokrasi, bir mücadele ağı yaratarak, hak mücadelesini birleştirmenin bir yolu olarak tanıtılmaktadır. Radikal demokrasiyi postmodern bir teori, özellikle de meta-anlatılardan kaçınan bir teori olarak düşünürsek, Eagleton'ın postmodern düşünce eleştirisini radikal demokrasiyi de dahil ederek yeniden okuyabiliriz. Ona göre postmodernizm, harika anlatılar yaratacak bilgiden yoksun olmalarıdır (Eagleton, 2001: s.27-38). Radikal demokrasi bu açıdan büyük bir hikâye değil. Sonuçta, postmodern düşünürler ile ideolojik Marksizm arasındaki bağlantı iki açıdan önemlidir: Birincisi, postmodern düşünce modernitenin bir eleştirisidir, ancak onu politik bir boyut olarak gören neoliberal dalgaya karşı ana muhalefet, Marksizme doğrudan karşıdır. İkincisi, postmodernizm dünya kapitalizminin kültürel mantığını bir sömürü sistemi olarak gördüğünden, postmodernizmin en sert eleştirisine Marksist bir perspektiften bakıldığı söylenebilir.

2.6.Postmodern Dönemin Diğer Adlandırmaları

Küreselleşen dünya düzeni ile birlikte dünyanın işlerliği daha farklı bir hal aldı. Nitekim postmodern dönem olarak adlandırılan bu değişim için farklı birçok tanımlama mevcuttur. Aslında sosyologların ve tarihçilerin insanlık tarihi kronolojisindeki çeşitli referans noktalarını dikkate aldıkları söylenebilir. Ancak, toplumu anlamak için en etkili konulardan biri olan ekonomik faaliyet veya ekonomik araçlar, toplumu analiz etmek için iyi kriterler olabilir. Bu bağlamda, toplumun tarımsal bir topluma, endüstriyel bir topluma ve nihayetinde bir bilgi toplumuna dönüştüğüne dair genel bir görüş vardır (Bell'den Akt., Slattery, 2008: s. 464).

Bu bağlamda moderniteden tamamen ayrı kabul edilen postmodernizm yerine moderniteden kopuk olmadığı, hatta modernliğin radikalleşme sürecinde olduğu görüşü var. Bu nedenle, önceden eklenen "kayıt" tanımları üzerinde net bir fikir birliği yoktur.

Bu bağlamdaki en net fikirler aşağıda tartışılmaktadır. Bu fikirlerin postmodernizmin ana temasını desteklediği düşünülebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken önemli nokta, tarihsel postmodernizmde bir kırılma olduğunu söylemek yerine, bu fikirlerin merkezindeki odak noktası, onları önceki sürece ek bir ardıldık olarak görmektir.

2.6.1. Sanayi Sonrası Toplum

Postmodern düşüncenin önemli isimlerinden Daniel Bell gelecekte gerçekleşebilecek bilimsel, teknolojik ve sosyolojik bağlamdaki değişimler post endüstriyel toplumda sonculuk (ideolojilerin sonu) kavramıyla eklemelerde bulunan bir düşünürdür. On dokuzuncu ve yirminci yüzyılların hızlı sanayileşmesinden sonra Bell, sonraki sanayileşme döneminin geçtiğini ilan etti. Kavramsal olarak, Bell'in "post-endüstriyel toplum kavramı, öngörülen veya belirli bir toplumun tanımı değil, analitik bir literatürdür." (Bell'den Akt., Slattery, 2008: s.464).

Bu bağlamda sanayi toplumu, üretime dayalı bir toplum, endüstriyel ilişkilerin hâkim olduğu bir toplum iken, post-endüstriyel bir toplum hizmet ekonomisine sahiptir ve farklı sosyal ilişkiler ve tabakalar ortaya çıkar. Sanayi toplumundaki mavi piyasa çalışanları ve işçi sınıflarından üretim sürecinde bahsedilirken, üretim sonrası hizmet sektöründe ise beyaz yakalı çalışanlarından yani uzman / uzmanlardan bahsedilmektedir (Sim, 2006: s. 220). Hizmet sektörü sağlık, finans, ulaşım, eğitim ve yönetim gibi faaliyetlerden oluşmaktadır. Bu aşamada ortaya çıkan ilk şey üretilen ürün değil, üniversite ve profesyonellerin oluşturduğu bilgilerdir. Dolayısıyla, endüstriyel bir toplumdaki yoğun işçi sınıfının yerini, post endüstriyel bir toplumda profesyonel gruplar / örgütler alıyor. Bell'in görüşüne göre post-endüstriyel toplum, endüstriyel toplumda çatışma ve gerilimden uzak daha iyi bir toplumdur (Slattery, 2008: s.464).

Bell'e göre ideoloji seküler bir dindi, ancak ideoloji insan yaşamında din kadar önemli değildi. En azından dinin yerini almaya çalışan ideoloji, seküler dünyadan ortaya çıkan dini bir topluluk duygusuyla değiştirmeye çalışıyor. İki liberal ve sosyalist ideolojinin varlığından bahseden Bell, bu ideolojilerin 1950'lerden beri insanları harekete geçirmede etkisiz kaldığını söyledi. İdeolojinin etkisiz olmasının iki nedeni vardır: Birincisi, ideolojik çatışmanın siyasi ve ekonomik krizi önleyemeyeceğidir; ikincisi, refah devleti kapitalizmine uyum sağlamak. En önemli sebebin ideolojik temelli diktatörlüklere yönelik şiddet olduğunu söyleyen Bell, "Bu anlamda ideolojiler bitti" düşüncesini savunmaktadır (Suğur- Akarçay, 2011: s. 2-26).

2011 yılında hayatını kaybeden Bell "modernist" ve "muhafazakâr" kimliğe sahip olup, postmodern tartışmaların en yoğun olduğu sürece şahitlik etmiştir. Bell, "doğrudan kişinin arzuları, zevkleri, özgürlüğü ile ilgili olan postmodernizmi" eleştirdi. Postmodern gelişme ve bunun insanlar ve toplum üzerindeki olumsuz etkisi hakkında

endişeli olan Bell, postmodern bir toplumun rasyonellik ve üretkenlikten kaçınacağını ve sosyal değişimi teşvik edeceğini ifade etmiştir (Ritzer, ve Stepnisky, 2013: s.193).

Sonuç olarak, Bell'in post-endüstrileşme fikri ve ideolojinin sonu, postmodern düşünceden (aynı anda yirminci yüzyılın ikinci yarısında) literatüre giren bir teori olarak dikkat çekicidir. Dolaylı postmodern düşüncemize ek olarak Bell, post-endüstriyel toplumu, doğada değişen ve postmodern toplumun sosyal doğasını yansıtan bilgidен etkilenmiş bir toplum olmasını anlamlı olarak görünmektedir (Sim, 2006: s.220).

2.6.2. Geç Kapitalizm

Postmodernizmin bir kırılma noktası olduğunu ifade eden Fredric Jameson, onu yeni kapitalist düzenin bir sonucu olarak görüp, kültürel mantık çerçevesine oturtmaktadır. Jameson'un düşüncesi Ernest Mandel'in Marksist eseri Geç Kapitalizm'e dayanmaktadır. Postmodernizme gerçeklik kazandırdığı söylenebilecek Jameson, bu teoriyi yeni bir teori üzerinden krokisini çıkarmaya çalışır (Kellner, 2000: s.367-404).

İlk olarak Jameson'un moderniteyi algılayış biçimi ilerlemeci toplumda Aydınlanma sonrası oluşmuş, teknolojik gelişmelerin doğrultusunda kendine yön veren bir ekol olarak görmektedir. Bu bağlamda Jameson, modernitenin içeriği ve türevleri sorusuna cevap verir: "Modernite neden sadece yeni bir tarihsel durum olabilir, bu tarihsel duruma, modernizme ulaşma sürecimiz olumsuz veya olumlu olabilir? Bu durum ve bu süreç estetik ve felsefi-ideolojik bir tepkidir (Jameson, 2004: s.95).

Jameson'un düşüncesine baktığımızda en temel kavram olarak kapitalizm karşımıza çıkar. Kapitalizm, iki nesil arasındaki boşluğu anlamak için hem modern süreçte hem de postmodernizmde mevcuttur. Jameson'a göre kapitalizm kendini geliştirdi ve son kapitalizme ulaştı. Kapitalizmde, her biri bir önceki neslin diyalektik gelişimini oluşturan üç ana an vardır. Bunlar, piyasa kapitalizmi, tekel ya da emperyalizm çağı, içinde yaşadığımız, yanlış bir şekilde "post-endüstriyel" olarak adlandırılan, ancak daha doğru bir şekilde ulus ötesi kapitalizm olarak adlandırılması gereken dönemdir. " (Jameson, 2011: s.76).

Jameson, kapitalizmin üçüncü ve son aşamasında ortaya çıkan postmodernizmin yeni bir ideoloji olduğunu ifade etmektedir. Kültürün kendisi zaten postmodernizmin bir ürünü haline geldi; Piyasa kendi yerini alır ve tüm nesnelere gibi, kelimenin tam anlamıyla bir meta haline gelir. "Postmodernizmde, kültürel mallar, postmodernizmin ayırt edici özelliği olan pastörizasyon, parodi ve öykünme yoluyla elde edilir," veya daha

doğrusu, diğer tarzların, özellikle de diğer stillerin aşırı kullanımı taklididir (Jameson, 2005: s.15).

Kapitalizmin son dünyasında çok uluslu şirketlerin egemenliği altında, sınıf kavramı kapatıldı, ancak sömürü derinleşiyor ve değişiyordu. Şimdi, kapitalizmin son aşamasında, toplum ve birey bir tüketim ölçüsüne sahiptir ve çoğulcu veya parçalanmış bir durumda var olurlar, ancak pazar kültürü medya ve diğer itici güçler aracılığıyla kullanıldığında, yani yeniden canlandırıldığında vardır (Jameson, 2011: s.429). Son olarak, Jameson'un postmodern görüşlerini kabul eden bir düşünür olmasına rağmen, Marksist kapitalizmi eleştiren yeni katkılar / teoriler geliştirmeye çalışır. Bu bağlamda, postmodernist tezleri savunan bir düşünür değil, ancak Jameson postmodernizmi kapitalizmin kültürel mantığına benzetiyor, bu nedenle postmodern süreçte modernist sınıf temelli Marksist bir eleştiri getirmektedir.

2.6.3. Risk Toplumu

İnsan yaşamı sürekli bir tehlike, tehdit içinde olup bunlara karşı aldığı önlemler etrafında devam eder. Önceki modern öncesi tanımlarla (kimlik, din) tanımlanan güvenli habitat, doğayı çağdaştırma ve fethetme (optimize etme veya hesaplama) konusunda uzun bir yol kat etti. Yani bir anlamda doğal bir tehdidi ortadan kaldırmaya yönelik bir girişimdi ve bu çaba yeni bir tehdit getirdi. Bu bağlamda, Giddens riski harici ve üretilen risk olarak tanımlar. Geleneksel ve endüstriyel toplumlarda, dış riskler genellikle doğadan kaynaklanırken, üretilen riskler insani gelişme çabalarının ve çevreye verilen zarar, ekonomik ve sosyal değişimlerin sonucudur (Bayhan, 2011: s. 193-207).

Öte yandan günümüz postmodern toplumunda doğa çok zor bir tüketim durumundadır ve insanoğlu için yeterli bir kaynak değildir. Bu nedenle insan, yeni tip kimyasallar ve teknolojinin yardımıyla kullanmaya devam etmektedir. Aynı zamanda aile ve sosyal bağlarını kaybeden ve sosyal yaşamdaki değişiklikler nedeniyle artan yalnızlığı yaşayan bireylerin risklere karşı dikkatli olması gerektiği düşünüldüğünde hayat yeni risklerle dolu görünmektedir. Hastalık, kimyasal tehdit, ekolojik bozulma, işsizlik vs. gibi. Dolayısıyla günümüz riskleri daha çok imal edilmiş risklerdir diyebiliriz.

“Risk toplumu” kavramı sosyal bilimci Ulrich Beck’in modern ve postmodern toplumu mukayese etmek adına var olan bir kavramdır. Beck, riskin tarih boyunca var olduğunu savunuyor, ancak önemli ve önemli gördüğü şey, "modern kendi yarattığı

tehditler ve güvensizliklerle başa çıkmanın sistematik bir yolu" olarak tanımladığı şeydir (Beck, 2010: s.558). Klasik modern toplum veya sanayileşmiş toplum, sınıf temellidir ve refah düzeyini iyileştirmeyi amaçlar, ancak asıl amacı riskli bir toplum haline gelmektir. Her gün dünyayı ve insanlığı tehdit eden yeni haberlerin gündeminde olan bir risk toplumu, postmodernizmin öngörülemez bir resmini veriyor. Tüm gelişimin küreselleştiği bu postmodern dünyada riskler değişmemektedir (Slattery, 2008: s.457).

Beck'in ifade ettiği biçimine göre, beklenmeyen durum karşısında insanları kısıtlayarak daha negatif bakış açısına neden olmaktadır. Riskin varlığı, insanların huzursuz beklentilerini azaltır, insanları hareketsizliğe sürükler ve yapılmaması gerekenleri tercih etmelerine yol açar (her zaman risk vardır). Risk sigortasının varlığı modern bir ihtiyati tedbir gibi görünmektedir, ancak günümüz toplumunda riskin boyutunu anlamak önemlidir (Beck, 2010: s.47). Örneğin, bir kimyasal felaketten sonra olanlar felaketin yeri ve zamanıyla sınırlı değildir, riskin kapsamını gösterir (Çernobil felaketinin devam eden etkileri gibi). Elbette, riske karşı risk tüm insanları eşit kılar, ancak üst sınıfın riskten güvende olması ve güvenliği satın alması daha kolay olacaktır. Ancak risk bumerang etkisi, bu riski artırabilen ve kendilerini daha fazla riskten koruyabilen zenginlerin de riske maruz kalması olarak tanımlanmaktadır: "Risk, üst tabakalara ve onu yaratan zengin ülkelere geri döner." (Ritzer-Stepnisky, 2013: s. 112). Dolayısıyla, risklerden saklanmanın veya kaçmanın mümkün olmadığı bir toplumda yaşadığımız bir realitedir.

İlerleme ve gelişme adına insanoğlunun attığı her adım potansiyel riskler taşır ve bu risklerin üretiminin bir parçası olan "ikinci çağ" budur.

Beck'e göre, "dönüştürücü (refleksif yenilenme)" yaşı, öngörülemezliğin bireysel, sosyal veya küresel düzeyde hissedildiği bir zaman olarak tanımlanır. Ona göre, postmodernizmden çok riskin egemen olduğu bir "refleks reform" a doğru ilerlediğimizi söylemek daha doğrudur (Slattery, 2008: s.456). İki kutuplu bir dünyada, komünistlerin veya kapitalistlerin birbirleri için tehlikeli bir konumda oldukları ve tahmin edilebilir bir risk imajı yarattıkları açıktır; oysa bugünün postmodernizminde, kutupların ortadan kalkması riski azaltmadı, aksine artırdı. Küresel etkilere açık olan bu riskli toplumda, insanlar geleceğin ne getireceği konusunda daha endişeli ve şüpheli. Risklerin çokluğu, belirli grupların durumunu her bir riske karşı tartışmalı hale getirir. Riskin varlığı bazı kişilerin gelir hesabında artışa neden olurken, diğerleri için tehlike işareti olarak okunabilir. Beck'in risk toplumunda, "gıda zehirlenmesi kişinin kendisi için bir tehdittir,

diğerleri ise gıda zehirlenmesini kendi kendine tehdit olarak görür" fikri, insanların riskle karşı karşıya olduğu pozisyonu yansıtır (Beck, 2010, s.41).

Sonuç olarak Beck'in teorisi, sözde postmodern süreci anlamada farklı bakış açılarına sahip olmak açısından risk toplumunun önemli olduğudur. Postmodern toplumda, risk önleme söz konusu olduğunda, insanların bozukluğunun bireyleri zayıflattığını ve onları yalnız bıraktığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla, bir risk toplumu ile postmodern bir toplumun uyumlu bir toplum olduğu söylenebilir.

3.LİBERALİZM VE POSTMODERNİZMİN BÜROKRASİ ALGISI

3.1.Bürokrasi Kavramı

Bürokrasi teriminin ilk olarak Fransa’da ortaya çıktığı ve ilk kez Fransız fizyokrat iktisatçı olan devrin Ticaret Bakanı Vincent de Gournay tarafından kullanıldığı konusunda bir görüş birliği mevcuttur (Sevil, 1999: s. 80; Eryılmaz, 2008: s. 5; Cengiz, 2009: s. 19). Terimin “bureau” ve “cratie” sözcüklerinden türetildiği ifade edilmektedir. “Bureau” sözcüğünün köken olarak “koyu renkli kumaşla örtülmüş yazı masası”na işaret etmekte olduğu ve bu kavramın 18. yüzyılda “memurların çalıştığı ofis, büro ya da devlet dairesi” anlamında kullanılmaya başlandığı belirtilir. “cratie” sözcüğü ise güç, etki ve kuvvet anlamında kullanılmaktadır ve bu iki sözcüğün birleştirilmesi sonucunda Fransızca “bureaucratie” sözcüğünün oluşturulduğu ve büroların yetkilerini kullandıkları sistem olarak kullanılmaktadır (Belet, 2008: 4; Cengiz, 2009: s. 19). Bu uzmanlıkların odak noktası, devlet memurlarının toplumdaki artan etkisi ve egemenliğidir. Memurların bu hakimiyeti, hizmet verdikleri araç (masa) veya alan (ofis) tarafından belirlenir. Fransızcadan türetilen kelime zamanla Almanca, İtalyanca, İngilizce ve diğer dillere dönüştü ve uluslararası yönetimde anahtar bir kelime haline gelmiştir (Eryılmaz, 2008: s. 6).

Bürokrasi açısından ilk akla gelen izlenimler; evrak işleri, sorumluluktan kaçınma, yavaş iş performansı, yöneticilerin keyfi kararları ve idari baskıdır. Ancak kavramın tarihsel gelişimi bağlamında, 18. yüzyıl bürokrasisi kavramından anlaşılabilir, iktidarı kendi çıkarları için kullanan bir "bürokratlar birliği" olduğudur. Bu anlayışa paralellik gösteren bir tanım da Fransız Akademisi’nin yayınladığı Sözlük’ün 1798 tarihli ekinde göze çarpmaktadır; “Güç, hükümet dairelerindeki müdürlerin ve diğer iş görenlerin sahip olduğu etkileme erki’dir.” (Cengiz, 2009: s. 19).

19. yüzyılda sözcüğün pejoratif (aşağılayıcı) anlamı, mutlakiyetçi rejimlerin liberal eleştirmenleri tarafından kullanılarak birçok Avrupa ülkesinde yayıldı. O zamandan beri kavram, karmaşık kurumları eleştirenler, sorumluluğun nereden geldiğini bilmeyenler, koşullara bakılmaksızın katı kuralları eleştirenler, yasa dışı eylemler, yolsuzluğa bulaşmış görevliler, yavaş hareket, idari partiler ve inançlar tarafından eleştirilmiştir (Sevil, 1999: s. 81).

Abadan (1959), iktidarın gelişmesiyle ortaya çıkan bürokrasi kavramının, evrak anlamında kamu yönetimi ve bürokrasi anlamında bürokrasi olarak tarihsel gelişiminde

kullanılması gerektiğini savunmuştur. Yönetim ve organizasyon şeklinde kullanımını ifade etmiştir.

Eryılmaz (2008) ise; rasyonel örgüt, verimsizlik ve kötü yönetim, kamu yönetimi, memurlar tarafından yönetim ve büyük yapıları örgütler ve modern toplum şeklinde beş ayrı başlıkta tanımlamaya gitmiştir.

Rasyonel Örgüt yaklaşımında bürokrasi, örgütün yapısal özellikleri dikkate alınarak tanımlanmaktadır. Bürokrasi, diğer organizasyon türlerine göre teknik avantajları olan rasyonel, dolayısıyla verimli ve etkili bir organizasyon şeklidir. Bu örgütlenme biçimi iş bölümüne, güçler hiyerarşisine, güç ve sorumlulukların örgütlenmesine, yazılı kurallara, kişiliksizliğe ve biçimciliğe dayanır (Çiftelinar, 2007: s. 13). Daha sonra Weber'in yaklaşımı üzerinde çalışan birçok yazar, bürokratik yapının boyutlarına ve onun spesifik özelliklerine odaklandı. Optimal bir organizasyonun yapısal özelliklerinden altı tanesi vurgulanmıştır (Eryılmaz, 2008: s. 8):

- İyi tanımlanmış bir otorite hiyerarşisi
- Fonksiyonel uzmanlığa dayalı bir iş bölümü
- Her pozisyonun haklarını ve görevlerini tanımlayan kurallar sistemi
- İş hareketlerini belirten bir prosedür sistemi
- Çalışanlar arasındaki ilişkilerde gayri şahsilik
- Personel seçiminin ve terfiinin teknik ehliyete dayanması

Kamu yönetimi anlamında bürokrasi ise, özel yönetimden farklılığı vurgulanarak devletin idari teşkilatını ifade etmek için kullanılmaktadır. Bürokrasi, siyasal sistemin bileşenlerinden birini, idari yapıyı ve işlevlerini içeren bir kavramdır. Bu anlamda, "bürokrasi, organize bir politik toplumda (merkezi ve ademi merkezîyetçi kamu yönetimi) kamu politikasının yönetimi ve uygulanmasıdır. Bu bakımdan bürokrasi, devletin uygulayıcısıdır. Parlamenter demokrasilerde, "kamu yönetimi, hükümetin yürütme organıdır, halk tarafından seçilir ve kendisi tarafından tanımlanan politika ve yasaları uygular. Bu aygıtta bazen kamu bürokrasisi denir. Bu aygıtın tepesinde. Hükümet siyasi bir organdır. Yürütmenin sorumsuz kanadını cumhurbaşkanı ve başkanlık kanadı oluşturduğu gibi, hükümet de kamu yönetiminin siyasi kanadı ve bürokrasi idari veya teknik kanadıdır (Çiftelinar, 2007: s. 13-14).

Verimsizlik ve kötü yönetim anlamında bürokrasi, örgütlerin olumsuz davranışları ve işlemleri dikkate alınarak yapılan bir tanımlamadır. Mises'e (1947) göre bürokrasi, bir davanın en yüksek otoriteler tarafından belirlenen ayrıntılı kurallara göre

yürütülmesidir. Bürokratin rolü, bu kuralları ve düzenlemeleri uygulamaktır. Bürokrasinin kendi görüşlerine göre hareket etme kabiliyeti ciddi biçimde kısıtlandı. Hiçbir reform devlet kurumlarının evrak işlerini ortadan kaldıramaz (Eryılmaz, 2008: s. 14-15).

Kamu yönetimi, hükümetin yetkililerin elinde olduğu bir hükümet biçimidir. Bürokrasinin bu anlamı 18. yüzyıldan beri kullanılmaktadır. Bürokrasi, o zamanlar genellikle kraldan sorumlu olan profesyonel yetkililerin bakanlık görevlerini üstlendiği hükümet biçimine atıfta bulundu. Bu yönetim biçiminde, yetkililer gerçekten liderdir ve kendilerini üstün, güçlü olarak görürler. Bu bağlamda bürokrasi, demokrasi, aristokrasi veya monarşi gibi bir hükümet biçimiyle karşılaştırılabilir. Bu demokrasi kavramı, 18. yüzyıldan beri temsili bir hükümeti, Temsilciler Meclisi veya Parlamento'ya karşı sorumlu olan seçilmiş politikacılarla karşılaştırmak için kullanılmaktadır. Bürokrasi, hükümet sisteminin, kamu görevlilerinin yönetimini seçilmiş görevlilerin idaresine karşı yönlendirmesi anlamında temsil edildiği bir rejimi tanımlamak için kullanılır, ancak bu hükümet sisteminde iktidar kamu görevlilerinin elinde değildir. Bürokrasi tanımı iki temel unsuru içerir: yurttaşları katılım, karar alma ve uygulamadan hariç tutan bir hükümet biçimi, çünkü yetkinin atanmış kamu görevlilerine verildiği gibi. Birincisi, egemen güç politikacıların değil kamu görevlilerinin elindedir; İkincisi, bu görevliler seçilmek yerine atanır. Fransız filozof Baron de Grimm, “Fransız yasalarının gerçek ruhu bürokrasidir.

Büyük yapıli örgütler ve modern toplum, anlayışına göre bürokrasi büyük yapıli örgütlerin hâkim olduğu bir gelişmeyi anlatmak için de kullanılır. 19. yüzyılın sonunda birçok sosyolog, bürokrasinin yalnızca devlet kurumlarına değil, aynı zamanda siyasi partilere, endüstriye, yargıya ve kiliselere de hâkim olacağı sonucuna vardı. Weber, modern yaşamda bürokrasiyi yaratan faktörlere odaklandı. Çoğu sosyolog, bürokrasiyi büyük, karmaşık organizasyonlarla ilişkili bir fenomen olarak tanımlama eğilimindedir. Örgüt, toplumun her dalına yayılması ve yapısal olarak büyümesi ve kültürel, sosyal, ekonomik ve politik alanlarda çeşitli hükümet daireleri tarafından yayınlanan düzenlemeler anlamında giderek daha bürokratik hale geliyor. Tanıtım ile devlet bürokrasisi arasında bir paralellik olması dikkat çekicidir. Her birey, bir veya daha fazla kuruluşun parçası olan bir sosyal yapı ile karşı karşıyadır. Bu büyük kuruluşların varlığı ve kendini ifade etmesi, yönetim ve koordinasyon açısından ilgili merkezi organların kontrolü ve denetimi altında karmaşık bir idari aygıtın işleyişine dayanmaktadır. Böyle

bir yapıda, kontrol sisteminin bilinmeyen gücü ve kontrol aparatının geçilmez doğası nedeniyle bireylerin etkisi minimumdur (Eryılmaz, 2008: s. 19).

3.2.Postmodernizm ve Post-Bürokrasi Algısı

Post-modernlik kavramının, tarihsel açıdan, sanayi üretimi, sınıfsal yapı bağlamında çıkarların oluşması şeklinde nitelenmesi ile birlikte, bunun karşılığında tüketimcilik, teknolojik iletişim tarzları ve farklılaşmış statü yapısını vurgulayan post-sanayileşme toplum tezi ile bağlantılı olduğu görülmektedir (Swingewood, 1998: s. 376). Diğer bir deyişle, postmodernite kavramı, post kelimesiyle birlikte, postmodern çağın geçtiği ve gittiği anlamına gelir (Erdoğan ve Alemdar, 2010: s. 415). Buna ek olarak aşağıdaki modern durum kuraldan çok bir beklenti olarak anlaşılmaktadır. Lyotard (1979) tarafından yazılmıştır; Anlatı, sosyolojik bir yorum olmanın yanı sıra, postmodernite, felsefi sonuçlar ve ilgisizlikle de karakterize edilir. Lyotard'ın (1979) eleştirisi, bilimsel dikkatin modernizm, Marksizm (devrim), pozitivism (aydınlanma), liberal demokrasi (özgürlük) ve psikanaliz vb. teorilerinin başarısızlığına odaklanmasını vurgulamaktadır (Letiche ve Essers, 2004: s. 78).

1973'e kadar (Bell) Sosyal formda, kurumsal bilgiye odaklanan, yeni teknolojilerin etkilerini değerlendiren ve kontrol eden, entelektüel teknolojileri (sibernetik, oyun teorisi, bilgi teorisi vb.) uygulayan bilime dayalı endüstriler vardır ve birbirleriyle yeni ilişkiler kurar. Toplum biçiminde ortaya çıkan bilim adamları, yeni teknolojileri tanımlar (Ritzer ve Stepnisky, 2013: s. 193). Postmodernizm, bir kültürden diğerine hareketi yansıttığı sürece, sonraki sanayileşme ile paralel bir terim olarak kabul edilir. Ayrıca endüstriyel toplumun büyümesi olarak tanımlanan post-endüstrileşme, modernizmin tükenmişliğini ifade etmek için kullanılan postmodernizmden farklıdır (Kivisto, 2008: s. 167-168).

1970'lerde gelişen ve farklılıkların önemine odaklanan postmodernizmin kültürel-felsefi bir hareket olduğu anlaşılmaktadır. Milliyetçilik karşıtı, şüpheli ve göreceli tavırlarla karakterize edilen birçok söylemi vurgulayan hareket, modern ve mevcut dünyaları eleştiriyor, yeni bir dünya inşa etmedeki önemli katkısını kabul etmektedir (Cevizci, 2011: s. 355-356). Bu bağlamda, modernizmin krizi ile bağlantılı olarak her alanda tavırlarda değişikliklerin başladığı anlaşılmaktadır (Akay, 2010: s.

46). Sonuç olarak, aşağıdaki postmodern teoriler, evrensel bilgi ve milliyetçilik eleştirisi ile tanımlanmıştır (Sarup, 2010: s. 186). Diğer bir deyişle, kültürel alanı sosyal alandan ayıran ve kamusal kültürü eleştiren modernite, popüler / kitlesel hammadde kültürünü modernist estetik biçimlerle birleştiren postmodernizmden farklıdır. Bu bağlamda, modernitede etkili olduğu söylenen yıkıcı ve eleştirel ilkeler, postmodern kültüre dahil edilmemiş ve ne amorf, çoğulcu, merkezi veya yapısal olarak tanımlanmamıştır (Swingewood, 1998: s. 376).

Postmodernizmin karakteristik özelliği; temsil (kelimeler, görüntüler vb.) ve objektif dış dünya tasarımları arasında var olan veya olabilir olan tek anlamlı ilişki fikrini reddetmek şeklinde ifade edilmektedir (Hassard, 1999: s. 173). Postmodernizm, bir kültür biçimi, postmodernist bir tarihsel dönem ve dünyayı anlamak ve yorumlamak için yeni bir biliş olarak görülmektedir. Ayrıca klasik düşünürler, postmodernizmin savunucularının, bir tarih biçimi olduğu, yani tarihin "bir yere gider" ve ilerlemeye götürdüğü fikrinden esinlenerek bu fikri desteklediklerini ileri sürerler. Koruma ilerlemesi hakkında genel bir kavram yoktur, tarih yoktur ve postmodern dünya çoğulcu ve çeşitlidir (Giddens, 2008: s. 152). Bu bağlamda postmodernizm; akla, dünyaya ve nesneye ilişkin anlamları olan evrensel zihinden ziyade bilginin göreliliğinden bahseder; Çatışma, belirsizlik, hareketsizlik, kaos ve kafa karışıklığının, teori, tasvir ve sınırlama ile ilgisi olmayan anlamlara sahip olduğu anlaşılır. Yani dünyanın kaosu tanıyan ve onu düzenlemeye çalışmayan postmodernizm, modern bir ürün olarak belirsizlik içinde yaşamayı öğrenmeye bir çözüm sunmaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2013: s. 199). Bu, postmodernizm iddiasının çok yönlülüğü ve parametreleri konusunda teorisyenler arasında bir fikir birliği olmadığını göstermektedir. Postmodernistlerin örgütün başarısına ve verimliliğine bir alternatif olarak gördüğü örgüt türleri; Belirsizlik, karmaşıklık ve çatışmayla karakterize edilen performans ve simülasyonu temsil ederler (Cunliffe, 2008: s. 15-16).

Postmodernist yaklaşımların, genel teorinin varlığını, sosyal dünyanın merkeziliğini ve ontolojik durumunu sorgulayan, halihazırdaki örgütsel çalışmalar açısından yeni oluşumlar oldukları belirtilmektedir (Clegg ve Hardy, 1999: s. 11). Modern organizasyonlarda hiyerarşik ve bürokratik yönetim çekici bir seçenek olarak görülürken entelektüel liderlik, yenilikçilik, yaratıcılık bir felaket olarak görülüyor. Bireyin kendi istihdamından sorumlu olduğu postmodern organizasyonlarda, yönetime duyulan ihtiyaç giderek azalmakta ve bu yönetime yaklaşım, esneklik ve ölçekte azalma

olarak algılanmakta ve sanal organizasyonlarla ilişkilendirilmektedir (Letiche ve Essers, 2004: s. 78).

3.3.Postmodernizmin Kamu Yönetimine Yansımaları

Modernlik üzerinde tartışmalar yapan yazarlara göre modernliğin bugünkü durumu konusunda görüş birliği yoktur. Örneğin Habermas reformların henüz tamamlanmadığını söylerken Lyotard modernizasyon projesinin tamamlandığını söyledi. Diğer postmodernist düşünürler, postmodernizmi, aydınlanmanın çözülmüş değerlerinin yerine, aşamalı bir dönemden ziyade tarihsel bir çağ olarak görürler.

Postmodernizm, 1970'lerdeki kapitalizmin krizinden sonra onu tarihsel bir dönem olarak görenler tarafından fordist, post-endüstriyel toplum veya post-kapitalist toplum olarak değerlendirilir. Epistemoloji (bilgi teorisi) bağlamında, postmodernizm ile ilgilenenler postmodernizmi neden ve gerçeğin egemenliğini çözmeye çalışan ve post-pozitivizm ve post-yapısalcılık gibi kavramları kullanan bilimsel bir kavram olarak görürler.

Postmodernizmi modernizmi eleştirenler olarak görenler, modernizmin yaptığı her şeyi inkâr ederler ve onu yerellik, popülerlik, üretim yerine kullanma, kararlılık, çoğulcu demokrasi ve meta anlatıların reddi gibi sürekli belirsizlikten korurlar.

Postmodernist teorisyenlere göre Batı felsefesi bir yandan bilimin temelini oluşturur, diğer yandan onu sınırlar ve dogmatik kılar. Başka bir deyişle, rasyonalizm, evrensellik ve ilkelere bağlılık gibi tarih boyunca neyin doğru olduğunu belirlemek için kullanılmış ve bu ilkelere vazgeçmek bilimi özgürleştirecektir.

Postmodern söylemden modernizme yönelik çok fazla eleştiri var; Bunu yaparken postmodernizm, modern değerlerin yerini alacak bazı kesinlik kriterleri geliştirmeyi amaçlamaz. Postmodernizme göre modernizm, bireyi ve topluluğu sınırlama, şekillendirme ve gerçekleştirme girişimi olarak anlaşılır.

Postmodern söylem, genel, birleşik bir postmodern toplum teorisinden ziyade teoriler arasında bir dalgalanmanın olduğu bir teoridir. Bu nedenle postmodernizm, ifade ve anlam üzerinde bir egemenlik eylemi olarak tanımlanabilir. Ek olarak, postmodernizm, modern kısıtlamalardan ve baskıdan kurtulmak için bir hareket olarak yorumlanabilir.

Yukarıdaki teori çerçevesinde postmodernizmin görüş ve uygulamalarında, özellikle toplum algısında meydana gelen değişiklikler kamu yönetimine yansımaktadır. Bu nedenle, bu bölüm postmodernizm kavramının kamu yönetimi disiplini nasıl etkilediğini açıklayacaktır.

Yönetimin evrensel olarak nitelendirilen ilkelerine tepkiler ilk olarak sosyopsikolojik yaklaşımlarla birlikte gerçekleşmiştir. Nitekim modern yönetim teorisinin özünü oluşturan sistemik yaklaşımla ilgili önemli bir çalışma yürüten Chester Bernard, değişmeyen yönetim ilkelerini arayan Yöneticinin İşlevi adlı kitabında yönetime davranışsal bir bakış açısı getirmiş, tanımlanan ilkelerin tutarsız olduğunu ve yönetim sürecinde ciddi anlamda niteliklerinin olmadığı ifade edilmiştir.

Endüstri toplumundan post-endüstri toplumuna geçişle birlikte bürokrasi de post-bürokrasiye evrilen bir seyir izlemiştir. Otoriteye dayalı katı bürokratik kontrol sistemi; yukarıdan aşağıya iletişim ağı, İnisiyatif almayı reddeden yapılar çalışanları belirli kurallara uymaya zorlar ve merkezi hükümetin yerel yönetimler üzerindeki hakimiyeti, post-bürokratik sisteme geçişin daha esnek olduğunu düşündürür (Özcan ve Ağca, 2010: s. 13). Hiyerarşinin bireyin kurtuluşunun önündeki en büyük engel olduğu şeklindeki postmodern düşünce, toplumdan ziyade değerdeki hiyerarşik farklılıkları ortadan kaldırarak, karşılıklı dayanışma ve güvene dayalı bir organizasyondaki katılımcıların etkileşimine dayanmaktadır. Karakterizasyonla oluşturulan bir sistem ve komut dizisi yerine liderlik ve inanç faktörlerini vurgulayan, sıkı nesnel kriterler yerine performansa dayalı yakınlıktan ziyade bilgi alışverişinin üzerinde duran bürokratik bir yapı ortaya koymaktadır (Özcan ve Ağca, 2010: s. 13-14).

Yirminci yüzyılda teknoloji, bilim, bilgi ve iletişimdeki dikkat çekici değişiklikler, sanayi toplumunun meşru bürokrasisini ortadan kaldırmaya ve sonuç odaklı bir yapıya sahip üretken bir bürokrasi yaratmaya; Kurallara, yasalara ve hiyerarşilere bağlılık, esneklik ve şeffaflık ilkelerine dayanır. Çalışma örgütleri veya geçici kuruluşlar, bürokrasiden çok kamu yönetiminde sivil toplumu güçlendirme eğilimindedir ve ademi merkezîyetçi, bürokratik mekanizmaları bozan bir bağlamda halkın katılımını sağlayabilen daha çoğulcu, bölücü ve toplum temelli bir hükümet görüşünü tercih etmektedir. Feyerabend'e göre her insanın fikri önemlidir bu sebeple toplum ön plana çıkar ve çoğulculuğa işaret eder önemli sorunlarda toplumdaki vatandaşlara danışılmalıdır bilim insanlarına değil bu bağlamda bilimin önyargılı

güvenilmez olduğu kanaatindedir (Şener, 2007: s. 39). Buradan anlaşılacağı üzere postmodernizm tek bir doğrunun varlığını reddeder (Şener, 2007: s. 40)

Kamu yönetimi, 1990'lı yıllar itibariyle PAT-net adlı topluluk (Public Administration Network) ve ona bağlı ATP dergisi (Administrative Theory and Praxis) etrafında bir araya gelen Amerikalı akademisyenlerin başını çektiği yeni bir entelektüel eğilimle karşılaşarak söylem odaklı bir anlayışın gelişmesine tanık olmuştur (Özcan ve Ağca, 2010: s. 10). Özellikle 1995 yılına gelindiğinde Fox ve Miller, 'Postmodern Kamu Yönetimi: Söyleme Doğru' adlı çalışmasıyla kamu yönetimine yeni bir bakış açısı kazandıran iki önemli isim olmuşlardır. İki bölümden oluşan çalışmalarının ilk bölümünde, geleneksel kuramların eleştirmenleri, kamu yönetiminin postmodern bir ortamda faaliyet gösterdiğine dair bir iddia geliştirmeye çalışıyorlar. Çalışmanın ilk bölümünde yazarlar diyalogun nedenlerini tartışırken, ikinci bölümde Habermas modernizasyonunun henüz tamamlanmadığı ve tamamlanması gerektiği fikrinden yola çıkarak diyalogu geliştirmeye çalışmışlardır.

Temel söylemleri toplumda Batı demokrasilerinin artık işlemeyeceği fikridir, çünkü ana konuşma tüm paydaşların denklemler yoluyla politika oluşturmaya katkıda bulunmasıdır. Fox ve Miller'e göre Batı demokrasisi artık ne temsili ne de demokratik bir özelliğe sahiptir. Döngüsel demokrasiye dayanan; temel temsilcileri Wilson, Taylor ve Weber olan Ortodoks Kamu Yönetimi Fox ve Miller'e göre ölmüştür.

Yeni kamu işletmeciliği postmodern dönem içinde yer almakla birlikte, postmodern teorinin özelliklerini taşımamaktadır. Bu sebeple postmodernizm içinde değerlendiremeyeceğimiz bir kavramdır. Postmodernizmi yansıtan kuram olarak karşımıza çıkan ise söylem kuramıdır (Şener, 2007: s. 31).

Fox ve Miller içinde yaşadığımız postmodern dönemin bu döngüsel modeli sorunlu hale getirdiğini söylemektedir. Onlara göre siyaset artık sembolik. Siyasetin sembolizminin ana nedeni medyadır (Fox ve Miller, 1997: s. 64-66). Medyanın kullanımı, postmodern hiper-gerçekçi bir ortamda sözcükler, işaretler ve semboller yaratır; bu nedenle siyasetçiler siyasete önem veriyor. Yani toplum yerelleştikçe birleşmek yerine ayrılmaya ve bölünmeye başlar. Postmodern bir toplumda demokratik bir döngünün bu özelliklerle işlemesi mümkün değildir. Çünkü; Fox ve Miller bu tür problemlerin çözümü için Amerikan kamu yönetiminde iki tür seçeneğin üretildiğini belirtmektedir. Bu iki seçenek anayasalcılık (constitutionalism) ve komünütaryanizmdir (toplumculuk). Anayasalcılık, kamu yönetimini anayasanın temel ilkesini yaşama

geçirmede araç olarak görürken; komünüteryanizm ise vatandaşların devlet yönetiminde inisiyatif alması üzerine kurgulanmıştır (Fox ve Miller; 1995: s. 25-38). Fox ve Miller'in bu sorunları aşmaya yönelik görüşü ise demokrasinin işlemediği varsayımından hareketle söylem kuramı (discourse theory) geliştirilmesi yönündedir. Söylem kuramı çerçevesinde çoğulculuk ön plana çıkmaktadır. Radikal eleştirilere açık bir toplumsal düzenle her fikrin değerlendirilmesi gerektiği neticesine varılmaktadır (Şener,2007: s. 45). Postmodern anlamda kamu yönetimi anti yöneticilik, çoğulcu kamu yönetimi kuramlarıyla bir tutum sergilemektedir 1970'li yıllardan itibaren katılıma verilen önem daha fazlalaşmıştır. Postmodern felsefenin kamu yönetimine yansması katılımın bir sonucu olarak eleştirilere ve yoruma açık bir şekilde var olmaktadır (Şener, 2005: s. 2)

Fox ve Miller, gerçekliğe dayalı olarak toplumun tüm kesimlerini temsil edecek eşitlik, sonsuzluk, adalet, bireycilik ve çoğulculuk karşıtlığına dayalı bir siyasi diyalog geliştirmeyi amaçlamışlardır (Özcan ve Ağca, 2010: s. 11). Yazarlar, kamu görevlilerinin politika ağlarına, kurumlar arası konsorsiyumlara, adhokrasilere ve kamu yararına değer veren vatanseverlerle çalışma gruplarına aktif katılımını sağlamayı amaçlamaktadır (Fox ve Miller; 1995: s. 78).

Söylem kuramı postmodern dönemdeki demokratik bir toplumda kamu politikalarının nasıl inşa edilmesi gerektiği üzerinde de durmaktadır. Amaç, manipülasyonu sınırlandırmak, gerçekleri tartışmak ve kamu politikası üretilmeden önce maddenin önemli olduğu bir tartışma ortamı yaratmaktır. İnsanların istekleri ve ihtiyaçları medya tarafından kontrol edildiği için artık kişisel değiller. Süper gerçekliğin kendisini gerçeklik olarak tanımladığı bir toplumda, imge doğaya hükmeder ve siyasette ideolojiden daha sembolik hale gelir. (Fox ve Miller; 1995: s. 39).

Fox ve Miller, özgün katılımı benimsemesinden dolayı bürokrasi yerine "kamu enerji sektörleri" terimini ortaya attılar ve bu enerji sektörlerinde kamu politikası, üretim sürecini rasyonel analizden çok anlam kazanma süreci olarak görüyor. Habermas ve Arendt'ten esinlenen "kamusal alan" terimi, tartışma, müzakere ve eylemin kurumsal sınırları ile çevrili söylem alanını ifade ederken, "enerji alanı" o alandaki anlam anlayışını ifade etmektedir (Özcan ve Ağca, 2010: s. 12).

Habermas'ın kamusal alan düşüncesinden etkilenen yazarların Habermas'la ayrıldıkları noktayı konsensüs yerine sürecin kendisine atıfta bulunmaları oluşturmaktadır. Bir diğer deyişle Fox ve Miller'a göre bir konsensüse varmak yerine ya da sonuçtan ziyade sürecin kendisi önemlidir. Rational Discourse ile ilgili 2000 tarihli

bir makalede Miller, diyalogu öznel, durumsal ve açık olarak tanımladı ve ardından fikir birliğinin zorlamanın veya stratejik ayrımcılığın sonucu olduğunu savunmuştur (Miller, 2000: s. 90). Ona göre kamusal söylemde otoriter bir karar yok ve bu otoriter dayatma yerine toplumda duyulması gereken farklı sesler ve tutumlar vardır (Miller, 2000: s. 90).

Bürokrasi yerine kullanılan enerji alanlarında sağlıklı bir şekilde anlam kazanmak ve doğru söylemi oluşturmak için dört temel koşula ihtiyaç vardır. Bunlar (Fox ve Miller, 1995: s. 120).

- Katılımcıların birbirine güveninin sağlanması amacıyla yönelik olarak dürüstlük ya da samimiyet,
- Tartışmanın belirli bir sorunla ilgili olması için niyetlilik,
- Üst düzey bir katılımın sağlanması için isteklilik,
- Özsel katkı (substantive contribution)

Fox ve Miller'in toplumsal inşacılık (constructivism) görüşü de söylem kuramının ontolojik duruşunu oluşturması bağlamında önemli bir işleve sahiptir. İnşacılığın temelinde Fox ve Millerin ifade ettiği üzere, beden özne kavramsallaşması vardır. Beden biz farkında olmadan kendi bilinciyle hareket edebilir buna örnek verirsek bedenimiz yürürken engellere takılmaz bu bedenin bilinciyle ilgilidir. Bu varsayımla hareket edilirse, gerçeklik toplumsal olarak var olursa, yeniden oluşumu da toplumsal olarak var olabilir (Şener, 2007: s. 41). Her iki yazarın da toplumsal inşacılık görüşlerinin temel çıkış noktasını Fransız filozof Merle-Ponti'nin beden-öznel anlayışını oluşturur. Beden öznesi kavramının temel özelliği, gerçekliğin sosyal olarak yaratıldığı sonucuna varmaktır. Bu kavramsallaştırmayı sadeleştirirsek; Merle-Ponti, bizi dış dünyaya bağlayan bedenin bilinçten önce bile anlam yarattığını vurguluyor. Burada önemli olan beden ile dış dünya arasında bir bağlantı kurmaktır. Gerçeklik toplumsal olarak inşa edildiği için toplumsal kurumlar şeyleştirilemez. Dolayısıyla sosyal gerçekliği değiştirme görevi, projeyi uygulayan bireylere aittir. Bununla kastedilen, toplum tarafından yaratılan sosyal kategorilerin maddi dünyada değişmez gerçeklikler olarak kabul edilmesidir. Şeyleştirme, Fox ve Miller'ın kamu yönetiminde gözlemlediği en önemli konulardan biridir. Fox ve Miller, organizasyonların yenilik yaptığını, insan benzeri özelliklerle bağlantı kurduğunu, organizasyonel hedefleri bireysel hedeflere erittiğini ve organizasyonun gerçekliğini belirsizleştirdiğini iddia etmektedir (Fox ve Miller, 1995: s. 8).

Diğer bir teori Derrida'nın ifadesi üzerine yapıbozumdur, yapıbozum aslında hiç birşeyin tek bir açıklaması, anlamı olamaz birçok anlam ifade etmektedir. Her okur bir yazıdan farklı anlamlar çıkarabilir bu şekilde bakılınca postmodernizm herşeyi Yapı bozuma uğratar (Şener,2007: s. 42).

Postmodernizmin önemli bir özelliği olan hakikatin tekliğine inanmama (realitenin tekliğini reddiye) özelliğinin kamu yönetimindeki karşılığına tekabül eden sivil toplumculuk postmodernizmin kamu yönetimi disiplinine önemli bir izdüşümüdür. Bu sivil toplum kavramı, postmodernizmin doğasında bulunan çeşitlilik kavramına dayalı olarak farklı sosyal grupları birleştirme sloganıyla beslenmektedir. Fox ve Miller'e göre, aşağıdaki modern koşullar büyük kültürlerin topluma asimile olmasına izin verir ve onların yerini farklı küçük gruplar alır (Fox ve Miller, 1995: s. 8-7). Dolayısıyla, Fox ve Miller'ın bu kavramından yola çıkarak, kamu kurumlarının çok kültürlü bir yaklaşımla reform edilmesi fikri, sanki birçok kültürden biri hâkim, diğer medeniyetler dışlanmış gibi postmodern kamu yönetiminin bir yansıması olarak görülebilir. Bu nedenle, farklı dillere, dinlere, cinsiyetlere ve ırklara bölünmüş toplumda eşit temsil, postmodern anlayış temelinde değerlendirilmelidir.

Postmodernist ideologlarca geliştirilen öznenin ölümü anlayışı kamu yönetimi bağlamında kamu örgütünün gücünün azaldığı bir duruma denk düşmektedir. Çünkü bu ideologlara göre örgütsel eğilimlerin temel itici gücü sanayileşmedir. Bu nedenle, örgütsel yaklaşım rasyonelliği, verimliliği ve araçları vurguladığından, kamu politikası üst düzey bürokratik yönetim tarafından belirlenir ve durağanlığı yansıtır (Jun, 2006: s. 22). Bu nedenle postmodernist ideologların konusu, kamu hizmetlerinin yeniden tanımlanması ve bu hizmetlerin geleneksel kamu kurumları dışında nasıl sağlanacağıdır. Bu şekilde görüşlerini ifade eden ideologlara göre devlet veya teşkilat, inanç tarzında tarihte yaratılmış bir yapıdır. Bu nedenle, bu yapıların sosyal tartışmaya açılması ve gerekirse toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeniden oluşturulması gerekmektedir.

Postmodernizmin önemle üstünde durduğu diğer bir nokta radikal demokrasi ve katılımcılıktır bu bağlamda radikal demokrasi ve katılımcılık herkese söz hakkı vermeyi içinde barındırır (Şener, 2004: s. 122). Postmodern kamu yönetimi perspektifinin bir başka yansıması da çoğulculuğu, çoklu metodolojisi ve yönetime danışma yaklaşımıdır.

Bu çok seslilik üzerine düşünme, çelişkili meta anlatılar olarak tanımlanabilir. Bir üst anlatıya muhalefet, herhangi bir bakış açısını bir ayrıcalık olarak görmemek olarak tanımlanabilir. Farmer'a göre, birbiriyle çelişen, konuşma veya tutumlar kamu yönetiminde ivme yaratır (Farmer, 2001: s. 475). Giddens'e göre devletin demokrasiyi geliştirme bağlamında yerel yönetim birimleriyle ortaklaşa aşamalı bir biçimde sorumluluğu paylaşmalıdır, şeffaflık ön planda olmalıdır katılımcılığı artırmalı, sivil toplumu canlandırmalıdır demokrasiyi bu şekilde ilerletilebileceğini ifade etmektedir (Şener, 2004: s. 132).

Postmodernizmin anti-profesyonel perspektifi, kamu yönetiminde bir rasyonalite eleştirisi olmuştur. Postmodernistlerin akılcılığının eleştirisi, diğer tüm iletişim biçimlerinin ikamelerle değiştirildiği öncülüne dayanır (Yalçın, 2010: s. 326). Postmodernistler, modernizmin yarattığı kavramın aşırı rasyonalize edilmesini, modern organizasyonların örgütsel tarzını çalışanlarına öğrettiği gerekçesiyle eleştirirler (Yalçın, 2010: s. 326). Onlara göre uzmanlaşma kavramı vatandaşları hareketsiz hissettiriyor. Ayrıca postmodernistler, rasyonalitenin toplumda genel ilkeleri ve teknikleri yarattığı ve toplumda sorunlar ortaya çıktığında bunları demokratik araçlar kullanmadan çözmeye çalıştıkları için rasyonalite ile demokrasi arasındaki çelişkiden söz ederler (Yalçın, 2010: s. 326). Postmodernistler, kamu yönetimi disiplininin rasyonel o olduğu fikrine dayanarak algı ile liderlik veya stratejik yönetim arasında yakın bir ilişki kurarken, bürokratlar veya kamu görevlileri becerilerini geliştirmeye, risk almaya ve ilişki kurmaya çalışmaktadırlar (Frederickson vd., 2012: s. 156).

Postmodern düşünce, bilgiye modern olumlu tutumların bazı göreceli çeşitlerini sunar. Postmodern konuşma pozitivizminin reddedilmesi, yönetim ölçütleri söz konusu olduğunda, modern yönetim düşüncesini veya bürokratik yönetim modellerini temelden sarsmıştır. Böylelikle Wilson'un liderliği ile siyaseti, Taylor'ın bilimsel liderliği ve Weber'in bürokrasi nosyonu arasındaki ayrıma dayanan üst anlatının terk edilmesi gerektiği düşüncesi postmodern kamu yönetimi içinde değerlendirildi (Okçu, 2003: s. 109).

Postmodernizmde, benzerlikler ve ortaklıklar yerine bölünmeleri vurguladıkları için, diğer unsurlar gibi, yönetsel yapıdaki sosyal unsurlar da değişmektedir. Bu bağlamda, yerellik, yatay organizasyon tarzı ve esnek uzmanlaşma vurgulanarak ademi

merkeziyetçiliğe geçiş ve genel bir birim yerine geçici veya kendiliğinden bir yapı olan ayrı bir yapının ortaya çıkması söz konusudur (Saran, 2004: s. 15).

Dili kullanarak bir toplum oluşturan ve dil ile anlaşılabilen bir anlamlar ağı oluşturan postmodern teoriye göre, aşağıdaki modern organizasyonlar dilbilimsel açıdan değerlendirilir. Yumuşak bir hiyerarşiye sahip bu tür kuruluşlar için, kuruluşun belirli koşullar ve koşullar altında faaliyet gösterebileceği bir yapı vardır. Dilbilimsel açıdan bakıldığında, bu yapıdaki organizasyonlar gerçekliğin belirleyicileri değil, dil oyunlarının ürünü olarak kabul edilmektedir (Murphy, 1989: s. 127-151). Daha yüksek, daha gerçekçi bir konum fikrini reddeden ve genel ihtiyaç yerine durumun bağlamına göre işleyen postmodern yapı, geçici bir ademi merkeziyetçilik biçimi içermekte ve bunun yerine yerel merkezli bir çözüm mekanizmasını savunmaktadır.

Post-bürokratik organizasyonların, karmaşık ilişkileri ve önemli rolleri olan organizasyonlarda kişilerarası ilişkilerle ilgili sınırları modern zamanlarda oldukça bulanık hale gelmiştir

Özellikle 1960'lardan ve 1970'lerden sonra, küçültme uygulaması bir tür iş tarzı yönetim yarattı. Bu nedenle, artan sayıda kuruluş, kamu kuruluşlarının hakimiyetinde önemli bir etkiye sahip olup, uluslararası kuruluşların hem sınırlarına hem de işlevlerine önemli ölçüde zarar verebilecek unsurlar yaratmaktadır. Devlet kurumlarının özelleştirme politikalarındaki değişiklikler, özel şirketlerle sözleşmeli ilişkiler, ademi merkeziyetçiliğin önemi, müşteri memnuniyeti ve performans takibi, kurumların önceden belirlenmiş kriterleri karşılamaını engellemiş ve buna ışık tutmuştur.

3.4. Liberal Düşünce Sisteminde Bürokrasi

Liberalizm bireycilik, özgürlük, tolerans ve rızaya bağlılığa dayalı bir ideolojidir. Liberaller, devletin büyümesinin bir sonucu olarak işleyen bürokratik sistemin özgürlüğün önünde bir engel olduğuna ve zamanla insan hayatının ilginç bir alanını işgal edeceğine inanmaktadırlar (Eryılmaz, 2008: s. 32). Ayrıca liberaller bürokrasiyi açıklık ve hesap sorulabilirliği olmadığı için eleştirmektedir (Heywood, 2007 s. 506). Öztürk, liberal teoride bürokrasiye verilen rolün ikinci derecede ve hizmet etme ile sınırlandığını belirtmiştir (Öztürk, 2003: s. 49). Kamu bürokrasisi devletin, bireyler için mal ve hizmet üretim, dağıtım, denetleme mekanizmalarını kullanarak oluşturduğu bürokratik örgütlenmesidir (Özkaral, 2020: s. 20). Liberalizme göre bürokrasi anlayışı, devlet ne

kadar fazla görev ve yetki üstlenirse müdahalesi kaçınılmaz olur bu sebeple yönetim siyaset ayrımı olması gerektiği savındadır (Şener, 2007: s. 35). Liberal düşüncenin bürokrasi hakkındaki görüşlerini şekillendiren John Stuart Mill, liberalizm ideolojisinin gereği olarak, toplumda mevcut olan bütün örgütlü gücün, yönetim ve becerilerin egemen olan bir bürokraside toplanmasına karşı çıkmıştır. Devlet ne kadar çok fonksiyon üstlenirse o kadar çok meslek grubu ortaya çıkacaktır. Doğal olarak toplum işinin çoğu da hükümetin elinde bulunacak ve devlet daireleri, en kabiliyetli ve ehliyetli insanları bünyesinde istihdam edecektir. Toplumun geniş kültürlü ve kabiliyetli insanları bir bürokrat sınıfın içine toplanacaktır. Kültürlü ve kabiliyetli insanların bir yerde toplanması ulusun yeteneklerini tekelleştirecektir. Bu durum da hem yönetilenleri hem de yöneticileri bu sınıfın kölesi haline getirecek ve yönetenleri reform yapmayacak duruma düşürecektir. Mill, memurlardaki bu olumsuz eğilimi frenlemek için bu kitlenin dışında eşit kabiliyetlere sahip ve uyanık bir eleştiri cihazının geliştirilmesinden bahsetmiştir (Eryılmaz, 2008: s. 32). Ayrıca liberalizmin minimal devlet anlayışı ile Mill, diğer şartlar aynı kaldığı durumda insanları her zaman kendi başlarına bırakmanın onları kontrol etmekten daha iyi olacağı kanaatindedir (Öztürk, 2003, s. 54).

Liberal düşüncenin bürokrasi konusunda etkili olan diğer önemli isim de Ludwig Von Mises'tir. Mises bürokrasiyi "piyasa fiyatlarıyla ölçülemeyen idari hizmetler elde etmek için kullanılan bir prosedür" olarak tanımladı. Mises'e göre, tarihte kökleri ve hükümdarlığı geniş bir alana yayılmış her devletin idari mekanizmasında bürokrasi yerini almıştır. Mises kâr amacı güden işletmelerin bürokrasi tehlikesinden uzak durmasının yolunu hacimleri ne olursa olsun devlet müdahalesinden uzak durmalarına bağlamıştır. Devletin sosyalizm gereği ferdin özel alanlarına müdahale etmesini bir nevi totaliterlik olarak görmektedir (Mises, 1947: s. 17-21). Liberal devlet teorisinde bürokrasiye biçilen görev bütünüyle araçsal ve itaatkâr bir görevdir. Bunun sebebi ekonomik ve siyasaldır. Ekonomik yönden devletin özel girişime müdahalesi ekonomik özgürlüklerin kısıtlanması sonucunu doğurur. Bu da bürokrasinin kapitalizmin zıddı olarak görünmesini sağlar (Eryılmaz, 2008: s. 35). Liberalizm açısından diğer önemli bir nokta da bürokrasinin kendilerine tanınan düzenleme alanı dışına çıkmasına müsaade etmeyen hukuk devletinin gereklerine uygun işleyen bir bürokrasidir (Öztürk, 2003: s. 56).

3.5.Liberalizmde Bürokrasi Algısı

Başta anayasal monarşi ve parlamenter yönetim ilkelerini savunanları nitelemek için kullanılan “liberal” sözcüğü zamanla “bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler” ilkesini savunanlara ilaveten basın özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlükleri gibi hakları da içerecek biçimde genişlemiştir (Yayla, 2002: s. 15-16). Bu genişlemeye ve siyasal liberalizm ile iktisadi liberalizm gibi ayrışmalara rağmen liberalizmin temel analiz nesnesi bireydir. Bireyin özgürlüğünün merkezde tutulduğu analizde, siyasal erk/devlet, özgürlüğe müdahale etme ihtimali olan bir engel olarak ele alınır. Düşünürler tarafından tonları farklılaşsa da negatif özgürlük vurgusu ve devletin birey özgürlüklerine müdahalesine karşı bir tavır egemendir. Liberal düşüncede siyasal iktidarın sorumluluğu, bireyin doğal haklarının korunmasıdır (Birler, 2014: 305). “Sınırlı ve sorumlu devlet” anlayışı olarak da ifade edilen bu ilke, devletin, adalet, savunma ve güvenlik, eğitim, sağlık ve bazı altyapı hizmetleri dışındaki alanlara devletin müdahil olmamasını gerektirir (Aktan, 1995: s. 5). Liberal kuramın bürokrasiye bakışı da bu ilke etrafında belirlenir.

Liberal kuramcılar içinde bürokrasiyle ilgili ilk önemli vurgu J. S. Mill’e aittir (Eryılmaz, 2013: s. 82). J. S. Mill, devlet memurlarını, hükümet müdahalesiyle ilişkili olarak incelemektedir. Temel vurgusu hükümetin genişlemesinin olumsuz oluşudur. Siyaset ve bürokrasi arasındaki ilişki incelemesinde liberal ülkelerdeki değişimler farklı ayrımları beraberinde getirmiştir ilk olarak bürokrasi ve bürokratlar siyaset bağlamında verilen sorumlulukları yerine getirmekle yükümlüdür bunu yaparken de kamu yararını gözetmek durumundadır. İkinci olarak ise yasa ve siyaset yapmanın görevleri arasında olmasıdır. Siyasetçiler ve bürokratlar karşılıklı alışveriş içinde olmalıdır iki grupta birbirinin desteğine ihtiyaç duyar. Son olarak üstü düzey bürokratların siyasiler kadar etkin olması ile ilgilidir (Özkaral, 2020: s. 31).

Hükümet müdahalesinin genişlemesi, yetenekli insanların devlet işlerinde harcanması, memur kitlesinin kırtasiyecilik içinde iş görmek zorunda kalmaları anlamına gelmektedir. İdare, dışından denetime tabi tutulmalıdır. (Mill, 2014: s. 165 vd.). J. S. Mill’in kısaca aktardığı bu çıkarımlar bürokrasi tartışmaları içinde güncelliğini korumaktadır.

Anlaşılabacağı üzere liberal kuramın birey-devlet karşıtlığı olarak kurduğu ikilikte devlet müdahalesi meselesi merkezdedir. Bürokrasiye dair tartışmalarda da bu konu öne

çıkılmaktadır. Öyle olunca, devlet müdahalesinin kurumsallaştığı Keynesyen dönemdeki tartışmaların yüzünün bürokrasiye dönmüş olması da kaçınılmazdır. Liberal kuramın bürokrasiye dair tavrı Keynesyen müdahaleci dönem ve onun aşılması süreçlerine bakılarak çıkarılabilir; böylece Hayek ve Mises gibi isimler ile Kamu Tercihî gibi yaklaşımlar ön plana çıkacaktır.

Hayek, özellikle 2. Dünya Savaşı yıllarında, Almanya ve Sovyetler Birliği'nde ortaya çıkan ve bireycilikten kolektiviteye dayanan anlayışı eleştirmektedir. Hayek'e göre iktisadi özgürlük olmadan şahsi özgürlük olmayacaktır. Oysa devlet daha önce ilgilenmediği alanlara müdahale etmekte, toplumların eğilimleri ferdiyetten devletle gerçekleşen bir tür kolektivizme kaymaktadır (Hayek, 1995: s. 14-16). Devletin iktisattan tamamen el çekmesi mümkün olmasa da müdahalenin her alana el atan planlama biçiminde olmaması gerekmektedir; "fertlerin bilgi ve teşebbüslerine en geniş imkânları sağlayacak şartları hazırlayıp, mümkün olan en iyi planları yapmak işini bizzat fertlere bırakmakla" yetinilmelidir (Hayek, 1995: s. 35).

Hayek'in devlet ve planlamaya dair görüşünü bürokrasi açısından Mises Bürokrasi isimli kitabında (2010) geliştirmektedir. Mises'in, Giriş bölümünde özellikle karşı çıktığı konu, bürokrasinin içeriğinden çok parlamentoya veya kanunlara değil kendi koyduğu kurallara göre faaliyette bulunması yani otoriterleşme eğilimidir. (Mises, 2010: s.100). Mises'e göre bürokrasi ve bürokratlar için asıl tehlike onların kendilerini devletin kutsal bir temsilcisi olarak görmeleridir, oysa bürokrasi daha çok kanunların uygulanmasında bir vasıta olmalıdır (Mises, 2010: s. 110). Mises ayrıca J. S. Mill'de olduğu gibi memurların birer seçmen olduğunu hatırlatmaktadır. Büyük bir kitlenin hükümetin parasıyla geçinmesi durumunda temsili demokrasilerin yaşayabilme şansı azalmaktadır (Mises, 2010: s. 116).

Hayek ve Mises'in devlet müdahalesi, planlama ve bürokrasiye dönük yaptıkları eleştiriler günümüze kadar etkilerini hissettirmektedir. Aynı eleştirilerin devamı olarak Keynesyen dönemin son bulduğu 1980'li yıllarda, devlet ve bürokrasiye dair başka isim ve yaklaşımlar takip edilebilir. Bunların kamu yönetimi yazınında etkileri hissedilen kamu tercihi yaklaşımı konumuz açısından özellikle önemlidir. Kamu tercihi yaklaşımı metodolojik bireyciliğin (methodological individualism) sunduğu bir analiz çerçevesinden örgütleri ve bürokratları incelemektedir. Devletin müdahalesinin sürekli olarak kriz doğurduğunu (government failure) savunan bu görüşe göre devlet ve bürokrasi sürekli bir genişleme eğilimine girmektedir. Örgütler kendi çıkarları peşinde

koşmakta olduğundan verimlilikten uzaklaşmakta ve genişlemektedir. Bürokratların temel motivasyonları da verdikleri hizmetten çok kendi statülerini, güçlerini ve boş zamanlarını arttırmak olmaktadır. Bürokratlar daha fazla kaynak ele geçirmeye çalışmaktadırlar (Tullock, 2002: s.82; Tullock, Seldon ve Brady, 2002: s. 54).

Görüleceği üzere liberal kavrayışta bürokrasiye dönük dikkat çeken birkaç eğilimden söz edilebilir. Öncelikle devlet ve bürokrasi bireyin siyasal ve iktisadi özgürlüğünün karşısında konumlanan, bu özgürlüğe müdahale etme ihtimali olan birer unsurdur. Devletin üstlenmesi gereken işlevler bulunmakla beraber bu işlevler bireyin özgürlüklerine etki etmemelidir. O nedenle sınırlanmış bir çerçeveye içinde kalmalıdır. Bürokrasi ama özellikle planlı döneme has bürokrasi, bu çerçeveyi aşmakta olduğundan eleştiriyi karşılar. İdareciler kendilerini, yasanın verdiği yetkileri aşacak biçimde konumlandırmaktadırlar. Bireyin özgürlüğünün en önemli sağlayıcılarından olan iktisadi özgürlüğe müdahil olunması siyasal özgürlüğünü de sınırlamaktadır. Bürokrasi yasaları uygulayan bir merci olmalı, kendini yasa yaratan bir özne haline getirmemelidir.

Bürokrasiye liberal yaklaşımlar, onu toplumsal ilişkiler içinde, daha çok birey-devlet çelişkisi bağlamında ele almaktadır. Yukarıda andığımız iki sorunsal (verimlilik ve denetim) açısından ele alındığında bu yaklaşım, denetim temasına yakın görünmektedir. Yine de bu temayı derinleştirerek, tartışmayı bireyin siyasal ve iktisadi özgürlüğü bağlamına yerleştirmek mümkündür. Bu yolla bürokrasinin, teknik bir inceleme nesnesi olarak ele alınmasından vazgeçilebilir; bireyi odağına alan bir toplumsal kavrayış işletilebilir.

Liberal bakış açısının diğer bir ele aldığı konu, Özel sektörün verimliliği örnek alınarak, kamuda hantallığın işlevsizliğin önüne geçmek böylelikle kamu sektöründe birtakım yenilikler hedeflenmektedir örneklersek, sözleşmeli personel, yap devret işlet performans denetimi gibi birçok uygulama yeni kamu işletmeciliği dahilinde karşımıza çıkmaktadır (Özkaral, 2020: s.33)). Yeni kamu işletmeciliği özel sektördeki işletme sisteminin, kamu sektörüne aktarılmasıdır, neoliberal politikalar içermektedir. Yeni kamu işletmeciliği, Adam Smith'in temel savı olan doğal düzen üzerinden, belli bir dengenin var olduğu ve insanların rasyonel varlıklar olduğu buna bağlı olarak çıkarlar arası uyumlu bir ilişkiye sahip olduğunu varsayar bu temeller üzerine inşa edilmiştir (Şener, 2007: s. 36) Yeni kamu işletmeciliği devletin hantal yapısındaki özelliklerden arındırarak, günümüze daha uygun, etkin bir yapı ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Liberal ideolojinin sınırlı devlet ilkesi göz önünde tutularak bürokratik bağlamda, YKİ

(Yeni Kamu İşletmeciliği) bürokratik anlamda özel sektörün kamu sektörüne yansması aynı zamanda etkinlik ve verimliliğin artırılması şeklinde ifade edilir diğer bir açı devletın sınırlı bir şekilde faaliyet alanını devam ettirmesi anayasanın çizgisi etrafında faaliyet alanını gerçekleştirmesidir (Özkaral, 2020: s. 39).

SONUÇ

Bürokrasi ve bürokratlar Kamu Yönetimi yazınında verimlilikle ve denetimle ilgili olarak ele alınmaktadır. Oysa pek çok siyasetçinin dile getirdiği gibi bürokratlar, siyasal ilişkiler içinde kimi zaman siyasiler aleyhinde kararlar alabilmektedirler. Bürokratlar, uzmanlık bilgilerine dayanan güçlerinin yanı sıra kurumlarının siyasal ilişkilerdeki yerine göre potansiyel olarak barındırdıkları güç sayesinde siyasal kararlar alabiliyorlarsa onların tarafsız olduğunu belirtmek mümkün değildir. Bürokrasi ve bürokratlar toplumsal ilişkilerin içinde yer almaktadır ve bazen bu ilişkilerde taraf olmak durumundadırlar.

Bürokrasiyi ve bürokratları, toplumsal ilişkilerin içindeki yerleriyle ele alan kuramsal yaklaşımlar, üç kategori halinde yukarıda incelendi. Liberal, Weberci ve Marksist bu üç grup yaklaşımın bürokrasiye bakışları, toplumu kavrama tarzları tarafından belirlenmektedir. Liberalizm, toplumu birey üzerinden anlamlandırdığından bürokrasiyi de birey ve devlet bağlamına oturtmaktadır. Bu nedenle bürokrasi, devletin bireylere olan müdahalesi ve bireylerin özgürlük alanına olan temasıyla incelenmektedir. Weberci pozisyon ise toplumu kurumlar dolayısıyla incelemekte olduğundan, bürokrasiyi de kurumsal özellikleri ve toplumsal kurumlarla olan ilişkisine göre tarif etmektedir. Bürokrasiyi memurların toplumsal statüleri, bürokrasinin biçimsel (formal) işleyişi gibi sorunsallar üzerinden ele almaktadır. Marksistlerin toplum kavrayışı ise toplumsal sınıflar arasındaki mücadele ve çelişkiler tarafından çerçeveselendirilmektedir. Bürokrasiyi de bu nedenle, toplumsal mücadele içinde önemli bir yer tutan devlet aygıtı vasıtasıyla veya toplumsal bir özne olarak analize katılmaktadırlar. Bürokrasi toplumsal ilişkilerde ya bir toplumsal özne veya öznelerin mücadelesine konu olan bir araç olarak kurgulanmaktadır.

Bürokrasi ele alınırken bu kuramsal pozisyonlardan yararlanmak, bürokrasinin ve onun dönüşümünün daha geniş bir perspektifle incelenbilmesine imkân sağlayacaktır. Kamu yönetimi yazını içinde hâkim olan, bürokrasiyi verimlilik ve denetim odaklı inceleme eğilimi, bürokrasinin toplumsal boyutunu kısmen ihmal etmektedir. Oysa bürokrasinin farklı dönemlerde farklı özellikler ve anlamlar yüklenmesi, tarihi ve dönüşümü gibi konular ancak toplumsal yanlarıyla beraber ele alındığında anlamlı olarak analiz edilebilecektir. Yukarıda anılan kuramsal pozisyonlar,

bürokrasiyi toplumsal boyutuyla ele alan yaklaşımların genel bir şablonu olma işlevini üstlenecektir.

Liberalizm denilince akla ilk olarak Locke gelmektedir. Locke göre insanların sahip olduğu özgürlüğü koruması için doğal düzen çerçevesinde hukuka dayalı bir yapıyla gerçekleştirilebileceğini vurgulamaktadır. (Özcan,1987: s.581-584) Toplum sözleşmesiyle Locke insanların doğal düzendeki eşit ve özgür olarak yaşasalar da sahip oldukları hakları güçlü bireylerin gasp etme ihtimali söz konusudur. Tüm bunların önüne geçmek için bireylerin haklarını hukuk ile koruma altına almak bireyin mülkiyetini korumak adına sınırlı bir devlet kurmayı yeğlemektedir. Siyasi otoritenin varlığı bireylerin haklarını ve mülkiyetlerini güvence altına almaktadır. (Yayla, 2015: s.49-50)

Liberalizm kendi içinde türleri mevcuttur. Bu bağlamda klasik liberalizm, neoklasik liberalizm, liberteryenizm, bürokrasinin gücünün sınırlı olması devletin egemenlik alanını küçülterek sınırlı devlet ilkesini gerçekleştirmektedir. Liberal bürokrasi devlete araçsal bir görev yüklemiştir. Bürokraside devlet memurları yaptıkları uygulamaları aracı olarak görmektedir. Bürokratlar kendilerini belirli bir alanda sınırlı olarak görmelidir. Çünkü bürokrasi sürekli genişleme eğilimindedir. Tüm bunların önüne geçmek için liberal öğretinin önerisi sınırlı devlet ilkesidir. Bu kapsamda bürokratlarında aracı olarak görevlerini yerine getirmekten öte statü, mevki gibi kriterleri öncelik olmaktan çıkarmaları gerekmektedir. Sosyal liberalizm ise bu bağlamda bürokrasiye daha ılımlı bir bakış açısı sergilemektedir.

Postmodernizm Kültürel anlamda birçok çeşitliliği içinde barındıran yerel, etnik, dinsel vs. gibi çoğulculuğu kapsayan bir ideolojidir (Heller and Feher 1993: s.12). Postmodernizmi özümseyenler, örgütsel yapının sahip olduğu özelliklerin yeknesak ve statik bir yapıda seyretmeyeceğini, dinamik ve çeşitliliklere açık olacağını varsaymıştır. Nitekim dilsel yapının gereği bulunan özelliklerde bu şekilde aksetmiştir. (Parker 1992: s.5). Postmodern olguda evrensel geçerliliği olan bilginin varlığı kabul görmemekte, büyük öğretilerdeki o bütünlük yok sayılmakta, daha küçük ölçekli öğretilere yer verilmektedir (Murphy 1995: s.61). 1970’li yıllardan sonra modernizm geçerliliğini yitirerek “post” modernizm kamu yönetiminde etkinlik kazanmıştır teknolojinin buna bir aracı olarak yardımcı olduğu görülmektedir. Postmodernizm yeniliklere, değişimlere ve teknolojiye ayak uydurabilen bir ideolojidir. (Babaoğlu, 2015). Lyotard da göre toplum postmodern çağa doğru ilerlemektedir. Bu bağlamda toplumlar sürekli

ilerlemekte teknolojik gelişmeler ve kültürel bağlamda da ilerlemek söz konusudur. (Charles, 2013: s.680). Son yıllarda örgütsel çapta yapılan araştırmalar, örgütün kişiliği alt kültürlerle, ortak kültüre yer verilerek postmodern anlamda örgütün tanımsal bir şekli oluşmuştur. Postmodernizmin ivme kazanmasıyla modern örgüt kuramları geçerliliğini yitirmekte ve bir dönüşüm söz konusu olduğu söylenebilir (Hassard 1994: s.308). 1970'li yıllarda yönetim bilimi alanında değişikliğe gidilerek farklı alt kültürlerin tanımlanması ve meşruluğa ulaşması ile örgüt ve yönetim bakımından yeni bir başlangıç oluşmuştur bu döngünün 1990'lı ve 2000'li yıllar süresince devam edeceği öngörülmektedir (Hackman and Silva 1990: s. 296-301).

Postmodernizmin ontolojik bir sonucu olarak sivil toplum örgütleri ön plana çıkmaktadır çok kültürlü yaklaşımla birlikte dil, din, ırk, cinsiyet gibi çeşitlilikler hoşgörü ile karşılanmaktadır ve kamu yönetimi alanında eşitlikçi bakış açısına sahip olmaktadır. (Şişman, 1996: 183) Postmodern kamu yönetimi anlayışı, bilimsel yönetim anlayışı ve weberyen bürokrasi anlayışını reddetmektedir (Şener, 2000: s. 12).

Postmodern dönemde, bürokratik süreç katılıma dayalı bir şekilde oluşmaktadır. (Şişman, 1996: 181- 182). Postmodernizmde devletin baskın rolüne karşı çıkmaktadır kamu yönetimi alanında bireylerin yönetime dahil edildiği, demokratik bir yapı oluşturulmaktadır (Fox ve Miller, 1995: s. 45). Postmodern kamu yönetimi, söylem kuramı ile karşımıza çıkmaktadır bu bağlamda çoğulculuk ve katılım amaçlanmaktadır (Ağca, 2010: s. 7; Şener, 2007: s. 45-45).

Bu bağlamda bakıldığında klasik liberalizm, neoliberalizm, liberteryenizm ve postmodernizmde devleti sınırlandırarak aracı konuma sahip olmasını sağlamak bürokrasiyi dar anlamda ele alarak devletin bireyin doğal haklarını güvence altına alarak mülkiyetini koruması dahil edilerek bürokrasiyi etkinleştirmek amaçlanmıştır. Sosyal liberalizm ise bürokrasiye daha ılımlı bakarak etkinliğini koruması gerektiği konusunda bir duruş sergilemektedir. Tüm bunlara baktığımızda klasik liberalizm, neoliberalizm liberteryenizm ve postmodernizm bireyi demokratik olarak benliğini geliştirmek adına bürokrasiyi aracı kılma konusunda hemfikir oldukları görülmektedir. Sosyal liberalizm ise bürokrasinin etkinliğini koruması yönetim konusunda belli noktada kendini göstererek varlığını sürdürmesi gerektiğini savunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abadan, N. (1959). *Bürokrasi*. Ankara: A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Adorno, T.W., Horkheimer, M., (2010), *Aydınlanmanın Diyalektiği-Felsefi Fragmanlar*, (Çev. N. Ülner-Elif Ö. Karadoğan), Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Akay, A., (2010), *Postmodernizmin ABC'si*, 1. Baskı, İstanbul, Say Yayınlan.
- Akçay, A., (2004), "Beden", *Felsefe Ansiklopedisi*, 2.Cilt, (Ed., A. Cevizci), Etik Yayınları, İstanbul.
- Aktan, C. C., (1995), "Klasik Liberalizm, Neo-Liberalizm ve Libertarianizm", *Amme İdaresi Dergisi*, cilt. 28, S. 1, ss. 4-33.
- Althusser, L., (2003), *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Çev. : Alp Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Altıok, M., (2009), «Keynes ve Keynesçi Kuramda Kriz ve İktisat Politikaları Tartışmaları.» *Toplum ve Demokrasi*, Aralık,75-102.
- Anderson, P., (2002), *Postmodernitenin Kökenleri*, (Çev. : Elçin Gen), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ateş, T., (1994). *Demokrasi*. İstanbul: Ümit Yayıncılık.
- Babaoğlu, Cenay (2015), "Andrew Feenberg ve Feenberg'de Teknoloji Felsefesi" iç. *Çağdaş Siyaset Kuramı-II* (Edt: Hilal Onur İnce), DoğuBatı Yayınları: Ankara, s: 442-464.
- Baudrillard, J., (2008), *Tüketim Toplumu*, (3. Basım), (Çev.: H. Deliceçaylı-F. Keskin), Ayrıntı Yayınları.
- Bayhan, V., (2011), "Risk Toplumu", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (3. Baskı), Yıl:6 Sayı:19, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 193-207,
- Beck, U., (2010) *Risk Toplumu: Yeni Bir Moderniteye Doğru*, (2. Baskı), içinde Giddens, Anthony (Ed.), "Sosyoloji: Başlangıç Okumaları", (Çev.: G.Altaylar), Say Yayınları, İstanbul, ss.558-564.
- Belet, M. S. (2008). *Türk Kamu Yönetiminde Siyaset ve Bürokrasi İlişkisi: Üst Kurullar Bürokrasisi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Bell, D. (1973), *The Coming Of Post-industrial Society*, USA, Basic Books.
- Bellamy(Der.), (2001) *Marksizm ve Postmodern Gündem*, (Çev. A. Fethi, Ütopya Yayınevi, Ankara, 27-38.
- Bentham, J., (2008) “Panoptikon ya da Gözetim-Evi”, (Çev.: Zeynep Özarslan), *Panoptikon/Gözün İktidarı* içinde, (Haz.Bariş Çoban-Zeynep Özarslan), Su Yayınları, İstanbul.
- Best, S.,ve Kelner, D., (1998), *Postmodern Teori*, (Çev.: Mehmet Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bincan, S., & Parlak, B. Kamu Yönetimi Disiplininin Değişim Sürecinde Dwight Waldo'nun Rolü. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(3), 488-497.
- Bird, Colin. (2011) «Refahçı Liberallerin Liberteryenizm Eleştirisi.» liberal düşünce, ss.129-134.
- Birler, Ö., (2014), “Liberalizm”, G. Atılğan ve A. E. Aytekin (Ed.), *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*. Ankara: Yordam. 4. Basım, ss. 299-315.
- Bocock, R., (1997), *Tüketim*, (Çev. : İrem Kutluk), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Bourdieu, P., (1997), *Toplumbilim Sorunları*, (Çev.: Işık Ergüden), Kesit Yayınları, İstanbul
- Charles, Henry (2013), “Jean-Francois Lyotard’s Postmodernism and the Contemporary World”, *ARNP Journal of Science and Technology*, 3 (7), s. 680-682.
- Callımcos, A., (2001), *Postmodernizme Hayır-Marksist Bir Eleştiri*, (Çev.: Şebnem Pala), Ayraç Yayınları, Ankara
- Callımcos, A., (2004), *Toplum Kuramı*, (Çev.: Yasemin Tezgiden), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Cengiz, M. (2009). *Kamu Bürokrasisinde Yolsuzluğun Yapılaşması*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Cevizci, A. (2011), *Felsefe Sözlüğü*, 1. Baskı, İstanbul, Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2004), “Daniel Bell”, *Felsefe Ansiklopedisi (Cilt 2)*, Ed. A.Cevizci, Etik Yayınları, Ankara.
- Cevizci, A. (2009), *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul.
- Cevizci, A. (2000), *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, (4. Baskı), Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Clegg, S. R., Hardy, C., (1999), *Studying Organization Theory and Method*, London,

Sage Publications.

- Cunliffe, A. L., (2008), *Organization Theory*, London, Sage Publications.
- Çabuklu Y., (2004), *Postmodern Toplumda Kriz ve Siyaset*, Kanat Yayınları, İstanbul.
- Çetin, A. ve Tayyar B. (2013). «Liberal İktisadi Düşüncede Devlet.» Cumhuriyet Üniversitesi 1, no. 14
- Çetin, H., (2002). «Liberalizmin Tarihsel Kökenleri.» cumhuriyet üniversitesi, no. 1
- Çetin, Osman Murat. POSTMODERN KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞI: TEORİK BİR ANALİZ. *Akademik Hassasiyetler*, 7.14: 443-464
- Çiftepınar, R. (2007). *Bürokrasinin Kuruluşunda Plan-Bütçe Komisyonunun Yeri*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Davies, S., (2011), «Liberteryenizme Tarihi ve Güncel Açından Kısa Bir Bakış.» liberal düşünce, ss. 107-128.
- Eagleton, T., (2001), *Postmodernistler Nereden Gelirler?»*, Wood, Ellen Meiksins-Foster, John Bellamy(Der.), *Marksizm ve Postmodern Gündem*, (Çev. A. Fethi, Ütopya Yayınevi, Ankara 27-38.
- Eagleton, T., (1999), *Postmodernizmin Yanılsamaları*, (Çev. M. Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, İ., ve Alemdar, K. (2010), *Öteki Kuram*, Yenilenmiş 3. Baskı, Ankara, ERK (Kadir Erdoğan) Yayınları.
- Erdoğan, M., (1998), *Liberal Toplum Liberal Siyaset*. Ankara: siyaset kitap evi.
- Eryılmaz, B. (2008). *Bürokrasi ve Siyaset:Bürokratik Devletten Etkin Yönetime* (3. Baskı). İstanbul: Alfa Basım yayım Dağıtım.
- Eryılmaz, B. (2013), *Bürokrasi ve Siyaset: Bürokratik Devletten Etkin Yönetime*, İstanbul: Alfa, 5. Baskı.
- Farmer, D. John. (2001). *Mapping Anti-Administration: Introduction to the Symposium. Administrative Theory & Praxis. Vol.23 No.4.*
- Featherstone, M., (2005). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, (Çev.: Mehmet Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2005.
- Foucault, M., (2003). *İktidarın Gözü*, (Çev.: Işık Ergüden), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s.215-216.
- Foucault, M., (2005). *Özne ve İktidar*, (2. Baskı), (Çev.: I. Ergüden-O.Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Fox, C. J. and Miller. H. T. (1995). *Postmodern Public Administration: Toward Discourse*. Sage Publications.
- Fox, Charles ve Miller, Hugh (1995), "Postmodern Public Administration: A Short Treatise on Self- Referential Epiphenomena", *Administrative Theory and Praxis*, 15 (2). s. 52-70.
- Frederickson, H. G., Smith K.B. ve diğerleri (2012). *The Public Administration Theory Primer*. Second Edition. Westview Press, USA.
- Gambetti, Z., (2009), «İktidarın Dönüşen Çehresi: Neoliberalizm Şiddet ve Kuramsal Siyasetin Tasfiyesi.» İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Giddens, A. (2010). *Mahremiyetin Dönüşümü*, (2. Basım), (Çev.: İdris Şahin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A. (1998). *Modernliğin Sonuçları*, (2. Baskı), (Çev.: Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A., (2008), *Sosyoloji*, 1. Baskı, İstanbul, Kırmızı Yayınları.
- Gılje, N.& Skırbekk, G., (2006), *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, (3. Baskı), (Çev.: E.Akbaş-Ş.Mutlu), Kesit Yayınları, İstanbul.
- Görgün Baran, A., (2005). "Postmodernizmin Özne ve Akıl Kavramlarına Yöneltiği Eleştirilere Eleştirel Bir Bakış", *Düşünen Siyaset Düşünce Dergisi*, Lotus Yayınevi, Sayı:21, Ankara, 113-130.
- Gürses, İ., (2008). "Modernizm, Postmodernizm ve Hipermodernizm Üçgeninde Ahlak", *Modernizmden Postmodernizme, Hece, Aylık Edebiyat Dergisi*, 2008, Sayı: 138/139/140, Hece Yayınları, Ankara, 224-226.
- Habermas, J., (2010). "Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje", *Dipnot Dergisi*, Sayı:1, 29-41.
- Hackman, Craig R. and A. Silva. *Gelecek 500- Yarının Organizasyonlarını Bugünden Yaratmak-* (Çev: Hüseyin Kanbur). İnkılap Kitabevi, istanbul, 1990
- Hassard, J., (1999), "Postmodernism Philosophy and Management: Concepts and Controversies", *International Journal of Management Reviews*, 1(2), 171-195.
- Hassard, John. "Postmodern Organizational Analysis: Toward A Conceptual Framework". *Journal of Management Studies* 31/3, May 1994: pp. 303-324
- Hayek, F. A. Von. (1995), *Kölelik Yolu* (Çev. T. Feyzioğlu ve Y. Arsan). Ankara: Liberal Düşünce.
- Heller. Agnes and Ference Feher. *Postmodern Politik Durum*. Öteki Yayınevi, Ankara 1993.

- Heywood, A., (2007), *Siyaset*, (Çev. Bahattin Seçilmişoğlu-vd.), Adres Yay. Ankara.
- Jameson, F., (2004). *Biricik Modernite-Şimdinin Ontolojisi Üzerine İnceleme-*, (Çev.: Sami Oğuz), Epos Yayınları, Ankara.
- Jameson, F., (2005). *Kültürel Dönemeç*, (Çev. Kemal İnal), Dost Kitabevi, Ankara.
- Jameson, F., (2011). *Postmodernizm- Ya Da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı*, (Çev. N.Plümer- A.Gölcü), Nirengi Kitap, Ankara.
- Jun, Jong S. (2006). *The Social Construction of Public Administration: Interpretative and Critical Perspectives. New York State University Press. Albany.*
- Kale, N., (2009), *Felsefiyat*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2009.
- Kaplan, Y., (2005), Antikite'den Postmodernite'ye: Tanrısız Arazi'den İnsansız Arazi'ye Paganizmin Serüvenleri, *Düşünen Siyaset Düşünce Dergisi*, Sayı: 21, Lotus Yayınevi, Ankara, 139-169
- Kellner, D., (2000). "Toplumsal Teori Olarak Postmodernizm: Bazı Meydan Okumlar ve Sorunlar", (Der.: Küçük, Mehmet), *Modernite Versus Postmodernite*, (3. Baskı), Vadi Yayınları, Ankara.
- Kivisto, P., (2008), *Sosyolojinin Temel Kavramları*, (çev. İ. Çarpıcıoğlu, S. Yavuz) 1. Baskı, Ankara, Birleşik Yayınevi.
- Köse, H., (2010), *Medya ve Tüketim Sosyolojisi*, Ayraç Kitap, Ankara.
- Küçükalp, K., (2010), *Nietzsche ve Postmodernizm*, Kibele Yayınları, İstanbul, s.146.
- Kymlicka, W., (2016), *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*. İstanbul: istanbul bilgi üniversitesi yayınları.
- Laclau, E. ve Mouffe, C., (2008), *Hegemonya ve Sosyalist Strateji-Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*, (Çev. Ahmet Kardam,) İletişim Yayınları, İstanbul.
- Letiche, H., Essers J., (2004), "Organizing Lyotard in Three Movements: Representation, Justice and Organization", (edt.) Linstead, S., *Organization Theory and Postmodern Thought*, London, Sage Publication, Thousand Oaks, 64-78.
- Lewis, B., (2006), *Postmodernizm ve Roman*, Sim, Stuart(Ed.), *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü(ss.143-156)*, Çev. M.Erkan-A.Utku, Ebabil -Babil Yayıncılık, Ankara.
- Lyotard, J.-F. (1979), "La Condition postmoderne". Paris: Minuit. çev., Bennington, G., Massumi, B., (1984), *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. St. Paul: University of Minnesota Press.
- Lyotard, L.F, (1997), *Postmodern Durum*, (2. Baskı), (Çeviri: Ahmet Çiğdem), Vadi Yayınlar.

- Magee, B., (2007), *Felsefenin Öyküsü*, (3. Baskı) (Çev. Bahadır Sina Şener), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Malik, K., (2001), *İrkin Aynası: Postmodernizm ve Farklılığın Kutsanması*, Wood, Ellen Meiksins-Foster, John Bellamy(Der.), *Marksizm ve Postmodern Gündem*, (Çev. Ahmet Fethi), Ütopya Yayınevi, Ankara, 102-128.
- Mestrovic, S. G., (2004), *Uygar Barbarlık*, (Çev.: Mehmet Özay), Açılım Kitap, İstanbul Mayıs.
- Özkaral, M., ve Şerbetci. A. N., (2018), «Liberteryenizm ve Kamu Yönetimi.» İnes. Alanya-Antalya: ines, 1113-1118.
- Mill, J. S., (2014), “Özgürlük Üstüne”, (Çev. A. Ertan), Belge Yayınları (Ed.), *Özgürlük Üstüne ve Seçme Yazılar*, İstanbul: Belge Yayınları, 4. Baskı, ss. 11177.
- Mises, L., (2010), *Bürokrasi* (F. Ergin ve A. Yayla, Çev.). Ankara: Liberte.
- Miller, H. T. (2000). *Rational Discourse, Memetics and the Autunomous Liberal-Humanist Subject. Administrative Theory. Praxis. Vol. 22. Nu.1.*
- Mises, L., (1947), *Bürokrasi*, (Çev. Feridun Ergin), Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.
- Mouffe, C., (2007), “Radikal Demokrasi: Modern Mi, Postmodern Mi?”, Küçük, Mehmet (Der.), *Modernite Versus Postmodernite*, (3. Baskı), Vadi Yayınları, Ankara.
- Murphy, J. W. (1989). *Postmodern Social Analysis and Criticism*. USA. Greenwood Publishing Group.
- Murphy, John W. *Postmodern Toplumsal Analiz ve Postmodern Eleştiri*. (Çev: Hüsamettin Arslan). Eti Kitapları, İstanbul. 1995.
- Nozick, R., (1974), *Anarşi, Devlet ve Ütopya*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Okçu, M., (2003). *Postmodernizm ve Kamu Yönetimi*. Muhittin Acar ve H. Özgür (Editörler). Çağdaş Kamu Yönetimi. Nobel Yayınları. Ankara.
- Örs, B., (2016). 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler. İstanbul: İstanbul bilgi üniversitesi.
- Özcan K. ve Ağca V., (2010). *Yeni Kamu Yönetimi Anlayışında Postmodernizmin İzleri*. Amme İdaresi Dergisi. Cilt 43. Sayı 3. Eylül.
- Özcan, Mehmet Tefik, “John Locke’un Birey Anlayışının Felsefi Temelleri”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt LII, S. 1-4, İstanbul, 1986-1987, S.A.559-586.

- Özkaral, Metin (2020), “Siyasal İdeolojiler ve Kamu Bürokrasisi” . İstanbul Çizgi Kitap Evi
- Öztürk, A., (2017). «İsaiah Berlin Düşünüşünde Özgürlüğün Sınırları.» Kent Akademisi, ss. 157-167.
- Öztürk, N. K., (2003). Bürokrasinin Gücü ve Siyaset, Siyasal Kitabevi, Ankara 2003.
- Ege, R., (2006), “Jaques Derrida”, *Felsefe Ansiklopedisi* (Cilt 4), Ed: A.Cevizci, Ebabil Yayınlan, Ankara, ss. 181-195.
- Parker. Martin. "Post-Modern Organizations or Postmodern Organization First Published January 1, 1992 Research Article
- Ritzer, G., Stepnisky, J., (2013), Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri, (çev. I. Ertuna Howison), 1. Baskı, Ankara, De-Ki Basım Yayım Ltd.
- Rosenau, P. M., (1992), Post-Modernism and The Social Sciences Insight, Inroads and Intrusions, Princeton, New Jersey, Princeton University Press.
- Saran U. (2004). *Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma*. Atlas Yayıncılık. Ankara.
- Sarup, M., (2010), Post-yapısalcılık ve Post-modernizm Eleştirel Bir Giriş, (çev. A. Güçlü), İstanbul, Kırk Gece Yayınları.
- Sevil, M. (1999). *Türkiye’de Modernleşme ve Modernleştiriciler* (1. Baskı). Ankara: Vadi yayınları.
- Sım, Stuart (Ed.), (2006), *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, (Çev. M.Erkan-A.Utku), Ebabil Yayıncılık, Ankara.
- Simmel, G., (2009), *Modern Kültürde Çatışma*, (6. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Slattery, M., (2008), *Sosyolojide Temel Fikirler*, (2. Baskı). (Çev. Ü.Tatlıcan vd.), Sentez Yayıncılık, İstanbul.
- Suğur, S. ve Akarçay, E., (2011), “Sanayi Sonrası Toplum: Daniel Bell”, Görgün Baran, A.- Suğur, S., ed., *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2-26.
- Swingewood, A., (1998), *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, (çev. O. Akınhay), 2. Baskı, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- Şaylan, G., (2009), *Postmodernizm*, (4. Baskı), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Şener, H. Engin (2000), “Bilgi-kuramsal Açından Postmodern Kamu Yönetimi”, *Demokrasi Kuşağı için Girişim*, 1 (2), s. 12-15.

- Şener, H. Engin (2004), "Postmodern Dönemde Devleti Modernleştirmek Yeni İşçi Partisi'nin Kamu Hizmeti Anlayışı", Amme İdaresi Dergisi, Ankara, s. 121- 146
- Şener, H. Engin (2005), "Kamu Yönetiminde Katılımcılık ve Çoğulculuk" Amme İdaresi Dergisi, Ankara, s. 1-22.
- Şener, H. Engin (2007), "Kamu Yönetiminde Postmodernizm," iç. Kamu Yönetimi: Yöntem ve Sorunlar, Prof. Dr. Sinasi Aksoy ve Doç. Dr. Yılmaz Ustuner (der.) Nobel, Ankara, s. 31-47.
- Şişman M., (1996) Eğitim Yönetimi Yıl 2, Sayı 3, ss. 451-464 Postmodernizm Tartışmaları ve Örgüt Kuramındaki Yansımaları Mehmet ŞİŞMAN 181 – 182
- Toffler. Alvin. Üçüncü Dalga. (Çev: Ali Seden), Altın Kitaplar, istanbul, 1981.
- Tullock, G., (2002), "Kamu Tercihii" (Çev. C. C. Aktan), Coşkun Can Aktan (Ed.), *Anayasal İktisat*. Ankara: Siyasal.
- Tullock, G.; Seldon, A. ve Brady, G. L. (Ed.), (2002). *Government Failure: A Primer in Public Choice*. Washington, DC: Cato Institute.
- Türkan, I. Z., (2018) «Faucault'da Liberalizm Eleştirisi: İktidar, Yönetimsellik ve Güvenlik.» felsefeve sosyal bilimler dergisi, no. 14: 65-78.
- Türkan, M., (2018), «Klasik Liberalizmden Neoliberalizme Verginin Dönüşümü: Tarihsel ve Ekonomi Politik Bit Çözümleme.» Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Watson, N., (2006), *Postmodernizm ve Yaşam Tarzları*, (Ed.), Sim, Stuart *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü* (Çev. M.Erkan-A. Utku), Ebabil Yayıncılık, Ankara, 45-57.
- West, D., (2005) *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, (Çev.: Ahmet Cevizci), Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Williams, R., (2007), *Anahtar Sözcükler*, (3. Baskı), (Çev. Savaş Kılıç), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yalçın L., (2010). *Kamu Yönetimi Kuramları: Yönetimbilimsel Bir Değerlendirme*. Ankara.
- Yayla, A., (2002), *Liberalizm*. Ankara: Liberte.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Ayşe Nur Kayışoğlu

ÖĞRENİM BİLGİLERİ

Lise: Karabük Cumhuriyet Anadolu Lisesi

Üniversite: Karabük Üniversitesi

Bölüm: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi